

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ЇСТОРІО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

II

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видає
Українська Видавнича Спілка

LIBERATION PATH

Ukrainian Political,
Social, Scientific & Literary
Magazine

Published monthly by
Ukrainian Publishers Ltd

No. 11 (380), November, 1979, Vol. XXXII

Редагує Колегія

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Заступник Відповідального Редактора — М. В. Поврозник

Члени Редакційної Колегії:

проф. д-р Г. Васькович, проф. д-р С. Галамай, Ю. Заблоцький,
проф. д-р М. Кушнір, інж. В. Олеськів, ред. Л. Полтава,
проф. Б. Романенчук, проф. д-р К. Савчук, д-р В. Стебельський,
проф. П. Цимбалістий.

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF, Tel.: 607 6266/7

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1980-ий РІК

К р а ї н а	Річна передплата	Піврічна передплата	Чвертьрічна передплата	Окреме число
Австралія	30 дол.	15 дол.	8 дол.	3 дол.
Австрія	500 шіл.	260 шіл.	150 шіл.	55 шіл.
Аргентина	25,000 пез.	13,000 пез.	7,000 пез.	2,500 пез.
Бельгія	1,200 бфр.	650 бфр.	400 бфр.	150 бфр.
В. Британія	15 ф.	8 ф.	4.50 ф.	1.50 ф.
Канада	40 дол.	25 дол.	15 дол.	4 дол.
США	35 дол.	20 дол.	12 дол.	3.50 дол.
Німеччина	70 н.м.	40 н.м.	25 н.м.	8 н.м.
Франція	150 фр.	80 фр.	50 фр.	20 фр.
Швеція	150 кор.	80 кор.	50 кор.	20 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, як що це Вам
вигідніше — на адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

Визвольний ШЛЯХ

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 11 (380)

ЛИСТОПАД, 1979

Річник XXXII

Зміст XI-ої книжки

— ІСТОРИЧНЕ СЛОВО ПАТРІЯРХА ЙОСИФА	1251
Д-р Г. Васильович: СТЕПАН БАНДЕРА — СИМВОЛ ВОЛІ НАРОДУ	1252
— ЗВЕРНЕННЯ ВОЮЮЧОЇ УКРАЇНИ ДО ВСІЄЇ УКР. ЕМІГРАЦІЇ	1257
В. Щербій: ОНОВЛЕНІ ШЛЯХИ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО МИСЛЕННЯ (З приводу I Конгресу Українських Націоналістів. Закінч. 2)	1267
Д-р С. Чорний: СВІТЛІЙ ПАМ'ЯТІ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА	1275
П. Пилипенко: 359 БЕЗСМЕРТНИХ ГЕРОІВ-ВЕЛЕТНІВ УКРАЇНИ	1280
Д-р Б. Стебельський: ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ НАУКИ НА ЕМІГРАЦІЇ	1286

У тисячоліття трищення України-Руси

о. проф. д-р І. Музичка: 1000-ЛІТТЯ ХРИСТИАНСЬКОЇ УКРАЇНИ І ПАПСЬКЕ ПОСЛАННЯ	1292

Ювілейні святкування в Римі

— ПАТРІЯРХАТ — НА СТОРОЖІ ЄДНОСТІ	1298
— У ПОКЛОНІ ПАТРІЯРХОВІ (Слово Голови Проводу ОУН і Голови УДП дост. Ярослава Стецька)	1300
— ПРОТЕСТНА ТЕЛЕГРАМА Я. СТЕЦЬКА ДО ПАПИ ІВАНА-ПАВЛА II	1300
— ЮВІЛЕЙНІ ТОРЖЕСТВА В РИМІ	1304
— СИНОДАЛЬНІ НАРАДИ УКРАЇНСЬКОГО ЄПІСКОПАТУ В РИМІ	1306
— ПОСТАНОВА ПАТРІЯРХА ЙОСИФА I	1309

Матеріали й документи з поневоленої України

— 42 ДНІ МАЙЖЕ ГОЛИЙ НА МОРОЗІ — 50-60°C.	1311
— СКАРГА Д-РА В. ГОРЕВОВОГО	1312
— ЗНИЩЕННЯ НАД УКРАЇНСЬКИМИ ПОЛІТВ'ЯЗНЯМИ В ССРС	1313
— С. СВЕРСТЮК ДЯКУЄ ЗА ПРИЙНЯТТЯ ЙОГО В ЧЛЕНИ ПЕН-Клубу	1315
— ЗАЯВА В. МАРМУСА	1316

3 галерії творчості наших поетів

Лариса Мурович: Прівісторична зернина — 1317; О, вітаю предкине моя синьоока — 1317; Трипілля, чудове Трипілля — 1318; Старих понять переоцінки треба нам сьогодні — 1318; Автохтонність — 1319; Богове Русі — шляхетні Богове — 1320; В московських музеях обманства багато — 1320; Бундючний плягіаторе чужих теорій — 1321.

*

Юрій Тис-Крозмалюк: ДО ПИТАНЬ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (Закінчення, 4)	1322
Петро Терещук: КОЛИ НЕНАВИСТЬ ПОСЛАВЛЮЄ РОЗУМОВЕ МИСЛЕННЯ І ФАКТИ	1330
Дмитро Штогрин: СИЛЮЕТКА ПИСЬМЕННИЦІ	1339
Леонід Полтава: НАД БЛАКИТНИМ ЧОРНИМ МОРЕМ (Продовження, 4)	1345

3 класичної літератури

Мір Ол. Монцібович: ЛУКІЯН ПРО ТОКСАРІСА ТА АНАХАРЗІСА	1361

*

В. Гренджа-Донський: Юнацькі могили — 1367; Ще б'ються хлопці — 1368; Прощай рідний краю — 1369 (Поетії).	1369
Невідомий Автор: Відгремів буревій, відгремів ... (вірш)	1369

Рецензії, огляди

С. Радюк: ГЛИВОКО ЗАДУМЛИВА ПОВІСТЬ	1370

Посмертні згадки

Сл. п. Марія Малащук з Левицьких — 1372; сл. п. о. д-р Василь Кушнір — 1374	

*

Вибліографія	1374

ВИДАЄ «УКРАЇНСЬКА ВИДАВНИЧА СПІЛКА»
ЛОНДОН

*З глибоким уклоном Іх Святості Патріярхові Йосифови І,
в Сорокліття Єпископської Хіротонії, в П'ятдесятиліття
Богословської Академії у Львові і в Десятиліття Собору
св. Софії в Римі.*

ІСТОРИЧНЕ СЛОВО ПАТРІЯРХА

На бенкеті під час ювілейних святкувань в Римі Блаженніший Патріярх Йосиф виголосив історичну промову, яку друкуємо на цьому місці.

*

»Світла Громадо!
Преосвященні Владики,
Всечесніші Отці,
Преподобні Сестри,
Святкова Громадо!

Цим бенкетом закінчуємо щасливо згадку наших великих ювілеїв і ними приготовляємось до щасливого ювілею 1000-ліття нашого охрещення. Дай, Боже, нам усім його діждати. Дякую Вам всім за щирі слова, за участь і все, що зробили Ви тут, щоб українське ім'я й українська правда були відомі в Римі, в світі і до краю Землі. Спасибі Вам!

І цей бенкет є теж торжественною точкою наших святкувань. Ви могли тут висловити Ваші побажання, Ваші думки; Ви могли говорити своїм серцем. Висновком Ваших слів і почувань є одне: наша Церква завдяки трудам патріярха і Вашим, завдяки терпінню цієї Церкви в Україні, без уваги на насильне включення її у московську патріярхію, існує вже як патріярша Церква! Статус патріяршої Церкви є єдиною можливістю відродити християнське життя в Україні, відсепарувати себе раз назавжди від московської патріярхії й усунути трагічну у наслідках Переяславську угоду. Патріярший статус стане заборолом перед зазіханням московської патріярхії і перед включенням нашої Церкви в латинську. Цей патріярший статус, пам'ятайте, не вмирає, бо не йдеться про мою особу. Він існує, ми його здобули, і з ним ідіть відважно у дальшу майбутність з Божим благословенням. Бог з нами!

Дяка хай буде милосердному Господеві за всі благодаті в минулому і хай ця наша надприродна вдячність буде запорукою Божого благословення для нашого майбутнього!

Благословенний Ти, Христе Боже наш, що дав їду і всяке благо у свій час. Наповни нас теж Духом Твоїм Святим і перебувай з нами по всі дні нашого життя. Амінь.

† ЙОСИФ, Патріярх і Кардинал

23 вересня 1979 р. Б.».

Д-р Григорій ВАСЬКОВИЧ

СТЕПАН БАНДЕРА — СИМВОЛ ВОЛІ НАРОДУ

Сьогодні минає перший рік* з дня смерти Степана Бандери — Провідника Організації Українських Націоналістів і великої постаті українського визвольного руху. Відвічний ворог України — Москва підступно знищила його в повнім розквіті духових і фізичних сил, вбиваючи в особі Бандери найнебезпечнішу собі людину. Небезпека, яку бачила Москва в діяльності Провідника, була подвійного характеру: ідейна і дієво-революційна. Вона загрожувала системі московського большевизму в самих її основах.

Вже в молодих літах Бандера оформив свій світогляд, в якому на перше місце прийняв ідею визнання духовости, як основну, протиставну ідею матеріялістичному світоглядові. Визнавана Провідником духовість виявлялася ним в трьох площинах: в ідеалістичному підході до питань буття, в релігійному віруванні практикуючого християнина і в пошануванні людської особистости, яка здібна творити вартості правди, добра, краси і святости.

Засади ідеалістичного світогляду Бандери, тотожні з ідеологією Організації Українських Націоналістів, стали основною ідейною зброєю проти матеріялістичного большевизму. Вони стали такою зброєю вже на початках революційної діяльності Бандери проти так званої Комуністичної Партії Західної України, потім в часи освідомлювальної роботи, яку провадила Організація на Східніх Землях України в роки німецької окупації і, врешті, на цілій території Советського Союзу, всюди, де тільки доля розкинула членів українського визвольного руху. Ці засади ідеалістичного світогляду відіграли також головну роль при самому оформлюванні ідеології українського націоналізму і не допустили жодним відосереднім силам звести на манівці ідейні заложення визвольної організації.

Головною рисою ідеалістичної ідеології Організації Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери була її повна протиставність матеріялістичній філософії і ідеології большевизму та всім похідним науковим і суспільно-економічним теоріям, що з такої матеріялістичної ідеології випливали. Таким чином ідеологія стала духовою зброєю, в якій можна вирізнити п'ять головних ідей, що присвічували цілому визвольному рухові як дороговкази на шляху до кращого майбутнього. Цими ідеями є: ідея визнання духовости, ідея національної свободи, ідея соціальної справедливости, ідея визвольної української політики і ідея революційної боротьби.

*) Промова виголошена 15-го жовтня 1960 р. в Мюнхені під час жалобної Академії в першу річницю смерті Провідника ОУН.

Ідея визнання духовости підкреслює, що не виробничі відносини, тільки ідеї є рушійною силою історії, а психічно-духові властивості людини, особливо інтелект і воля, є тими факторами, що дають людині спроможність вільних вирішень і вільної дії.

Ідея національної свободи підкреслює потребу побудови світу на принципі самовизначення націй, вважаючи, що нація, а не кляса — це найвища духово-органічна спільнота і, як така, є фактором міжнародного життя і основною силою, що відіграє головну роль у формуванні сучасного історичного процесу.

Ідея соціальної справедливости приймає національний принцип соціальної справедливости, справедливий захист громадян, демократичний лад і духову свободу, безплатну передачу землі селянам у власність, свободу слова, віри і світогляду та свободу політичних і громадських організацій.

Ідея української визвольної політики приймає потребу створення Української Самостійної Соборної Держави, як початкового постулату для української нації в стані поневолення і стоїть за визволення всіх поневолених Москвою народів. Ця ідея приймає засаду, що створення держави можливе лише через перманентну боротьбу, при чому союзниками вважаються всі народи, що є проти Советського Союзу.

Вже ці чотири головні ідеї, проголошувані Організацією Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери, є повним запереченням московсько-большевицького марксизму в теорії і практиці. Та ще більшою небезпекою для советської системи є ідея революційної боротьби, яка говорить, що організування боротьби на Україні мусить бути за всяких умов. І справді, Степан Бандера зумів реалізувати ідею революційної боротьби протягом 30 років під різними окупаціями і в різних обставинах: в мирні часи в Галичині, виховуючи підпільну армію революціонерів, у воєнні роки Другої світової війни, де досягнуто найвищий вияв волі народу у численних військово-партизанських боях, — і після війни, як організатор боротьби в нових умовах, до зубів озброєної, замкненої тоталітарної держави.

Існують три періоди визвольної боротьби України за останні 40 років, з чого майже 30 років брав керівну участь у цій боротьбі Степан Бандера. Перший період боротьби між двома війнами відзначався тим, що тоді проведено перехід від збройної боротьби до боротьби ідеологічної, політичної і програмової. В той час ішло формування ідеологічних залогень визвольного руху, виховання широких мас народу в бойовому дусі, приціплювалася бойова справа в різних організаційних акціях.

Другий період боротьби під час Другої світової війни характеристичний тим, що в ньому відбуваються формування більших військових з'єднань: Карпатська Січ, повстанські відділи під час розвалу Польщі у вересні 1939 р., зв'язкові групи між закордоном

і Україною в роках 1940-41, Похідні Групи ОУН із закордону в Україну 1941, створення Української Повстанської Армії і Українських Самооборонних Відділів. Організовано старшинські і підстаршинські вишколи вояків, проваджено боротьбу на два фронти: проти німців і большевиків, та відбуто численні рейди УПА по сусідніх територіях. В роки 1947-48 прибула більша кількість вояків УПА з України на Захід для поширення визвольних ідей між чужими народами. З січня 1948 до червня 1949 року на Україні було проведено 1736 збройних акцій, які відбулися в десятих областях України, а крім того в Білорусії і Румунії.

При кінці сорокових років приходить новий період боротьби українського визвольного руху в Україні, запланований керівними чинниками підпілля ще в роках 1945-46. Відбувається перехід від масової збройної боротьби до підпільної, яка проявляється в саботажах, в пропаганді визвольних ідей і в організованому спротиві. В цьому новому періоді відбувається втримування постійного зв'язку Закордонних Частин ОУН з Україною, при чому зв'язкові групи рекрутуються і в Україні і за кордоном. Доказом того може бути варшавський процес з липня 1955 р., який відбувся 20 літ після процесу Степана Бандери і товаришів у Варшаві. В липневому процесі засуджено трьох людей на кару смерті, двох на довічне в'язницю. Ці люди прийшли з-за кордону до Польщі для ведення підпільної роботи. Дальшим доказом про революційну діяльність в новому періоді може бути повстання в концтаборах СССР в роках 1953-55, заклик в'язнів з Мордовії з жовтня 1955 р. і допомога українських вояків червоної армії мадярським повстанцям 1956 р.

Перераховані тут революційні акції були ведені під безпосереднім або духовим керівництвом Провідника Степана Бандери, чого Москва не могла не бачити і тому добре розуміла небезпеку, яку для неї несло саме ім'я — Бандера.

Проваджена Організацією Українських Націоналістів боротьба проти большевицького поневолення не перервалася. Хоч Організація зазнала величезних втрат, з яких найбільшою є смерть Степана Бандери, проте оформлені Організацією ідейні засади націоналістів і виховані Бандерою бойові кадри будуть до кінця продовжувати справу Великого Провідника.

Вже після смерті Провідника ворог старається підсувати нам сумніви і поширювати твердження, які мають на меті захитати ідейну настанову Організації, а вслід за тим послабити нашу дієву спроможність. Большевицька Москва каже, що ідеї і діяльність ОУН не відповідають українському народові; що підпілля під сучасну пору не має ґрунту в Україні, що Україна хоче залишитися колгоспною в союзі з Москвою; що націоналісти не знають про дійсний стан в Україні і своїми ідеями обманюють народ; і що програма ОУН була побудована на негативних твердженнях про большевицьку діяльність, на анахронізмі й ілюзіях.

Проти таких свідомо облудних тверджень ворога ми з цілою рішучістю протиставляємо наші твердження і нашу боротьбу. Ми підкреслюємо, що українці є другим щодо величини народом у Советському Союзі, народом зрілим до самостійного життя; що кожна людина — це індивід з вільною волею і завдяки тому в слушний момент може зробити інакше, ніж накаже Москва; що між мільйонами населення можуть навіть у тоталітарній державі проявлятися осередки ідейного і дієвого спротиву; що нарід піде за національними ідеями, а не за тими пропагандивними твердженнями, що їх висувають ворог і самовільні чи безвільні зрадники; що Советський Союз більше тепер оточений у змислі воєнно-стратегічному, ніж будь-коли досі, і не зважаючи на своє сильне озброєння, проти вільного світу не встоїть; що Український Народ та кож озброєний і в пригожий час вживе ту зброю проти відвічного ворога Москви; що ми боремося і будемо боротися безперервно так, як боролися досі, аж до повної перемоги.

Очевидно, що здійснювання великих плянів вимагає гуртової організаційної праці. Вміти організувати і з'єднувати широкі кола народу, спрямовуючи їх діяльність в одному напрямі, корисному для визволення Батьківщини так, як це робив Степан Бандера, — можуть лише люди сильної волі, такі, яким був Він. Та життєва сила нашого народу спроможна видати з себе нових провідників, політиків і бойовиків визвольного руху, доказом чого є історичні факти. Організатор визвольної боротьби у Першій світовій війні Головний Отаман Симон Петлюра згинув з руки Москви 1926 р. Три роки пізніше новостворена Організація Українських Націоналістів вибрала на голову Проводу співробітника Петлюри, Євгена Коновальця, який протягом дев'ятих років поставив основи нової боротьби проти чотирьох тоді окупантів. В 1938 році гине з рук Москви Євген Коновалець. І знову, по трьох роках, приходять до керми Степан Бандера, який спільно з своїми співробітниками, такими ж визначними революціонерами, як і він, керував визвольним рухом у найважчі, а одночасно найбільш надійні часи для України. Згадати б Дмитра Мирона-Орлика, Івана Климова-Легенду, Володимира Федака-Граба, Івана Равлика, Дмитра Маївського-Тараса, Дмитра Грицяя-Перебийноса, Ярослава Старуха-Стаха і, як першого з-поміж них — Романа Шухевича-Чупринку, який революційну діяльність на території Советського Союзу провадив аж до 1950 р., доводячи тим усьому світові про спроможність довгі роки встоятися в боротьбі всередині найбільш тоталітарної держави. Ті всі великі революціонери, що загинули за велику, святу справу, є доказом того, що український народ у всякий час спроможний дати щораз нових провідних людей.

Як прийдуть великі події, а вони не за горами, то український народ буде одним з перших, що керму своєю долею перебере у свої власні руки і остаточно покінчить з московським пануванням над Україною.

Організація Українських Націоналістів буде далі продовжувати справу Степана Бандери, спираючись, як і досі, на співпрацю цілого українського суспільства і, з повною силою віримо, що в час, коли, як знаємо, в одному тільки році постало багато незалежних національних держав з колоніальних народів, — недалеко вже година, в якій і ми станемо »в народів вільних колі«, хоч нас це буде коштувати ще багато боротьби і жертв.

Вшановуючи пам'ять Степана Бандери, ми підкреслили головніші діла великого мужа, які не зникли разом з його трагічною смертю, але, витворені ним, увійшли як спільне добро до національної скарбниці українського народу.

Смерть Степана Бандери — це найбільша сучасна національна втрата з огляду на його ім'я і пов'язані з ним прагнення народу, а також з огляду на волю до боротьби за визволення і його організаторський хист. Він займе особливе місце в історії нашої боротьби. Подібно як Шевченко, Бандера є правдивим пробудником душі народу. Шевченко розбудив національну свідомість українського народу, вказуючи на потребу мислення і дії під кутом національного інтересу, — Бандера став символом свідомої волі народу, діючи постійно, ціле своє життя для національного визволення України.

Також існує подібність долі Шевченка і Бандери. Поет-Революціонер Шевченко за свої твори карався 10 літ на заслання, Політик-Революціонер Бандера, що жив і діяв 100 літ пізніше, засуджений на кару смерти, понад вісім років карався по тюрмах Польщі і кацетах Німеччини. Знищив його остаточно, фізично, цей самий ворог, що замучив Шевченка. Проте ідеї великого Шевченка і великого Бандери стануть кристалізаційним осередком мільйонів людей, що завдяки національній свідомості і свідомій волі народу, супроводжені духом великих борців, спричиняться до остаточного воскресіння нашого народу.

Сучасне совєтофільство не виступає з відкритими цілями ліквідувати протибольшевицьку боротьбу на даних відтинках фронту, які воно підмулює. Ці прояви завжди прислонюються патріотичними мотивами, вимогами актуального становища, потребами змін у ставленні української визвольної політики, щоб вона була успішною і т. п. Дійові особи і групи цієї течії завзято відпекуються від будь-яких симпатій чи слабостей до большевизму та обороняють свою приналежність до національного, самостійницького табору...

(Степан Бандера: Призабута наука, «Перспективи Української Революції», Мюнхен, 1978 р., стор. 404).

ЗВЕРНЕННЯ ВОЮЮЧОЇ УКРАЇНИ ДО ВСІЄЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ

Брати наші, розкидані по далекій чужині!

Вже минуло чотири роки, як закінчилася в Європі війна. Але не закінчилася вона в Україні. Вже чотири роки ви маєте змогу бачити, як народи Західної Європи, Америки відбудовують своє життя в мирній обстановці. Але в Україні миру немає! В Україні кипить жорстока боротьба, не втихають стріли, не вгасають пожежі. На фабриках і в заводах, у колгоспах і поосібних господарствах, у школах і установах, у лісах і в горах, в далекому Сибіру і Казахстані, скрізь стоїть український народ на визвольних барикадах. Стоїть скривавлений, але невгнугий, неподоланий, нескорений.*

Сповнений ненависти до неволі й рабства, насильства й безправства, він виповів нещадну війну російсько-большевицькому імперіалізму. Свідомий справедливості своєї справи, він підноситься сьогодні на вершини посвяти й героїзму.

Взявши раз свою долю в свої руки, він рішився кувати її до кінця. І кує її без перепочинку, кує невтомно, неустрашимо.

Станувши в авангарді священної боротьби народів за повалення тоталітаризму, деспотії і терору сталінського СРСР, він мужньо й гідно виконує цей великий і відповідальний обов'язок. Він високо підніс сьогодні прапор, на якому написані дороги для всіх народів і людей слова: Воля народам! Воля людині!

В цій жорстокій боротьбі, рівної якій не знає історія, не сміє стояти осторонь жоден українець, жодна українка. В ній мусять приймати участь усі українці, не зважаючи на те, де вони сьогодні перебувають. На Вас, брати наші, розкидані по чужині, Воююча Україна дивиться як на відтинок єдиного фронту нашої великої боротьби, яка має загально-людське значіння. Воююча Україна дивиться на Вас як на бойовиків великої визвольної справи, які відкрили фронт в Західній Європі, країнах Америки, Австралії, скрізь, де живе хоч би один українець. На Ваші позиції Воююча Україна шле Вам бойовий братній привіт.

Батьківщина уважно прислухається до всього, що діється серед української, як старої так і нової еміграції. Український народ пильно слідкує за тим, чи фронт еміграції йде крок в крок з фронтом на Землях, чи від нього не відстає, не заломлюється. Народ бо в праві вимагати, щоб українська еміграція ні в чому не відставала від боротьби на землях, щоб вона цілком стояла на висоті завдань, що їх історія поставила перед нею.

*) Передруком «Звернення...» відзначаємо 30-ліття його появи й дальшої актуальності в праці та боротьбі за УССД — Ред. «В.Ш.а».

Воююча Україна насамперед вимагає, щоб українська еміграція гідно й відповідно репрезентувала свій народ і його визвольну боротьбу перед зовнішнім світом.

Україна щойно виходить на міжнародню арену. Світ ще мало знає про неї, а багато з того, що знає — неясне й викривлене. Змінити такий стан, занести до всіх народів і людей поза межами СРСР правду про Україну і її боротьбу — це в першу чергу Ваше завдання, українська еміграціє. Край в цьому напрямі зробив і продовжує робити все, що тільки в його силах. Ти, українська еміграціє, мусиш використати його в інтересах визвольної справи на міжнародньому відтинку.

Доля розкинула й розкидає Вас по всіх країнах світу, по найвіддаленіших його закутках. Але не час нарікати сьогодні на цю жорстоку долю! Її треба повернути на добро всього українського народу. Те, що Ви знайшлися сьогодні майже серед усіх народів світу, Ви мусите широко використати для того, щоб ці народи якнайповніше пізнали Україну, український народ, його змагання в минулому, його героїчну боротьбу сьогодні.

Пам'ятайте, що сьогодні кожний українець за кордоном — це представник Воюючої України.

Пам'ятайте, що дивлячись на кожного з Вас, вони оцінюють увесь наш народ.

Тож кожний ведіть себе так, щоб не плямити імені свого народу, поступайте ж так, щоб постійно помножувати славу його. Щодня ставте перед собою питання: що доброго і корисного зробили Ви для України?

З Україною Ви мусите бути якнайтісніше пов'язані. Ви мусите жити нею, її прагненнями і боротьбою. У Вас не сміє вселюватися зневіра в успіх нашої великої справи. Вас не сміють підточувати сумніви щодо правильності нашої боротьби на Землях. Інакше Ви ніколи не запалите чужинців вірою в справедливість наших змагань, не прищепите їм переконання в доцільності нашої боротьби, не з'єднаєте прихильності для свого народу.

Воююча Україна вимагає, щоб українська еміграція була палким носієм ідей, за визволення яких бореться український народ.

Усвідомляйте чужинців у необхідності розпаду СРСР на вільні національні держави всіх його народів. Доказуйте їм, що незалежних держав прагнуть і за їх здобуття завзято і мужньо боролися і борються всі поневолені народи СРСР. Роз'яснюйте їм, що розподілу СРСР вимагають інтереси всіх народів світу, бо тільки цим шляхом можна раз на завжди знищити небезпеку відродження російського імперіялізму, який сьогодні в формі большевизму загрожує цілому світові.

Поширюйте скрізь концепцію побудови міжнароднього ладу, спертого на системі вільних, незалежних держав усіх народів. Тільки така система створить найкращі передумови для успішної

політичної, економічної і культурної співпраці і єдності між народами, бо дасть змогу будувати на основі справжньої рівноправності, добровільності, взаємної пошани і довір'я. Тільки така система здатна виключити кровопролитні війни і забезпечити тривалий мир у світі.

Роз'яснюйте чужинцям, що український народ бореться за здійснення передових ідеалів людства, за волю для народів і людини, за справжній демократизм, за справедливий соціальний лад, при якому не буде ні визискувачів і визискуваних.

Воююча Україна вимагає, щоб українська еміграція невтомно несла правду про сталінську ССРСР до всіх народів світу і активно мобілізувала їх до боротьби проти російсько-московського імперіялізму — цього найбільшого ворога людства.

Світ ще цілком недостатньо знає правду про ССРСР. Він ще не здає собі повністю справи навіть з того, що російсько-большевицький імперіялізм загрожує йому самому. Відкрити перед усіма народами правдиве обличчя большевизму, здерти з нього маску демократії і соціалізму та показати його в усій огидній наготі, — це Твій великий обов'язок, українська еміграціє.

Допоможи прозріти мільйонам чужинців, які ще широко вірять у соціалізм в ССРСР. Розкажи їм про жахливе гноблення народів в ССРСР, про колоніальний грабіж їх багатств, про нечуваний визиск і рабське становище робітника, про придушення інтелігенції.

Покажи перед цілим світом цю «найдемократичнішу» країну, де терором гонять до виборчих урн, де примушують народ голосувати на його катів і гнобителів, де суди є органами насильства і безправства, де людині не тільки зв'язаний рот, але й скута думка, де людина перетворена в безправного раба, де мільйони заслані в тюрми і концтабори.

Відкрий перед усіма народами цю країну, в якій задушена релігія, обезцечена Церква, закована свобода сумління, потоптана не тільки християнська, але й загальнолюдська мораль, а на глум і ганьбу всього людства шумно реклямуються райські свободи та зберігається церква, яка по суті є тільки додатком МГБ і МВД. Розкажи про знищення української Греко-католицької і Автокефальної Церков, про помордованих і засланих українських єпископів, священників і вірних. Роз'ясни чужинцям, що теперішня російська православна церква не має нічого спільного з вільною Церквою і являється емведівською агентурою. Закликай усіх християн, усіх вірних і інших релігій до рішучої боротьби за знищення смертельного ворога людства — большевизму.

Воююча Україна вимагає, щоб українська еміграція була активним співорганізатором єдиного фронту всіх народів, поневолених і загрожених російсько-большевицьким імперіялізмом.

Російсько-большевицькі імперіялісти поневолили вже багато народів, а всім іншим народам світу готуються накинати ярмо завтра. Всякі большевицькі заяви про можливість мирного співіснування

двох систем — це тільки облудна пропаганда. А на ділі всі зусилля кремлівських верховодів спрямовані на підготовку нової війни для загарблення всього світу. Все життя СРСР підпорядковане цій одній меті. Надії Західного світу, що війну можна відвернути — марні надії, побудовані на піску. Війни світової не уникнути ні в який спосіб.

Цю істину, Ти, українська еміграціє, мусиш проповідувати на кожному кроці серед народів Заходу. Вона повинна бути для Тебе вихідною в Твоїй практично-політичній роботі серед цих народів. Скажи їм ясно, що сьогодні перед усім світом стоїть питання не про те, як уникнути нової війни — вона неминуха, — а про те, як врятувати волю, незалежність і культуру, як уникнути людству рабства і заглади — а це не є неминуче. І Ти їм мусиш ясно відповісти, що єдиний для світу рятунок, це найскоріше і повне знищення російсько-большевицького імперіялізму на його сьогоднішніх вихідних позиціях. А цього можна добитися тільки організованим зусиллям єдиного фронту всіх народів, поневолених і загрожених російсько-большевицьким імперіялізмом.

Ти, українська еміграціє, мусиш не тільки проповідувати потребу такого фронту і в його необхідності переконувати світ. Ти мусиш робити все можливе для того, щоб антибольшевицький фронт набрав конкретних організаційних форм. Для того ти мусиш озброїтися не тільки вірою в справедливість тієї справи, а також мусиш виявити якнайбільше організаційних здібностей, толеранції і витривалости, бо об'єднувати треба всіх людей, які прагнуть волі, без різниці расової, національної й релігійної приналежності, без різниці їх політичних переконань.

Насамперед Тобі треба докладати всіх зусиль для того, щоб згуртувати в єдиний антибольшевицький фронт еміграцію всіх народів підбольшевицької Європи й Азії та поневолених нещодавно нових народів Центральної й Південносхідної Європи.

Дотеперішні успіхи на цьому відтинку Край вітає з найбільшим признанням. Розбудовуй і поглиблюй ці успіхи, українська еміграціє. Невтомно і вперто переборюй всі труднощі і різниці, які стоять на перешкоді до повного об'єднання народів СРСР. Зміцнюй це об'єднання в його організованих виступах як серед еміграційних мас, так і перед зовнішнім світом.

Рівночасно з акцією об'єднання еміграції і поневолених народів СРСР, Тобі, українська еміграціє, треба вести якнайактивнішу роботу серед народів Заходу для згуртування антибольшевицького фронту всіх волелюбних людей світу. Входи в зв'язки і затісною їх з національними і міжнародними організаціями, які борються за людські права й свободу. Змагай до створення міжнародної організації, яка ставила б своєю метою боротьбу проти імперіялізму й тоталітаризму за захист прав народів і людини.

Пам'ятайте, Брати на еміграції, що справа організування єдиного антибольшевицького фронту всіх народів — не тільки завдання

керівників політичних партій. Це обов'язок кожного з Вас. Пам'ятайте, що справу антибольшевицького фронту, так само, як репрезентування українського народу, можна ставити не тільки серед політичних і державних кіл інших народів та на дипломатичних шляхах. Цю справу можна й треба ставити серед найширших мас усіх народів Заходу, на фабриках, шахтах, фармах, школах і установах. Тільки тоді, коли в антибольшевицький рух включаються найширші народні маси, коли цей рух матиме таку широку базу, він буде здатний знищити свого ворога.

Пам'ятайте, що поширювання правди про СРСР, мобілізування й організування народів на боротьбу проти большевизму — це місія всесвітнього загальнолюдського значіння. Тож будьте гідними цієї великої місії, яку поклала на Вас історія. Виконуйте її з апостольською відданістю й завзяттям, виконуйте її з такою мужністю й посвятою, з якою борються сьогодні повстанці. Якщо виконаєте її, з вдячністю згадуватимуть Вас наступні покоління всіх народів.

Для того, щоб виконати всі ці відповідальні обов'язки, Вам, Брати на чужині, треба бути об'єднаними, а не розбитими, Вам треба діяти однозгідно, а не роздільно. Воюючи Україна рішуче вимагає від української еміграції повної єдності, єдності не на словах, а на ділі, єдності дієвої, а не паперової, єдності на базі визвольної боротьби народу на Українських Землях.

Стан, який існує сьогодні, не сміє продовжуватися. Не сміє бути жодного розподілу на греко-католиків і православних, автокефальників і соборників, а зокрема на «східняків» і «західняків». На такий розподіл не можна байдуже дивитися. Еміграція мусить докласти всіх зусиль, щоб цілком знищити шкідливі наслідки довгої неволі і штучних кордонів, якими ділили й ділять окупанти живе тіло українського народу. В спільній праці й боротьбі мусять щезнути всі різниці між українцями. Свідома частина еміграції мусить зробити все, щоб якнайскоріше піднести рівень національної свідомості й політичної виробленості національно несвідомої частини еміграції. Це дуже важливе, прямо центральне завдання теперішнього життя української еміграції. На неї теж падає вся відповідальність за успіх цієї справи.

У такий відповідальний момент, у такій важкій ситуації, в якій знаходиться тепер український народ, українська еміграція не може дозволити собі на жодні роздори й партійну гризню. Сьогодні всі партійні розходження мусять уступити, мусять бути підпорядковані одній меті, одній справі — справі визволення українського народу. Розподіл сьогодні може йти не по лінії тих чи інших партій, а по лінії патріотів і зрадників українського народу.

Край вбачає лихо не в існуванні різних партій на еміграції, а в тому, що ці партії не вміють співжити і співпрацювати між собою, ні всередині самих себе. Край обурений занепадом полі-

тичної і громадської моралі серед української еміграції, що завдає шкоду всій нашій визвольній справі, що в очах чужинців ганьбить увесь народ і формує фальшивий погляд на боротьбу на Землях. Воююча Україна обурена тим, що в партійній боротьбі на еміграції розмінюються загально національні цінності і святощі. Воююча Україна найрішучіше засуджує всіх тих, які не хочуть підвестися вище своїх вузьких партійних інтересів, які спекулюють визвольною ідеєю.

Край з прикрістю стверджує, що саме серед еміграції знайшлися люди, які довгий час взагалі сумнівалися в існування на Землях Української Повстанської Армії, Української Головної Визвольної Ради і визвольної Організації Українських Націоналістів, а деякі і виступили проти них. Треба було аж рейду відділів УПА, треба було живих свідків, треба було повстанцям пройти серед боїв понад тисячу кілометрів, щоб остаточно переконати своїх невірних Томів, що УГВР, УПА, ОУН існують, що вони діють і борються на Українських Землях. Але навіть після цього є ще на еміграції люди, які всіляко намагаються применшувати значіння боротьби на Землях, звужувати її розміри, обезцінювати політично. Край закликає всіх цих людей припинити будь-яке обезцінювання визвольного руху на Землях і віддати всі свої сили інтересам Воюючої України. Тим, які засліплені своїми власними інтересами не знайдуть відваги й охоти покинути свої виступи проти Визвольного Руху на Рідних Землях і свідомо продовжуватимуть обезцінювання його, — Край виразно заявляє, що їх роботу він розглядатиме як злочин супроти українського народу й його визвольної боротьби в Україні.

Брати на еміграції!

Край сьогодні досягнув повної єдності, еміграція мусить йти вслід за Краєм. Всі, хто на правду боліє болем свого народу, хто справді прагне його визволення, хто сповнений щирим бажанням віддати себе народові, кому дорога ідея української держави, — об'єднуйтеся в спільному зусиллі для досягнення нашої Великої Мети. Створіть цінний єдиний фронт і виступайте перед зовнішнім світом здецидовано й однозгідно. Хай політична зрізничкованість української еміграції буде спрямована на формування і ріст української політичної думки, а не на партійну гризню. Докажіть, що Ви розумієте історичну вагу теперішнього моменту і стоїте на висоті своїх завдань. Будьте прикладом єдності й організованості для інших народів, щоб переможно закінчити боротьбу з більшевизмом.

Брати емігранти, що працюєте на фізичних роботах! Не маючи змоги повернути на Батьківщину, Ви опинилися на фабриках, шахтах і фармах майже усіх країн поза межами СРСР. Ви сьогодні

працюєте поруч з робітниками всіх національностей. Ви сьогодні працюєте в тому середовищі, де є найбільше тих людей, які впали жертвою більшовицької забріханої пропаганди. Допоможіть мільйонам цих робітників отрястися з пут більшовицького обману. Переконайте їх силою свого довгого досвіду, що в СРСР немає жодного соціалізму, що СРСР — це країна найреакційнішого тоталітаризму й тиранії. Запаліть їх вогнем своєї ненависти до російсько-більшовицького імперіялізму, бо в душі вони так само ненавидять всяке рабство, насильство й безprawство, як і Ви. Зав'я-зуйте біля варстатів дружбу з ними, закладайте основи тісної дружби між їхніми народами і українським народом.

Приймайте участь в працях робітничих організацій західних народів і будьте прикладом дружності і солідарності. Творіть українські робітничі організації і обстоюйте свої права. Широко розбудовуйте своє культурно-освітнє життя.

Приймайте участь у міжнародніх антибільшовицьких профспілкових об'єднаннях і репрезентуйте там мільйони українських робітників, які не мають сьогодні змоги вільно говорити від свого імені. Боріться разом з усіма робітниками проти імперіялізму й тоталітаризму за справжню демократію і соціальну справедливість.

*Українські поети, письменники, мистці, люди науки,
працівники пера на еміграції!*

На Українських Землях цілком задушена українська вільна наука й культура. У глибоке підпілля загнане вільне слово. У цих умовах на Вас спадає велике завдання розбудувати українську культуру й науку, збагачувати їх скарбниці новими цінностями й надбаннями. Край з радістю відмічує сьогоднішні творчі здобутки української еміграції на полі науки й культури і закликає до ще більших зусиль у цьому напрямі.

Розбудовуйте й зміцнюйте нові осередки української науки й культури, концентруйте в них усі творчі сили, що знайшлися на еміграції. Докладіть усіх зусиль до якнайкращого розвитку українознавства, бо саме воно піддається на землях жакливим перекручуванням і фальшуванням з боку російсько-більшовицьких окупантів. Вирощуйте молоде наукове поповнення.

Використовуйте кожну нагоду для того, щоб гідно репрезентувати українську науку й культуру перед зовнішнім світом. Невтомно популяризуйте її надбання. Скрізь несіть українську музику, пісню, сцену. Наладняйте й затіснюйте зв'язки з культурними й науковими організаціями та окремими представниками інших народів. Не пропускайте ні одної можливості внести свій вклад у працю міжнародніх культурно-наукових організацій. Хай світ побачить у всій повноті українську культуру й творчі здібності українського народу.

Українські жінки на еміграції!

Край радіє Вашою активністю й організованістю та досягнутими в результаті цього успіхами. Ще більше зміцнюйте свою організованість, ще ширше розгортайте свою активність як на внутрішньо-організаційному так і на зовнішньому відтинках. Пильно зберігайте на еміграції в громадському і родинно-особистому житті світлі традиції українського жіноцтва. Використовуйте кожную нагоду для праці серед жінок Заходу. Усвідомлюйте їх про страшну небезпеку з боку большевизму. Воруште сумліннями усіх жінок і матерей на світі рабським становищем жінки ССРСР, знищенням родини, мільйонів дітей, заморених голодом, запроторених по тюрмах і на засланнях, від своїх матерей насильно відірваних і долею безпритульних. Хай жінки всіх народів займуть своє місце в загально-людській боротьбі проти большевизму.

Українська молоде!

Ти на еміграції мусиш піти в авангарді визвольної боротьби, як у ньому йде молодь на Землях. Ти мусиш цілком віддати себе інтересам Воюючої України і бути готовою на кожний її поклик, щоб стати поруч своїх друзів, що зі зброєю в руках борються за визволення народу, за щастя, радість і творчу працю української молоді в українській державі. Ти мусиш бути високоорганізованою і активною, мусиш постійно сталити свою ідейність та невпинно підносити свій рівень загального і фахового знання та політичної вироблености. Своє перебування серед інших народів широко використовуй для того, щоб навчитися всього, що в них доброго й корисного, щоб засвоїти собі їхній досвід праці у всіх галузях життя і державного будівництва. Але пильно зберігай себе від розкладових впливів, які розхищували б твою ідейність та підривали моральну стійкість.

Перед тобою, українська молоде, як і перед усією нашою українською еміграцією, стоїть завдання зазнайомлювати чужинців з визвольною боротьбою українського народу. Роби це при кожній нагоді і всіма засобами. Використовуй для цього свої особисті знайомства, зв'язки з молодіжжю інших народів і міжнародними організаціями молоді. Запалюй молодь усіх народів до боротьби проти большевизму. Вона найскоріше зрозуміє тебе, бо кожна молодь найживіше обурюється на неправду й насильство і завжди готова боротися проти них.

Вояки і командири рейдуючих відділів УПА!

Ви мужньо виконали своє завдання, покладене на Вас Українською Головною Визвольною Радою. Край із запертим віддихом слідкував за Вашим рейдом, а його успішне закінчення викликало в краю величезну радість. Весь народ радіє, що Ви добилися аж за другу стіну большевицької тюрми народів, щоб там перед усім світом скласти протест проти гноблення українського народу російсько-большевицькими загарбниками і сказати правду про визвольну боротьбу на Землях.

Ваш прихід в Західну Європу, як безпосередніх учасників і живих свідків визвольної боротьби на Землях, докорінно вплинув на зміну поглядів чужинців на нашу визвольну боротьбу і поклав кінець фальшуванню правди про цю боротьбу. І в цьому Ваша велика заслуга для всієї визвольної справи. Історія гідно оцінить Вас.

Хоч Ви опинились сьогодні далеко від Рідних Земель, боротьба для Вас не закінчена. Ворог, який гнобить Вашу Батьківщину, діє і там, і Ви мусите боротися проти нього так, як ще недавно Ви боролися зі зброєю в руках в Україні. Продовжуйте на чужині зберігати й плекати героїчні традиції Української Повстанської Армії і високо несіть прапор її слави.

Брати на чужині!

Невдовзі Ви ще більше розсієтеся по всьому світі, ще даліше опинитесь від Батьківщини. Але знайте, що все це тимчасове, що перебуванню на чужині, Вашій тузі за Батьківщиною неминуче прийде кінець.

Коли заграють воскресні дзвони і в могутньому гомоні слави встане Україна, всі Ви раз на завжди повернетесь на Батьківщину. І тоді, «в сім'ї вольній новій» зберуться всі порозкидані по всьому світі діти України, щоб разом у щасті й радості будувати своє власне славне вільне життя. І здійсняться тоді слова нашого великого Пророка:

Встане Україна,
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі невольничі діти!

Вірте в це сильно і боріться мужньо, щоб цей великий день настав якнайскоріше.

Не зважаючи на всі неймовірні труднощі, Воююча Україна боротиметься так завзято, як вона боролася дотепер — не жаліючи ні труду ні крови.

Воююча Україна робитиме все, що в її силах, щоб український народ якнайшвидше і раз на завжди побудував свій величний Храм Волі, щоб Ви могли вернутися в Україну не як наймити, а як її вільні господарі.

Від імени Воюючої України:

о. проф. М. Лаврівський

Член УГВР, Голова підпільної Греко-Католицької Церкви.

Генерал-хорунжий УПА Р. Лозовський-Чупринка

Голова Генерального Секретаріату УГВР і Головний Командир УПА.

В. Коваль

Заступник Голови Генерального Секретаріату УГВР, Член УГВР.

Проф. Г. Зелений

Член УГВР.

П. Полтава

Начальник Політвиховного Відділу Гол. Штабу УПА сотн.-пвх. УПА.

Д. Сокіл

Член Головного Штабу УПА, майор УПА.

М. Дубовий

Командир УПА-Північ, на Українських Землях.

О. Горновий

Член Проводу СУН на Українських Землях.

В. Хмель

Член штабу УПА-Захід, сотн. УПА.

В. Грім

Командир Воєнної Округи УПА-Захід «Говерля», майор УПА.

З. Савченко

Керівник ОУН на Півн.-Зах. Українських Землях.

І. Василенко

Керівник ОУН на Осередньо-Східних Українських Землях.

Р. Ільницький

Керівник підпільних організацій Юнацтва ОУН, сотн. УПА.

А. Шибалинська

Керівник підпільного Українського Червоного Хреста.

Інж. К. Владан

Керівник Округи ОУН на Зах. Українських Землях.

І. Будько

Керівник Округи ОУН на Східньо-Українських Землях.

Т. Іліян

Керівник Округи ОУН на Північно-Зах. Українських Землях.

С. Сталь

Керівник ОУН на Буковині.

Проф. С. Кузьменко

Редактор підпільних видань.

Д. Бей

Художник.

І. Фесенко

лікар УПА.

В Україні, в м. жовтні 1949 р.

В. ЩЕРБИЙ

ОНОВЛЕНІ ШЛЯХИ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

(З приводу I-го Конгресу Українських Націоналістів)

(Закінчення, 2)

У формуванні націоналістичного світогляду в синтезу ідей і чинів, в якому духове уявлення нації сталося наріжним каменем — крім «Самостійної України» М. Міхновського і «Націоналізму» Д. Донцова легальні журнали «Смолоскипи» (Львів), «Національна Думка» і «Державна Нація» (Чехо-Словаччина), «Самостійна Думка» (Чернівці) та підпільні націоналістичні видання захопили широкі круги української маси, особливо молодше покоління, виплюючи з українського політичного мислення чужі заросля, спільним коренем якого був Карло Маркс зодягнутий в нову московську червону мантию.

Молода активна українська зміна після розчетвертування України зрозуміла, що *лише збройний опір*, який був основним засобом продовжування оборонної війни України проти окупантів, яким то опором кермувала УВО, не зможе бути успішним. Польському теророві можна було успішно відповідати збройними актами експропріації, польського маніяцтва «од моржа до моржа» не можна було трактувати серйозно і польський клич польонізації західніх земель України («хцеш го мець поржондним — зруб го вуйтем») завдяки акціям УВО й ідейної молодोї України ставав анекдотом.

Найгіршішою примарою, що зависла над Україною й Європою, було нове московське месіянство — «пролетарі всіх країн єднайтесь». В цьому месіянстві явивсь у грізній новій червоній одежі старий московський імперський упир, який заступив замерлу імперську ідею — «злиття всіх слов'янських рік у матушці Волзі» і втягав у свою орбіту здеморалізовану Європу, засмічуючи душу передньої фортеці Європи, України, безіменною «советчиною».

Єдиним і успішним опором анти-Божому і анти-людському московському розбишацтву можна було протиставити духовну Україну святого Володимира Великого, Сагайдачного, Виговського, Мазепи, Орлика, словом — духовними скарбами християнської України звоювати шаманізм Москви.

Тож молоде українське покоління, що виросло з крові воїнів Українського Національного Зриву, утвердило вічноживучість своєї нації мертвих, живих і не народжених насамперед у серцях, як Христові апостоли віру Богочоловіка, і визначило новий шлях української визвольної політики на Першому Конгресі Українських Націоналістів.

«Десять Заповідей Українця-Націоналіста» (Декалог), що його склав Степан Ленкавський, стався поруч Десятьох Божих Заповідей непорушним законом.

Вступ до Декалогу: *«Я дух одвічної стихії, що зберіг Тебе від татарської потопа й поставив на грані двох світів творити нове життя»* і четверта заповідь *«Будь гордий з того, що Ти є спадкоємцем боротьби за славу Володимирового Тризуба»* — це незрушимий наріжний камінь української визвольної національної боротьби. Впарі з тим це і свідчення, записане кров'ю українських націоналістів в тому, що український націоналізм — це еманация і синтез предківських ідей і чинів, і що український націоналізм не кормився і не кормиться чужими позичками.

За привернення пограбленого окупантами статусу нації в цілі перетворення її в «русінуф», «советський народ», «руснаків» — молоді українські націоналісти склали клятву, яку перебрали від гетьмана І. Мазепи: *«Нехай буде вічна слава, же през шаблі маєм права»*, оформивши її: *«Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї»*. Порушення цього закону було б рівнозначне зі зрадою своєї нації.

На Першому Конгресі Українських Націоналістів зустрілися дві концепції відносно фундаментальних засновків українського націоналізму. Молодша зміна заступалась безкомпромісово за ідеалістичні основи, як еманацию героїчної спадщини предків, на чому оформлювали теоретично ідеї українського націоналізму Микола Міхновський і Дмитро Донцов. Представниками цієї концепції на Конгресі були Степан Ленкавський («Основи українського націоналізму»), Степан Охримович («Причини невдачі наших визвольних змагань») і Юліян Вассиан («До головних засад українського націоналізму»). Іншу концепцію про те, щоб до ідеології українського націоналізму включити елементи матеріялістичного світогляду і демократизм типу УНР, заступали Дмитро Андрієвський і Дмитро Демчук. Концепцію — матеріялістичний світогляд і демократизм типу УНР, на Конгресі відкинено. Бож московській ідеї «немає Бога-Духа» було не можливо протиставити «і ми теж так голосимо». Матеріялістичні основи українського націоналізму були б різким відходом від напластовуваних продовж віків духовних скарбів нації. Демократизм типу УНР з часу Визвольних Змагань, що змішувався в дивоглядному кітлі інтернаціонального соціалізму і соціал-лібералізму, був різким запереченням українського козацького народовластя.

То й не диво, що перемогла молода націоналістична зміна, яка рішуче відкидала чужі світоглядні зразки, бо вона спиралась на героїчні традиції своєї нації.

В заключному слові обраний Голова Проводу Українських Націоналістів полк. Євген Коновалець говорив: *«...Від праці, зусиль, послідовности і жертвенности нас всіх залежатиме наскільки*

ми нашу справу зуміємо зробити зрозумілою всьому українському громадянству... мобілізуючи і спираючися на народні маси, мужи, ведучи їх, боротися й добитися віднови Самостійної Соборної Української Держави... Сподіюся, що завдання, які в нашій програмі ми собі накреслили, зуміємо, як мужі виконати. Тільки в тому випадку вільно буде сказати, що дата створення Організації зарахується будучими істориками, як одна з переломових, творчих і позитивних дат на тисячолітньому шляху життя Української Нації...»

Послідовність і жертвенність — наказ для поколінь

Послідовність і жертвенність, чим, за словами обраного на I-му Конгресі Українських Націоналістів Голови Проводу ОУН, полк. Євгена Коновальця, «що дата створення Організації зарахується будучими істориками як одна з переломових, творчих і позитивних дат на тисячолітньому шляху життя Української Нації», озброїла не лише серця одержимих ідеєю Святослава «Іду на ви!», але їхніми чинами завершила розгубленість української політики достосувань з сліпих доріг і спрямувала її на чіткий шлях власної підметности.

Три роки після I-го Конгресу ОУН, на світанку 21-го грудня 1932 року, заповідь приходу переломової доби — творчої і позитивної дати на тисячолітньому шляху життя української нації, яку бачив у серцях молодого здисциплінованого Ордену перший Голова Проводу ОУН, дзвони українських Соборів вітали прихід оживленого вікового духу нації, співаючи гімн тим, хто її оживлювали своєю смертю на ешафоті окупанта України.

Дмитро Данилишин, 24-річний шевський челядник з освітою 3-ох клас народної школи під петлею ката прощав друзів, оновлених княжих дружинників: «Я знаю, що мене чекає. Я був і є на все приготований!» І вітав новий світ своєї нації, світ пересемників величчя Володимирова Тризуба: «Тільки жалую, що не зможу далі працювати для нашої Неньки-України». Він не хотів, щоб пазурі ката його нації діткнули його тіло, щоб не забруднили чистої душі молодого українського воїна-героя. Він вихопив петлю з рук ката і сам наложив на себе.

21-річний син його сестри, Василь Білас, торговельний помічник з освітою 7-ох клас народної школи, коли кат наклав петлю на його шию, прощаючи туземний світ, вітав оновлену Україну: «Нехай живе вільна Україна!»

За залізними ґратами Бригідок (тюрма у Львові) прощали Героїв сотні українських політичних в'язнів, а серед них і учасники I-го Конгресу Українських Націоналістів: Степан Ленкавський, Олесь Бабій, Богдан Кравців, Зенон Пеленський...

Шипучих холодних плазунів, що їх Москва напускала крізь річку Збруч, їхнє примітивне сичіння про «український буржуазний націоналізм» розтоптували тверді стопи синів українського ожебраченого села.

Незалежно від того, що 1929 р. військова формація УВО перетворилася в ідеологічно-політичний, визвольно-революційний український націоналістичний рух, то дуалізм УВО-ОУН зберігався до 1933 р., себто до часу, коли в Краю при кермі ОУН став 24-річний Степан Бандера. Ставши в проводі ОУН в січні 1933 р., як «виконуючий обов'язки Крайового Провідника», то вже у червні того ж року Празька Конференція Представників ОУН (3-6. VI. 1933) назначила його Крайовим Провідником ОУН.

Уніфікацію визвольного змагу ОУН-УВО зцементував так:

»Вся боротьба повинна мати, як основну, одну ідеологію, програму, одну визвольну політичну концепцію. Всі форми боротьби — в ідеологічній, національно-політичній, пропагандивній, виховній, мілітарній та бойовій ділянках — повинні проходити за одним пляном, одна одну посилювати, доповнювати. Це забезпечується однастайною революційною організацією ОУН, а УВО як один із секторів боротьби, що набирає повного значення й вартости щойно через ідеологічно-політичну під- і надбудову, повинна стати військово-боевим відділом ОУН«*.

Це тверде зберігання послідовності ідей українського націоналізму, що їх молодше покоління вибирало як самоцвіти-перлини з української духовости і поставило як наріжний камінь в ідеологію українського націоналізму на I-му Конгресі ОУН — це не реторика, а одержимість ідеєю своєї нації молодого Провідника і когорти, якою Степан Бандера проводив. Свідомством цього був його мужній виступ тоді, коли перед ним стояло марево шибениці.

На Львівському суді після того, коли польські окупанти засудили його у Варшаві на покарання смертю і у Львові вдруге готували такий самий присуд, він мужньо підніс голос: «З розправи виходило б, що ОУН зводить всю свою діяльність головно до бойової акції. Заявляю, що бойова акція не є єдиною і не є першою, але рівнорядною з іншими ділянками. Тому, що в цій залі розглядали атентати, які виконувала Організація, мій би хтось думати, що Організація не рахується з людським життям взагалі і навіть з життям своїх членів. Коротко скажу: Люди, які весь час своєї праці є свідомі, що кожної хвилини вони можуть самі втратити життя, такі люди більше, ніж хтонебудь інший, уміють цінити життя. ОУН цінить дуже високо життя своїх членів, але *наша ідея в нашому понятті така велична, що коли йдеться про її реалізацію, то не одиниці, не сотні, але і тисячі жертв треба посвятити, щоб її реалізувати*. Вам найкраще відомо, що я знаю, що наложу голову і відомо вам, що мені давали змогу рятувати моє життя.

*) Степан Бандера — Командир, Провідник. «За Самостійну Україну», БУП, 1957.

Жиючи рік з певністю, що я втрачу життя, я знаю, що переживає людина, яка має перед собою перспективу в найближчому часі своє життя втратити. Але впродовж всього часу я не переживав того, що переживав тоді, коли вислав на певну смерть Лемика (відомий атентат на московсько-большевицький консулат у Львові — В. Щ.) і того, що вбив Перацького . . .»

Наприкінці тридцятих років на горизонтах Західної Європи згущувалася хуртовина, яка заповідала невідхильність Другої світової війни. Найдовше і найважче гноблена духово чужими силами вітка української нації підносилася в надії схопити подих своєї волі. Найближчі друзі-співробітники Степана Бандери, які вийшли з польських тюрем, не рахуючись з пересторогою «не дразнити німців і не брати участі в подіях Карпатської України», відчували, що Провідник, якому смертну кару замінили поляки досмертним ув'язненням, не послухав би такої поради. І вони не послухали. Пішли за Карпати, помагати місцевим вірним апостолам Ідеї України творити збройну силу, помогли їм проголосити віднову Української Держави проти волі брунатного тевтонського диявола, який частинами української землі купував собі спільників-мадярів і румунів.

І вони перші вдарили зброєю в обличчя брунатуному гітлеризмові, освячуючи Державний Акт України в 1939 р. каплями благородної крові, як гронами червоної калини. І якою марною є та вулична брудна лайка, якою обкидала й обкидає ідеї українського націоналізму Москва, намагаючись змішати їх з «гітлеризмом, нацизмом», «фашизмом». Коли це робить Москва, то це зрозуміле, але коли це роблять свої «раби отечества чужого» — то це зрада своєї нації!

Збереження чистого шляху для визвольної політики

В українській ментальності прийнялося називати 1940 рік роздвоєнням Українського Націоналістичного Руху, підкидуванням причини «особистих амбіцій», замість того, щоб цю дату назвати властивим ім'ям: *очищенням* цього Руху від спроб відкинення Заповіту прийнятого на I-му Конгресі Українських Націоналістів, що його передав як збірну волю молодій українській політичній зміні, очищеної від чужих впливів, перший Голова Проводу ОУН, полк. Євген Коновалець.

А в тому Заповіті наріжним каменем була чітка політична вимога: власними силами народу відбудувати Державу . . . *»мобілізуючи і спираючись на народні маси, мусимо, ведучи їх, боротися й добитися віднови Самостійної Соборної Української Держави . . .«*

Федералістична політика 1917-18 рр. в Україні знайшла була своє уосіблення в орієнтації на чужі сили («не дразнити німців») в кругах закордонного Проводу ОУН-ПУН. Одна і друга політика — це близнюки з різними іменами, в різних одягах.

Колись Бісмарк таку політику назвав так: «Федерація добра для людини з конем, але треба робити так, щоб не бути конем».

Гітлерова «федерація» «Нова Європа», яку він почав будувати від Франції з послухним йому колишнім маршалом Франції, Петеном, у провінційному французькому містечку Віші в 1940-му році, нічим не різнилася від московської «федерації», що її будував Владімір Ульянов-Ленін з назвою ССРСР. В обидвох «федераціях» підбиті народи Європи мали перемінитися в робочих коней.

Після упадку гітлерівської Німеччини французи засудили колишнього заслуженого свого маршала, 89 річного Петена, на кару смерти в 1945 р., замінивши смертний присуд досмертним ув'язненням за те, що він, щоб «не дразнити німців», улегшував Гітлерові включити Францію в його «федерацію», в «Нову Європу», коли французи боролися збройно проти гітлерівської «федерації» і за свою Францію.

Ситуація в Україні, хоч недержавній, чимось нагадувала ситуацію в державній Франції в 1940-му році. Після договору ненападу і «приятні» між Сталіном і Гітлером, в якому два близнюки в різних зовнішніх уніформах, але тотожних в їхньому диявольському нутрі поділилися «сферами впливів», точніше сферами, в яких Сталін і Гітлер мали відрізувати голови людей на їхніх різницьких ковбанах, заганняючи десятковані народи в їхні тваринні «федерації», українські легальні політичні партії з осідком у Львові насправді самоліквідувалися. Проводи тих партій опинилися на чужині, а обезголовлене членство тих партій мало до вибору: йти в підпілля і включитися в мережу ОУН й під її прапорами готуватися до національної революції, або всяко зберігати свою фізичну екзистенцію.

Єдина ОУН, якої керманичем на українських землях в той час був Володимир Тимчій-Лопатинський, залишилася з народом, щоб, будучи вірною постулятам І Конгресу Українських Націоналістів, «ведучи народ, добиватися віднови Української Самостійної Соборної Держави...»

Після упадку Польщі в осені 1939 року вирвався з польської в'язниці засуджений двічі на смерть Степан Бандера. Зорієнтувавшись в ситуації, не відпочиваючи, він добивався зустрічі з покликаним на пост Голови ПУН. Добившись, домагався чітко визначеної програми визвольно-революційної дії у випадку зудару двох союзників: Гітлера-Сталіна, який був неминучим. Крайові кадри ОУН не лише бажали, але таки готувалися до того, щоб у випадку зудару двох імперіялізмів — німецького і московського, не дозволити зіпхнути Україну в безпредметне становище.

Цю вимогу С. Бандери до ПУН-у від Крайового Проводу і кадрів ОУН, щоб у випадку зудару гітлерівської Німеччини з червоною Москвою розгорнути всенациональну революцію, ПУН відкинув як «анархістичний вияв членів, що не вміють вкластися в норми твердої організаційної дисципліни».

На черговій і останній зустрічі С. Бандери і Володимира Тимчія, крайового Провідника ОУН, в Римі з Головою ПУН-у, С. Бандера і В. Тимчій від членів в краю і за кордоном висунули постулат: Організувати українські легіони в Англії і Америці та силами кадрів ОУН в краю підготовляти збройне повстання на випадок, коли Німеччина поставиться вороже до віднови Української Держави. Вони піднесли були також пропозицію, щоб Голова ПУН-у переїхав до нейтральної Швейцарії і звідтіль кермував революційними діями в краю.

Ці пропозиції були рішуче відкинені, щоб «не дразнити німців», а рівночасно погрожено, що всякі спроби «бунту» будуть здавлені залізною рукою вождя. Так була поставлена крапка над «і» і запечатаний Заповіт «ведучи народ, добиватися віднови Української Самостійної Соборної Держави» в . . . ПУН-і, але не в лавах одержимих ідеєю своєї нації членів ОУН.

Дня 10 лютого 1940 року на нараді Провідних членів з краю і з закордону став покликаний до життя Революційний Провід ОУН, а весною 1941 року на II Великому Зборі ОУН одобрено пляни Революційного Проводу й обрано Головою Проводу ОУН Степана Бандеру.

В дні 21 червня 1941 року оформився Український Національний Комітет в Кракові, до якого ввійшли представники всіх українських політичних партій, крім ПУН-у, який виявив тоді глибший опортунізм ніж ті партії, що їх колись ПУН називав опортуністами. УНК мав прибути до Львова з хвилиною звільнення його від московських большевиків. Німецька влада не дозволила УНКомітетові переїхати до Львова.

Революційна ОУН не питалася про такий дозвіл. Її провід, очолений Степаном Бандерою, з'явився у Львові.

30-го червня 1941 р. на Національних Зборах при участі численних представників українського політичного і громадського життя в залі «Просвіта» у Львові проголошено віднову Української Держави з ініціативи революційної ОУН під проводом Степана Бандери. Тимчасове Державне Правління, яке мало передати обраному Урядові Української Держави у Києві всі прерогативи, Національні Збори доручили творити Ярославу Стецькові. Принявши пост прем'єра Тимчасового Правління Української Держави, Ярослав Стецько не використав свого привілею провідного члена революційної ОУН, не створив Уряду з членів Організації, а як вірний українській традиції, в якій народовластя було питоменістю вже тоді, коли в світі ще не говорили про демократію, покликав на різні пости в Уряді представників різних політичних середовищ. Члени Уряду від революційної ОУН творили меншість.

Найвищі Ієрархи Українських Церков, Митрополит Андрей Шептицький і Митрополит Полікарп благословляли реалізовану візію волі нації: «З волі Всемогутнього і Всемилосердного Бога в

Троїці Єдиного почалася нова епоха в житті Державної, Соборної, Самостійної України» — писав у своєму Пастирському Листі Митрополит Андрей. Так же само благословляв вияв волі нації Митрополит Полікарп: «...Оце на наших очах справедливість Божа сповнилася: Один Бог, одна нація і спільна краща майбутність. Сповнилася наша відвічна мрія. У городі князя Лева з радіовисильні несеться над нашими горами, нивами, ланами, над нашою так густо зрошеною кров'ю землею радісна вістка: проголошено самостійну державу...»

Український Організований Націоналістичний Рух, зберігаючи вірно дух I Конгресу Українських Націоналістів, утвердив незнищиму живучість героїчного предківського заповіту: «Нехай буде вічна слава, же през шаблі маєм права».

Кровною жертвою найкращих, одержимих ідеєю своєї нації, вихував шлях української власнопідметної національної політики. Цим шляхом ідуть безстрашні нові покоління України, які такі мечами зреалізують *волю народам і людині* на звалищах московської імперії.

НОВЕ ВИДАННЯ

В Українській Видавничій Спілці (Лондон) появилася цінна праця

ВАСИЛЯ ПЛЮЩА

»БОРІТЬБА ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ ПІД СОВЕТСЬКОЮ ВЛАДОЮ«

Автор — відомий український учений і публіцист — висвітлює найменш знану сторінку нашої історії — визвольну боротьбу українського народу проти московсько-більшевицьких окупантів України в 1922–1941 роках. Для цього він зібрав багатий джерельний матеріал і використав у своїй праці.

Книжка має 126 сторінок, добрий папір і тверду обкладинку.

Ціна: у Великій Британії — 2 ф., у США і Канаді — 5 дол., в Австралії — 4 дол., в інших країнах — рівновартість анг. фунта.

Замовлення просимо висилати на таку адресу:

Ukrainian Publishers Ltd.

200 Liverpool Rd., London N1 1LF, Great Britain.

Д-р Степан ЧОРНИЙ

СВІТЛИЙ ПАМ'ЯТІ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА

*Я — Людина! Сонце! Світ! Свобода!
Плід життя — не виплодок «ідей»,
Я — народ! І в ім'я мого народу
Я благословляю цей свій день.*

*(З творчих поезій невідомого
автора з України)*

Візьміть грудку української землі в руку, стисніть її і потече з неї кров — свята невинна кров героїв-мучеників, що полягли в нерівній боротьбі за рідну землю своїх предків. Герої-мученики — вірні діти страдальної матері-України віддали свій найдорожчий скарб — своє життя — за кращу долю й державну незалежність українського народу.

Освячена кров'ю безсмертних когорт героїв-мучеників, українська земля має повне й беззастережне право на суверенну самостійність, на вільне ні від кого незалежне й повноцінне державницьке життя.

Однаке лукава історична доля судила нащадкам колись вільних господарів української землі носити кайдани московського рабства; терпіти наругу найзапекліших ворогів наших, що приспали нашу волю, наш український героїчний дух облудно-фарисейською пропагандою про свободу й братерство народів в одній великій федеративній державі на засадах рівноправності, а насправді у жорстокій московсько-фашистській м'ясорубці народів, що з усіх сил намагається розбудувати свою московську централізовану імперію до модерної надпотуги та панувати над світом.

Скільки невинної української крові текло й досі ще тече по ведмежих лапах московських катів-душогубів, починаючи від скаженого, за висловом Шевченка, Петра, що збудував російську столицю на козацьких трупах, — до теперішніх кремлівських злочинців із Політбюра КПСС.

Скільки невинних жертв, сліз, болю й мук перетерпів наш мученицький народ під чоботом московських катів — без різниці білих, чи червоних; бо вистачить тільки навіть найбільш ортодоксального російського комуніста трохи пошкребити і негайно забуркотить перед вами кровожадний російський великодержавник-шовініст.

Жертву крові приніс на вівтар Батьківщини також сл. п. Симон Петлюра — Головний Отаман Військ Української Народної Республіки та Голова Директорії Української Народної Республіки, що до останніх хвилин свого життя очолював боротьбу за визволення України з-під московсько-большевицького ярма.

Згинув наш Отаман смертю героя 25 травня 1926 року в Парижі на вул. Расіна від куль большевицького агента Шварцбарта, що стріляв нібито з помсти за жидівські погроми. Який парадокс! Симон Петлюра все своє життя виступав проти антисемітизму і був рішучим противником жидівських погромів. Вбито Петлюру з інших, звичайно, мотивів. Кремль хотів знищити провідника революційної боротьби за волю і державну суверенність України.

Поховано великого державного мужа, відданого й незламного борця за кращу долю України, у Парижі на цвинтарі Монпарнас.

З іменем Симона Петлюри пов'язана збройна боротьба українського народу за свою державність у 1917–1921 рр. Він стояв твердо і ніколи не відступав з безкомпромісних позицій української суверенної незалежності й державности. Як Голова Директорії, Симон Петлюра був людиною глибоко гуманною, прихильником широких демократичних прав народу та політиком великого формату.

Постать Петлюри — це символ боротьби за волю і незалежність своєї Батьківщини.

Жорстокий ворог фізично убив С. Петлюру руками агента-найманця. Однак ідеї, що їх голосив він за життя як публіцист, Головний Отаман Української Армії та Голова Української Народньої Республіки, — будуть жити вічно і ніяка сила знищити їх не зможе! Бо де є у світі така сила, щоб убила вічно живий революційний дух українського народу, який боровся, бореться і боротиметься за волю і державність своєї Батьківщини аж до остаточної повної перемоги!

Убивши Петлюру, большевицька згряя убивць заходилась ліквідувати українське національне відродження в Україні на початку 30-их років, користуючись нелюдськими методами суцільного нищення українського народу. Московські українофоби застосовували масові арешти, розстріли, заслання в Сибір і, врешті, в озвірілому шалі від оп'яніння українською кров'ю новітні варвари ХХ стол. зорганізували штучний голод в Україні, під час якого згинувло близько десяти мільйонів нашого народу.

Але нащадків козацького роду нікому не здолати! Наш народ живий і житиме вічно! Доказом цього може бути український революційно-підпільний рух, що розрісся до подиву гідних розмірів Української Повстанської Армії (УПА), силу, відвагу і боєздатність якої довго пам'ятатимуть будівники «Третього Риму» — кровожадної Московії!

З благословення «батька народів» — кровожадного тирана Сталіна — мільйони жертв поглинув кривавий терор жорстокого окупанта України під проводом таких безоглядних сатрапів, як Постишев, Каганович, Хрущов та інші. Однак, не дивлячись на ті, здавалось би, не до пережиття страхіття, таки проблисло національне пробудження в Україні в 1960-их роках.

На місце помордованих борців за волю України прийшли нові, свіжі сили, народжені і виховані в умовах большевицького терору, що не можуть спокійно дивитись на русифікаційну політику російських шовіністів і ставлять рішучий спротив кремлівським вожакам та їх місцевим помічникам-ренегатам здійснювати політику етноциду на Україні. Це молоде покоління не може мовчки дивитись, як російський окупант палить бібліотеки, архіви, нищить історичні пам'ятники, церкви, висміює народні традиції українського народу.

Дисидентський рух в Україні відбувається під прапором повної самостійності України, бо, як заявив Леонід Плющ¹ 30 березня цього року в Конгресі США перед Підкомісією у справах міжнародних організацій, що він заявляється за виходом України із складу Радянського Союзу, бо:

«Тільки у вільній і незалежній державі може український народ розвивати свою культуру і своє творче життя»².

Москва жорстоко розправляється з молодими патріотами, що відважно підносять голос в обороні національних і людських прав у під'яремній Україні. По таборах Потьми і Мордовії караються сьогодні тисячі українських політичних в'язнів, а серед них такі, як Микола Руденко, Вячеслав Чорновіл, Святослав Караванський, Ніна Строката-Караванська, Л. Лук'яненко, Данило Шумук, Юрій Шухевич, Одарка Гусяк, Ігор Калинець, Ірина Стасів-Калинець, Стефанія Шабатура, Ірина Сенік, Марія Пальчак, Михайло Осадчий, священник Василь Романюк, Василь Стус та багато-багато інших чесних самовідданих борців за кращу долю свого поневоленого, але нескореного народу.

Одначе, треба також підкреслити й вельми сумний факт. Останніми днями українська преса повідомила про виступи деяких яничарів, рабських вислужників Москви, сьогоднішньої партійної аристократії в Україні, а також листи і статті деяких письменників і мистців, що на замовлення партії пишуть пеани кремлівському фюрерові Леонідові Брежневу і КПСС, в тому числі літератора Л. Дмитерка та композитора А. Кос-Анатольського, рабські пеани яких були поміщені в «Радянській Україні» з 10 і 12 березня 1976 року. Обидва автори по-лакейському прославляють «нову історичну спільність людей — єдиний радянський народ» та виступ Л. Брежнева на 25 з'їзді партії, який уже вдруге проголосив народоббивчу тезу про «радянський народ як історичну спільність»:

«Ми виходили й виходимо з того, що у нас склалася нова історична спільність — радянський народ, в основі якої лежить не порушний зв'язок — робітничого класу, селянства й інтелігенції при

1) Леонід Плющ — один із недавніх українських дисидентів, якого Москва звільнила з ув'язнення у психіатричному закладі під тиском масових протестів у Західному Світі і дозволила йому виїжджувати на Захід разом з сім'єю. Плющі покинули Советський Союз 10 січня 1976 року. Зараз живуть у Франції.

2) Свобода, ч. 63, 3 квітня 1976, стор. 1.

відповідній ролі робітничого класу, дружби всіх націй і народностей країни»³.

Що й казати! І без коментарів усе ясно. ЦК КПСС послідовно здійснював і здійснює політику народобивства, «височайше освячену» 103 роки тому назад «богопомазаним царем» Олександром II, який 30 травня 1876 року підписав так званий «Емський указ» в німецькому курортному місті Бад Емс про заборону української мови в усіх ділянках педагогічно-наукового та культурно-освітнього життя.

У ці 103-літні ганебні роковини жорстокого й дикого нищення української мови, культури й народу хай буде стократна ганьба московським неонацистам-шовіністам-народобивцям!

Національно-визвольний процес в Україні та заяви її кращих борців виявляють єдність між прагненнями українського народу на рідних землях та українською еміграцією. Але національно-пробудні процеси в Україні вимагають і накладають на нас великий і відповідальний обов'язок усіма силами і всі як один спільним єдиним фронтом допомагати та підтримувати змагання за волю і незалежність українського народу.

Для того, щоб досягнення мети було успішне, на нас усіх лежить один і єдиновірний обов'язок *згуртувати всі наші сили на спільній платформі безкомпромісової боротьби* і по-братньому всі разом змагати до спільної мети — визволення України з-під московської кормиги! Запам'ятаймо всі раз і назавжди, що державні інтереси нації вимагають чогось сутнішого і важливішого, ніж партійні ідеології! Інтереси нації в державному будівництві вимагають *об'єднання абсолютно всіх сил політичних, економічних, громадських і культурних, їх гармонійної і беззастережної консолідації*, бо без цього успішно збудувати державність неможливо! Зрештою наша власна історія була й є найкращим у цьому гірким доказом.

Консолідація наших політичних організацій мусить здійснитися на державницькій базі *зараз, негайно*, бо цього вимагає весь український народ та цього, зрештою, вимагає саме реальне життя. Цим нехтувати ніхто з нас сьогодні не має права!

«Коли б там, на Україні Великій, — писав С. Петлюра, — відчули розбіжність політичної думки серед нашої еміграції, брак єдиної волі в праці цілого громадянства на чужині, то це боляче відчула б наша нація і гостро засудила б нас за нашу дріб'язковість та малий розум в справах великої і державної загальнонаціональної ваги...»

Згадаймо теж звернення ген. Тараса Чупринки до української еміграції, в якому він закликав до об'єднання всіх українських сил, бо він розумів, що без об'єднання повної перемоги над окупантом досягнути не можна.

Тож давайте всі разом, кому дійсно лежить на серці краща доля українського народу, змагати до остаточної мети — вимряної всі-

3) *Нотатник*, ч. 3 (151), березень 1976, стор. 2.

ми нами незалежної соборної української держави! Хай буде слава і честь борцям за волю України!

Перед останнім Великоднем у своєму житті року Божого 1926 Симон Петлюра писав у великодньому зверненні до земляків:

»Як будете в церкві на 12 євангеліях і слухатимете Слово Боже про Страсті Христові, як будуть носити святу Плащаницю біля церкви, — як співатимуть радісне »Христос Воскрес«, — згадайте про мучеників України, — згадайте про всіх, кого розстріляли большевики; згадайте й про тих, хто зі зброєю в руках боронив нашу рідну землю від московських катів і своїх юд-запроданців, — згадайте і помоліться за них!

Не за горами кари час! Воскресне наша Україна, скине з себе московсько-большевицьке ярмо. Не забувайте про мучеників і праведників наших.

Не забувайте про невинну кров і готуйтеся до помсти над ворогами, що не дають жити нам по людському!«

ЧИТАЙТЕ — ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ !

тижневик

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ«

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« — орган української самостійницької думки та речник українського визвольного руху. Він подає правдиві інформації про події на українських землях, а також привносить обширні відомості про міжнародні події, наслідуючи й коментуючи їх в дусі інтересів української справи.

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« речево дискутує й роз'яснює всі суспільні, політичні й культурні питання української еміграції й постійно містить хроніку українського життя з усіх закутків світу.

»ШЛЯХ ПЕРЕМОГИ« — це універсальний часопис української еміграції в усіх країнах поселення, що повинен знайтися в руках кожного свідомого українця, якому доля нашої Батьківщини не байдужа.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road,
London, N1 1LF

Адреса Видавництва:

Verlag Schlach Peremohy
München 8, Zeppelinstr. 67
Germany

П. ПИЛИПЕНКО

359 БЕЗСМЕРТНИХ ГЕРОЇВ-ВЕЛЕТНІВ УКРАЇНИ

В перших декадах ХХ століття український народ не мав таких військових героїв, як ті 2.000 Лицарів Армії УНР, безстрашних і високо-патріотичних партизанів легендарного Другого Зимового Походу восени 1921 р., зокрема тих 359 безсмертних Героїв-Велетнів України, які в полоні червоних, в стані виснаження, голодні й напівзамерзлі, навіть після оголошення їм чекістами смертного вироку — вони вкрай приголомшили й перемогли червоних катів своїм безмежно-патріотичним і героїчним чином!

Щоб належно усвідомити й оцінити той їх безприкладний героїчний чин, треба уявити себе на місці тих 359-ох Героїв України, коли їх привели на розстріл біля містечка Базар 21-го листопада 1921 р., де комісар-чекіст оголосив вирок смерти перед націленими на них кулеметами, а згодом запропонував їм вибирати: негайну смерть або життя тим, хто з них покається і приєднається до червоноармійців служити комуністичній владі. Чекісти сподівалися, що всі вони, замість жахливої смерти, виберуть життя, життя зрадників і катів свого народу.

А як чекісти були заскочені, коли в обіймах смерти, перед націленими на них кулеметами, ані один з них, ані один з усіх 359-ох Героїв-Велетнів України, не став зрадником свого народу і не приєднався до його катів! Ані один із усіх 359-ох! Замість купити собі життя ціною зради свого народу й стати його відразним Юдою чи Каїном, вони всі одностайно вибрали й співом «Ще не вмерла Україна» зустріли смерть, якою обезсмертили й прославили себе й свій народ, Армію УНР і Лицарів Зимового Походу на віки вічні!

Без сумніву, у вільній Україні наш народ належно вшанує і прославить величавими пам'ятниками, поемами, піснями, думами й легендами тих своїх безсмертних 359 Лицарів-Велетнів. Натомість московські окупанти України, разом із українськими яничарами та зрадниками, старанно навчають нас забувати, не згадувати й не наслідувати той високопатріотичний чин 359-ох Героїв України. А тому пізнаймо докладніше й ніколи не забуваймо історію трагічних подій в Україні 1921 р. та славного Другого Зимового Походу і його безсмертних Героїв.

Після відходу Уряду і Армії УНР з України до Польщі в листопаді 1920 р., український народ переживав страхіття московського панування: нещадний терор чекістів і комуністів та їх каральних загонів, масові розстріли й заслання виявлених «петлюрівців» і партизанів, грабіжницькі податки та реквізиції в селян зерна, худоби, птиці в час й після великої посухи та неврожаю, грабування в усіх церквах, монастирях, в «буржуїв» і «куркулів» золота, срібла та інших дорогоцінностей ніби «для голодуючих від посухи»!

Але замість допомоги голодуючим українцям, Москва використала ту велику посуху для маскування свого злочину. Вона, грабуючи українських селян, організувала в південній степовій Україні й на українській Кубані свій перший ленінський голод, яким тоді знищила близько 8 млн. українців. Цей жахливий голод і число його жертв документально описано в книжках Івана Герасимовича «Голод в Україні» (Берлін, 1922 р., стор. 296) та Р. Млиновецького (1958 р., стор. 45, США), в журналі «Місія України» (СВУ, ч. 29, стор. 14) та в брошурі В. Квіслінга «La Famine en Ukraine», де він ствердив, що в Україні в лютому 1922 р. близько 7 млн. людей «умирали з голоду в усьому страшному розумінні цих слів»!

Москва організувала той голод з такою диявольською метою:

1. нещадно покарати українців за їх визвольну війну в 1917-20 рр.;
2. за найбільший антикомунізм і незламну боротьбу українців з московськими комуністами та їхніми партизанськими загонами;
3. щоб на господарства українських селян і козаків, виморених голодом у південній Україні і на Кубані, переселити масово москалів, володарів і будівничих СССР.

Усі ті страхіння московського терору й грабунку в Україні викликали стихійні повстання цілих повітів, що їх червона армія нещадно поборювала, випалюючи цілі села! Тоді для організації всенароднього повстання був таємно зорганізований Всеукраїнський Центральний Повстанський Комітет у Києві та його губерніяльні й повітові комітети. Масове повстання проти московських окупантів по всій Україні мало вибухнути після переходу з Польщі в Україну партизанських загонів Армії УНР, учасників Другого Зимового Походу.

Цей Зимовий Похід і очолюване ним повстання мало бути масовим і успішним, таким, що врятувало б Україну від того московського голодомору в 1921-22 рр., з його 8 млн. жертв, якби тому не перешкодили українські комуністичні зрадники, очолені О. Шумським. Це вони своїми кочубеївськими доносами в Москву і чекістам в Україні спричинилися до того, що за поданими ними списками чекісти ув'язнили й розстріляли всіх членів Центрального, Губерніяльних і Повітових повстанських комітетів ще до початку Другого Зимового Походу! І так вони обезголовили провідників, стероризували населення та унеможливили те всеукраїнське повстання в 1921 р.

Ось що про це написано в історичній брошурі В. Наддніпрянця п. з. «Українські комуністи, їх роля у визвольній боротьбі України в 1917-1956 рр.»¹:

«Ще перед Другим Зимовим Походом, московським большевикам з допомогою О. Шумського, вдалося в головний штаб військ, призначений для Зимового Походу, просунути на становище державного інспектора групи Тютюнника свого шпигуна Заярного (!). Шумський спромігся влаштувати і начальником оперативного від-

1) Мюнхен, 1956 р. (стор. 104) на стор. 12-й.

ділу штабу (!) також »боротьбіста« (комуніста) Снегірьова (!). Обидва вони передали всі зв'язки й пляни зі списками членів повстанських комітетів в Україні!« Ось як вислужувались перед Москвою і до яких масових жертв українських патріотів та всеукраїнської трагедії в 1921 р. спричинилися лише ті три архиюди-каїни: Шумський, Заярний та Снегірьов! Тисячі подібних українських комуністів і московських яничарів, що їх неперевершені національні злочини правдиво описані В. Наддніпрянцем у тій брошурі, унеможливили своєму народові оборонити незалежність України в 1917-21 рр., так, як це тоді зробила Польща, а навіть малі Латвія, Естонія, Литва й Фінляндія! Нещодавно греки на Кипрі партизанською війною вибороти в англійців свою незалежність тому, що мали тоді лише рідкісних зрадників і агентів Англії, але і тих вони нещадно винищували.

Цілковито протилежно до зрадників і ворогів свого народу діяли ті високопатріотичні і героїчні Лицарі Армії УНР, інтерновані в польських таборах, які добровільно зголошувалися бути учасниками Другого Зимового Походу в Україну в 1921 р. Вони добре знали, що наражали себе на холод, голод, небезпеку й смерть, але палали бажанням ще раз послужити своєму народові, хоч би довелося й життя своє віддати в боротьбі за волю України.

Їх зголосилося кілька тисяч. Але, зважаючи на перешкоди поляків та на великі труднощі з озброюванням, команда вибрала лише дві тисячі фізично найміцніших. Тому й Похід почався пізною осінню 1921 р., а в листопаді вже випав глибокий сніг і почалася холодна зима з морозами 15-20 ступенів Цельсія. Організація й героїчні бої Лицарів того легендарного Другого Зимового Походу описані в книжках ген. О. Удовиченка — »Україна у війні за державність« (1954 р.) та в ген. О. Вишнівського — »Повстанський рух і отаманія« (1973 р.), що з них тут коротко й подаємо головні відомості.

Третина вояків не мали жодної зброї, яку сподівалися здобути в боях з ворогом. Кріси з кількома набоями мали лише близько 200 вояків, а решта мали кількасот ручних гранат і набой. »Половина групи не мала теплої одягу, а на ногах — що попало: шматки, діряві чоботи, драні черевики. В такому стані 2000-ий відділ мусів вступити в бій з найближчими частинами червоноармійців і на їх рахунок озброїтись. Завдання було тяжке, — ба, навіть божевільне! Козаки йшли на певну смерть, вони це розуміли, але добровільно, без примусу, готові були віддати своє життя і ще раз, може в останній раз, виконати свій обов'язок перед Батьківщиною!«²

Перша, менша, т. зв. »Подільська Група« в складі 44 старшин і 330 козаків, очолена полк. Михайлом Палієм-Сидорянським, перейшла кордон і річку Збруч поблизу Гусятина 25-го жовтня 1921 р. »Ця група складалася виключно з кіннотчиків, але без коней.

2) Ген. О. Удовиченко, стор. 162-163.

Коні мали здобути козаки від советських військ», що їх вони й здобули та з боями продісталися аж до околиць Києва, де за 25 верстов від нього повернули назад. »Подільська група«, пробувши в окупованій Україні від 26-го жовтня до 6-го грудня, зробила 1.500 км маршу, мала численні бої з большевиками, одних розбивши, а других зовсім знищивши. Втрати групи протягом цього часу становили лише трьох козаків забитими й 25 раненими, що їх усіх вивезено за кордон... Група шасливо прибула 6-го грудня до польського кордону, перейшла його біля м. Острова, зложила зброю, а польська влада відправила її до м. Рівного»³.

Інша, трагічна доля впала на другу »Волинську Групу« під командою ген. Юрка Тютюнника. Вона перейшла кордон 4-го листопада 1921 р. біля села Нетреби і рушила в свій героїчний похід у напрямі на Коростень—Київ. Недалеко від Києва цю групу заатакувала кінна дивізія Котовського в складі 2.000 вояків, яка переслідувала її постійно вдень і вночі. Тому козаки примушені були ночувати в лісах, у глибокому снігу при 20° морозу. Третина козаків мала відморожені руки й ноги. До ген. Тютюнника поступово приєднувались повстанські відділи з місцевих селян, але кіннота Котовського безперервно їх переслідувала і не давала змоги відпочити. А великий обоз із раненими та обмороженими вояками затримував рух. Уже цілий тиждень козаки ночували в лісах, у полі, без гарячої страви. За 40 км до Києва група Тютюнника вже була цілком оточена червоноармійцями та змушена пробиватися на Захід до польського кордону. У всіх тих боях старшини й козаки виявляли величезний героїзм і витривалість. А біля села Міньки червоні війська завзято атакували напівозброєних Героїв. І там відбувся останній бій.

»Ворожа кіннота увірвалася в лави повстанців, а за нею червона піхота добивала знесилених, напівзамерзлих вояків. Не бажаючи здаватись в полон, ранені й знесилені вояки пускали останню кулю в себе, зривали себе ручними гранатами, а 359 старшин і козаків попали в полон, бо були без зброї, біля 500 згинulo від ворожих куль, чи шабель, а решта — прорвались і повернулись до Польщі. Так трагічно скінчився національний порив 2.000 вояків«⁴.

Але навіть той безмежний патріотизм, героїзм і витривалість Лицарів Зиомового Походу перевершили і прославили на всю Україну ті його 359 Героїв-Велетнів своїм безприкладним чином в обличчі смерті перед розстрілом! Ось як про це до сліз зворушливо написав ген. О. Вишнівський: »359 полонених старшин і козаків відправили під м. Базар на розстріл. Вони, нарешті, дісталися до їхньої Голготи! Це було засніжене поле. Недалеко від дорogi глибока балка. В середині балки довга чорна смуга. Це

3) Ген. Удовиченко, там же.

4) Ген. Удовиченко, там же.

свіжо викопаний рів. Уздовж рову, спиною до нього вишиковано в один ряд 359 українських вояків-інвалідів. Це були вже лише тіні тих, що зголосилися до Листопадового рейду. Але вони стоять твердо-нерухомо. Їхні виснажені обличчя сіро-скам'янілі, але їхні голови гордовито піднесені до гори, і в їхніх очах блиск завзяття. Напроти них, в недалекій віддалі, червоноармійці. У першому ряді кулеметчики з націленими на 359 і готовими до стрілу кулеметами. За червоноармійцями, в яких 50 метрах від них, стоять силою зігнані з ближчих і дальших сіл українські селяни. Їх зігнали, щоб вони побачили, як московська влада карає всіх тих, що борються за волю України! Большевицький комісар читає вирок «чрезвычайної комісії» (ЧеКа). Усіх 359 засуджено на розстріл. Хвилинна мовчанка. Засуджені на смерть вояки не реагують на вирок ні рухом, ні словом... Вони хочуть бути гідними синами України, на вівтар якої віддають своє життя... Комісар знову промовляє. Звертаючись до 359-ох, він обіцяє дарувати життя всім тим із них, хто покається і перейде на службу до комуністичної влади. Наступив момент моторошної тиші, що нагадувала тишу перед смертоносним гураганом. І ось ту тишу порушує голосне, горде й рішуче — «ні!» 359 героїчних партизанів воліли смерть, ніж зраду своєї Батьківщини! Зразу ж за тим виявом неперевершеного героїзму з грудей приречених на смерть... у передсмертній екстазі виривається: «Ще не вмерла Україна!» На це негайно слідує голосна команда розлюченого червоного ката: «Вогонь!»

Про такий їхній безмежний патріотизм і героїзм та про безодню падіння, підлоти, зради й добровільного запроданства москалям українських комуністів, В. Наддніпрянець цілком вірно писав: «Останній героїчний бій армії УНР — це Другий Зимовий Похід. Не будемо тут описувати нові провокації й диверсії українських комуністів, спрямовані спеціально проти українського війська у Зимовому Поході, що скінчився трагедією під Базарем. Із 359 не знайшлося жодного зрадника! Це була перемога українського духа, це була пісня пісень української національно-визвольної революції!»⁵ Від неї й 359 німіють всі наші юди!

І ту пісню пісень створили 2.000 Лицарів Зимового Походу з тими 359-ма Героями України, які майже всі були тими українськими селянами, які протягом лише останніх 4 років свого життя (від 1917 р.) усвідомили, що вони українці, сини України, віками гнобленої москалями, себто тими, що аж до 1917 р. кричали на весь світ устами свого міністра Валуєва: «Ніякої України не було, нема і не може бути!» Але ту їхню україножерну брехню найпереконливіше заперечили ті 359 безсмертних, які і сама Україна! Її Герої-Велетні, які віддали Матері-Україні свою кров і життя, хоч кожний з них, віком 25-30 років, мав в Україні своїх батьків,

⁵ В. Наддніпрянець: «Українські комуністи. Їх роля у визвольній боротьбі України», Мюнхен, 1956 р., стор. 20.

сестер, дружину й дітей чи наречену, і напевно хотів жити та побачити їх! Але навіть в пазурах смерти катам рішуче відповів за всіх козак Щербак: »Розстрілюйте нас! Ми всі готові вмерти, але служити вам не будемо! За нас помститься український народ!« І цю його відповідь, що потрясла ворогів-катів, ствердили всі 359 після команди »Струнко!« спонтанним співом »Ще не вмерла Україна!« І так вони своєю смертю обезсмертили себе у віках!

А що Україна справді безсмертна й звільниться з московської в'язниці, то це вона довела тим, що навіть після 263-річного обмосковлювання (від 1654 аж до 1917 р.), проте вже у тому 1917 р. український народ відновив боротьбу з москалями, а 22-го січня 1918 р. проголосив незалежність України, збройно боронив її волю, а згодом у 1942-52 рр., коли то героїчні ОУН-УПА провадили 10 років підпільно-партизанську війну з озброєними до зубів німецькими, а потім московськими окупантами України!

А тому, що московсько-комуністичні імперіялісти виявили себе смертельними ворогами всіх людей, то вже в недалекому двобої з ними всіх вільних і поневолених народів Україна назавжди звільниться від своїх московських »братів«-україножерів!

Вічна слава вірним синам України, що віддали своє життя в боротьбі за волю свого народу і за незалежність України!

УВАГА!**НОВЕ ВИДАННЯ****УВАГА!**

З друкарні Української Видавничої Спільки в Лондоні появилася книжка на англійській мові, яку видав Український Інститут Політичних Наук в Мюнхені:

»SYMONENKO — A STUDY IN SEMANTICS«**by Igor Shankovsky**

Ціна книжки з доставою:

Велика Британія	фунт.	3.00
США і Канада	дол.	8.00
Австралія	дол.	6.00
Німеччина	н.м.	20.00
Франція	ф.фр.	50.00
Бельгія	б.фр.	300.00

В інших країнах рівновартість ам. доляра.

При гуртових замовленнях відповідний опуст. Замовлення, разом з готівкою слати на адресу:

Ukrainian Publishers Ltd.

200, Liverpool Rd., London, N1 1LF, Great Britain.

Д-р Богдан СТЕБЕЛЬСЬКИЙ

ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ НАУКИ НА ЕМІГРАЦІЇ

Завдання української науки подібні до завдань науки кожного зрілого народу. Різниця науки вільних народів і народів поневолених являється в тому, що народи поневолені мусять концентрувати свої наукові зусилля на тих відтинках життя чи ділянок науки, що мають рішальний вплив на існування народу і на його духову та державну самостійність. Зусилля нації, подібно як і в інших ділянках життя, так і в науці, мусять видвигати першочергові, а не десятирядні питання, які треба ставити до опрацювання і публікацій.

Понад сто років тому устійнено мету Наукового Товариства ім. Шевченка: «Плекати й розвивати науку, зокрема в ділянці українознавства». Саме обрання патрона Товариства показало, для яких цілей покликана була тодішньою спільнотою українська наука. Пригадаймо тільки, що тоді йшла боротьба за визнання нас окремим народом, а нашу мову окремою, самостійною поміж слов'янськими мовами. Нагадаймо собі, що велика частина народу в тому часі вважала себе частиною московського народу, а українську мову його діалектом.

Власне, наука, організована в НТШ усіма галузями українознавства, довела, що український нарід — повновартісна нація з власною історією, мовою, літературою і наукою.

Про досягнення НТШ в творі «Інтернаціоналізм чи русифікація» Іван Дзюба сказав: «Наукове Товариство ім. Шевченка в Галичині за кілька десятків років існування, без всякої матеріальної підтримки і при перешкодах з боку австрійської, а потім польської влад, спромоглося видати стільки літератури з українознавства, з української історії, фолкльору, статистики, документації тощо, що всім державним видавництвам УРСР при інших нинішніх умовах для цієї роботи знадобилося б, певно, кілька століть, не кажучи вже про науковий рівень виконання і підбору матеріалу».

Це ствердження Івана Дзюби виразно показує, що УРСР — це ніяка українська держава, як декому бажалося б з політичних мотивів твердити, але адміністраційна ширма московської колоніальної влади, набагато жорстокішої за відкриту окупацію московської і австрійської монархії, чи польської Річпосполитої.

Окупаційна ситуація в Україні тим гірша від дореволюційної, що науку і всі роди мистецтв включено в політику московського «злиття народів», яку на початках ведено під гаслом «інтернаціоналізму», а сьогодні, кажучи одверто, під гаслом творення «советського народу» і «советської культури» московізацію усіх народів СРСР, а слов'янських в першу чергу.

Тези тієї політики виложені в статті Володимира Леніна п. з. «Партійна організація і партійна література». На підставі тієї статті та директив КПСС постав т. зв. «соціалістичний реалізм» — метода для ліквідації самобутніх стилів культур поневолених народів, їх нівеляції та підготовки і передумови для «злиття націй».

»Найвищим досягненням марксистсько-ленінської суспільно-наукової думки в нашу епоху є нова програма КПСС» — твердить Українська Радянська Енциклопедія у гаслі «наука», стор. 548.

Щоб перевести в життя теорію «злиття націй» і створити єдиний «советський народ» з одною «советською культурою», мусить бути усунене все те, що стоїть на перешкоді КПСС. А стоять на перешкоді характери народів, їх минуле, їх історія, культура і все те, що відрізняє поневолених від поневолювачів.

Саме науці призначила КПСС у всіх республіках, а в тому і в УССР, при допомозі підпорядкованих їй Академій Наук, професійних спілок і культурних діячів, доказати ненаукові тези про спільне походження трьох східнослов'янських народів, про спільну народність племен Київської Русі, розділеної татарським лихоліттям і «возз'єднаної» Переяславською угодою, про «прогресивну» роль приєднання Москвою народів Східної Європи і Середньої Азії, про існування «класових культур» і боротьбу «прогресивної» пролетарської культури з буржуазною, про боротьбу з «віджилими» традиціями буржуазного походження у поневолених народів, про потребу рівнятися їм на «найвищерозвинену» московську культуру — пролетарську.

Тому, що цих і їм подібних стверджень науково довести не можна, бо вони в заложенні фальшиві, наука в УССР і у всьому СССР послуговується марксистською діалектикою. Марксистська діалектика, як метода, навітлює факти, або їх фальшує, чи зовсім їх замовчує під диктат марксистсько-ленінської ідеології, програми КПСС та великодержавних інтересів імперії московського народу.

Ці фальшування особливо помітні при вирішуванні періодизації української історії, літератури, чи образотворчого мистецтва, коли дореволюційним часам, тисячоліттю минулого народу, призначається менше місця, як кільком десяткам пореволюційного часу большевицького панування. При тім, в минулому вишукується переважно перебільшені образи класових зрізничкувань та вминається образи національної солідарності українського народу.

До категорії фальшувань марксистсько-ленінської діалектики належать советські статистики. За їх підрахунком українці майже зникли з етнографічних земель України, що опинилися поза УССР. Ще у виданнях до 1960 р. («Енциклопедія СССР») зазначувано на Кубані мішане українсько-московське населення. Після перепису в 1970 році українське з Кубані зникло. Воно зникло теж в межах адміністративних Білоруської ССР, на Берестейщині

та Пінщині, та в межах Російської Федерації на Стародубщині. Майже перестали існувати на Слобожанщині, в Курській, Білгородській та Вороніжській областях. Майже не прибуває в статистиках українського населення в Казахстані та на Далекому Сході, хоч українці десятками тисяч кожного року туди виїжджають і нові покоління переселенців прибувають.

Велика частина українських науковців на еміграції, вихована на американсько-советських джерелах, приймає територію УССР як цілості України і послуговується советськими статистиками, часто передруковуючи карти УССР, замінюючи назву УССР назвою Україна.

Український вчений Степан Рудницький в творі «Основи землезнання України» стверджує, що «урядові переписи населення були роблені на некористь українців». Він подає величину території України в мінімальних межах на 905 тисяч кв. кілометрів, а максимальну — один мільйон і 56 тисяч кв. кілометрів. Володимир Кубійович обчислює українські етнографічні землі на 932 тисячі кв. кілометрів. Це цифри вищі за мінімальні і нижчі від максимальних Рудницького, але на тридцять відсотків більші від території сучасної УССР, що займає 603 тисячі кв. кілометрів, отже тільки дві треті української землі. Аналогічно поза УССР лишається велика частина українського народу, його історично-національної території, мінеральних багатств, людської і економічної потуги, яку не лише на картах шкільних підручників, але й в наукових працях еміграційних вчених залишається нашим сусідам.

Подібно як в географії, Україну так само трактується в антропології. З доручення КПСС В. Дяченко перевів антропологічні поміри населення УССР, в тому українців і національних меншин, зокрема росіян. Він у своїй праці «Антропологічний склад українського народу» полемізує із Хведором Вовком. Заперечує його погляди про споріднення українців із південними слов'янами та західними (словаками і чехами) як динарської расової групи народів та окреме споріднення расове поляків, білорусинів і росіян, що пов'язані балто-фінським субстратом. Останніх треба за Вовком рахувати славізованими балтами і фінами. Дяченко заперечує Вовка, Раковського і Єндика, та каже: «В антропологічному відношенні українці найближче стоять до росіян і до білорусів, а не до сербів і хорватів».

Подібно заперечує науку офіційне вчення КПСС і в археології. Ярослав Пастернак, Хвойка і Брайчевський уважають українців автохтонами-слов'янами, корінь яких виводиться із неоліту Трипілля та з похідних хліборобських культур скитів, що виразно згадуються поруч царських кочових пастухів, як племена хліборобів і орачів. Офіційна советська археологія вносить сумнів щодо слов'янського походження навіть Зарубінецької культури, що існувала на межі нової і старої доби (народження Христа), а, що-більше, Черняхівської культури, яка закінчилася в кілька століть

до ранньої княжої доби в Україні, творців якої греки називали слов'янами-антами. Вченим не вільно знайти прабатьківщини слов'ян в Україні, і тому, що їх походження не можна вивести з теренів етнічної Московщини, советська наука питання розв'язати остаточно не може.

Українці вилонилися, згідно з советською наукою, як нація в XVI столітті і негайно, ставши державною нацією в XVII столітті, забажали з'єднатися з російським народом (Хмельницький і Переяславська угода). Так виглядає наша історія в советській науці.

Українська мова теж не самостійна мова. Вона збагачувалася і збагачується та повинна, за офіційними тенденціями, далі збагачуватися впливами російської мови, «найбільше розвиненої», як і література розвивається за «кращими зразками» російської. Тарас Шевченко, Леся Українка й Іван Франко завдячують свій розвиток і світогляд «російській культурі» та таким її діячам, як Белінський, Добролюбов і Чернишевський. Були вони прикладами «дружби» та «єднання» двох «кровно-рідних» народів, що прямують до єднання «в сім'ї вольній, новій». Тільки такі тенденції дозволені в советському «літературознавстві».

«Нові обряди», навіть «зразки» народного мистецтва затирають самобутні форми української культури. В Петриківці на Дніпропетровщині відкрили фабрики, що продукують «українське мистецтво за зразками московського з таких центрів, як Палех, Хохлома і Мстера. У першій фазі переццплування вношено лише форми московського народного мистецтва, а в останніх роках і кольори оригіналів. Петриківка вже продукує плягіяти московської культури. Московські мотиви поступово вводять у вишивку, в тканини. Насаджується московських мистців у виробничих народніх промислах України. Навіть існують підробки писанок на дереві з московськими зразками пензлевого деревного прикладного мистецтва, що заливають книгарні навіть за кордоном УССР і псують смаки українських покупців.

Зразки московської народної музики та елементи московського балету вкраплюють в українську музику і балет. Про це добре знають фахівці цієї ділянки культури, як і всіх інших.

Всім цим тенденціям і процесам та іншим, що тут немає місця згадати, повинна дати відповідь українська наука в країнах свободної думки і слова. Нарід є так заатакований ворожими впливами в духовості, що може втратити здібність самостійного творчого вияву. Вільна наука повинна звести бій за правду. І вона це частинно робить.

Мало, одначе, присвячуємо уваги для студій дійсности в Україні і тим процесам, що там проходять. Щоб звести боротьбу, треба вивчити противника. Мовознавство, літературознавство, мистецтвознавство, історія, археологія, антропологія, етнографія, філософія та всі гуманістичні науки є на першу потребу в господарці наукової стратегії.

В нашій культурі існують білі плями незаписаної її історії, а навіть сучасности. Хіба не можуть антропологи на еміграції перевести поміри українців у вільному світі? Таж живе два мільйони наших людей поза ССРСР і можна вибрати 10 тисяч українців, що пам'ятають з яких областей України походять, зробити поміри і накреслити непофальшовану карту української людини та відповіді Дяченкові про вислід наших дослідів. Археологам доступні найновіші відкриття розкопок в Україні. Є точні описи викопаного матеріялу, хай і московською мовою тепер друковані. Можна синтезувати матеріяли і робити висновки, вести «діялог».

Подібно історики повинні показати на присвоювання Москвою Київської Руси, особливо в чужих мовах, де назву Русь заступають назвою Россія.

Вже Пастернак доказав Каргерові у Москві на з'їзді археологів, що пам'ятки білокам'яної романської архітектури у Володимирі над Клязьмою будували галицькі будівничі, а не навпаки. Тепер почалася дискусія, яку треба продовжувати за Пастернаком, бо німці посягають по авторство нашої архітектури на Московщині.

Популярними тепер стали мемуаристика і краєзнавство. Видають ілюстровані, багаті в матеріяли недавньої історії, регіональні збірники. Але вони, на жаль, сконцентровані головню на галицькі повіти, що мають сильно заступлених земляків на еміграції. Не має регіональних збірників пограничних територій України. Де збірник «Кубань», що розказав би про історію цієї української землі, української людини на південному сході України? Де збірник «Полісся», що розказав би про українську землю півночі та її людину? Про Західне Полісся та про Східне — Чернігівщину. Про Берестейщину і Турівську землю. Нас цікавив би збірник про «Слобожанщину» — східні межі України, збірник про «Холмщину» і «Підляшшя» — українські землі на Заході. Скільки ми знаємо про «Пряшівську землю» чи «Мармароську». Тепер вони мовно звужені, але кровно і культурно — це великі області України, української землі і народу. Будівничі держави і цілий нарід мусять знати кожную п'ядь рідної землі та її людини.

Великим науковим досягненням українців у довоєнній Польщі був «Атлас України й сумежних країв». Минуло сорок і два роки від його появи. Він недоступний українському читачеві, навіть спеціалістові. Потрібно його переопрацювати до сучасної дійсности та перевидати. Потрібні атласи: історичні, культурні, етнографічні та етнічні українських земель, опрацьовані вільними українцями. Надто багато советських передруків дезінформують українців на еміграції, зокрема карти УССРСР, що заступають Україну на стінах українських шкіл.

Акцентуючи українознавство, як першочергове завдання української науки, не перечу потреби розвитку усіх наук української діаспори. Не всі учені працюють для українознавства. Є наука

стислих дисциплін, працівники якої можуть своїми досягненнями, як Капиця, Мацьків, чи Петришин принести честь нашій спільноті, а рівночасно скріпити почуття національної гідності, що потрібне для самотності і духової незалежності народу.

Реасумуючи сказане, можемо зробити висновок: наука — це пізнання. Любити можна лише те, що добре знаємо. В Україні пізнання приходило часом навіть підсвідомо, з дотику до самої землі, мови народу, його звичаїв і традицій.

В умовах діяспори роля науки багато важливіша. Без науки не можна пізнати України. Без науки не можна її любити. Без науки не можна працювати для України і для неї жити. Без науки Україна — абстракція. Через науку — жива Україна і її нарід.

Увага!

ЦІННЕ ВИДАННЯ

Увага!

Роки тотального терору в ССРСР, а зокрема в УССР, увійшли в історію під назвою Єжовщини.

З нагоди 30-річчя тієї кривавої доби (1937-1967) Українська Видавнича Спілка в Лондоні (УВС) вшановує пам'ять тих мільйонів українців, що загинули смертю мучеників-рабів, виданням двотомової документальної повісті О. Звичайної та М. Млакового під назвою

»ВОРОГ НАРОДУ«

Це широко розгорнене полотно і щодо часу, і щодо просторів (Україна, Сибір, Далека Північ ССРСР, советська «воля», в'язниці, етапи мсьрами й суходолом і... Колима — планета див), і щодо кількості рельєфно змальованих дійових осіб, які вирвалися живими з тогочасної дійсності. Хоч зміст твору не з веселих, але «споживається» він легко, бо побудовано його за принципом кінофільму.

В грудні 1967 р. повість «Ворог народу» на конкурсі Українського Літературного Фонду ім. І. Франка в Чикаго (США) відзначено першою нагородою. Повість має 939 стор. малої вісімки в обох томах; віньєти роботи мистця М. Дмитренка.

Ціна за 2 томи: £8.00, або 15 американських доларів.

Замовлення разом із потівкою просимо слати на адресу:

Ukrainian Publishers Ltd.
200, Liverpool Road,
London, N1 1LF, Great Britain.

У ТИСЯЧОЛІТТЯ ХРИЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ

о. проф. д-р І. МУЗИЧКА

1000-ЛІТТЯ ХРИСТИЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ І ПАПСЬКЕ ПОСЛАННЯ

(*"Cum superioris mensis Novembris"*)¹⁾

Думаю, що у нашій підготовці до Ювілею 1000-ліття охрищення Русі-України за князя Володимира в 988 році, лист папи Івана-Павла II є великого значення і заважить на ході дальшої нашої підготовки, а навіть на самім Ювілею в 1988 році. Тому вважаю, що короткий коментар принайменше до деяких місць цього листа в цьому передювілейному часі буде корисний і потрібний. Добре буде, коли появиться більше таких коментарів в майбутньому.

Папські листи й документи з подібних нагод не є випадками, чи додатковими принагідними фактами, але своєю появою, цілком і змістом ставлять даний народ, проблематику й справу в якомусь окремому світлі, а навіть остаються важливими аргументами для не одного питання в майбутньому, як це було, для прикладу, із листом Пія XII до німецького народу (*»Mit brennender Sorge«*) в тридцятих роках, чи й до нас з різних нагод в минулому. Подібні листи є показником ставлення Вселенського Архiereя до якогось народу чи події в його історії, а з цим і відношення тієї події й народу до цілої вселенської Церкви та її актуальних чи й вселенських проблем. Церква є Містичним Організмом і ніякий його член не живе віддільно від життя цілого організму, його болі є болями цілості, його радощі є радощами всього тіла, — за словами св. Павла (I Кор. 12, 14-26). Таким, очевидно, є теж дух і зміст листа папи Івана-Павла II до українського народу, що адресований до глави і батька Української Католицької Церкви — Патріярха Йосифа і починається словами *»Cum superioris mensis Novembris«*, з якими той лист увійде в історію нашого життя поза межами України і в історію нашої Церкви і народу. Радію, що можу такий коментар у формі відчиту-лекції, може один із перших, зробити саме з нагоди відкриття нашої Філії Українського Католицького Університету в Лондоні.

Гене́за листа

В грудні 1976 року до Риму приїхали на заклик Блаженнішого, не без труднощів і перешкод, сімох наших єпископів на наради

1) Відчит-лекція на відкритті і благословенні Філії Українського Католицького Університету ім. св. Климента в Лондоні 6. 5. 1979.

про ситуацію нашої Церкви в Україні і на поселеннях. По своїх нарадах єпископи були на аудієнції у папи Павла VI і Блаженніший Патріярх Йосиф у своїй промові просив папу, щоб він виготовив листа до українського народу у зв'язку із ганебною ліквідацією нашої Української Католицької Церкви на так званому псевдосиноді у Львові в квітні 1946 року. Минало саме 30 літ від офіційної ліквідації нашої унії московським патріярхом і прилучення нашої Церкви до московського патріярхату. Слова Блаженнішого Йосифа звучали в тій просьбі так: «Нашим гарячим проханням було б, щоб Ваша Святість, як спільний Батько всіх вірних Христової Церкви, зволив проголосити цього року окреме звернення до всіх своїх вірних дітей українського народу, що вже тридцять років терплять жорстоке переслідування за Христа і Його Церкву. Бо, справді, Святіший Отче, хто ж це може зробити, як не Ваша Святість? Наші страждаючі Браття і Сестри ждуть на те батьківське слово і будуть щасливі за цей різдвяний дар. Ми глибоко переконані, що Ваша Святість не відмовлять їм цієї духовної помочі, і за це всі українці у вільному світі висловлюють Вашій Святості їх глибоку і синівську вдячність»².

Відповідь папи Павла VI на це прохання відома. Вона була спрямована радше знову на відмову визнання українського патріярхату й у відповіді славними остали слова про «сучасну кон'юнктуру»³, очевидно політичну, через яку всяка позитивна акція для нас Апостольської Столиці виглядала неможливою. Само собою, лист, про який просили Блаженніший і Владики, не появився, наша Церква і народ не одержали ніякої потіхи чи піддержки у 30-ліття своєї «ліквідації» і трагедії. Відповідь папи Павла VI створила нову гіркість, а брак листа, щоб допомогти братам у вірі, викликав зневіру й осамітнення, зокрема в багатьох братів на Україні, що числили і чекали на позитивну дію папи для тих, що стали в обороні людських і Божих прав в Советському Союзі. Можна б навести чимало слів розчарувань, які в різних формах напливали з України і СРСР до нас на поселеннях у світі. Були слова здивування, оскарження і благань про допомогу.

Після вибору папи Івана-Павла II, наші Владики знову на заклик Блаженнішого Патріярха зібралися в Римі, у днях 20-22 листопада 1978 року (тим разом без перешкод!), щоб спільно порадитись над підготовкою до Ювілею 1000-ліття хрищення Руси-України. Народи закінчилися аудієнцією у папи. Тоді вручено папі відповідні меморіяли в цій справі і про ситуацію нашої Церкви в світі. Тоді ж Блаженніший Патріярх був біля 20 хвилин на розмові з папою, який приобіцяв написати листа до українського народу у зв'язку із підготовкою до Ювілею хрищення.

2) «Вісті з Риму», р. XIV, ч. 23-28 (302-307), 27. 12. 1976, стор. 25.

3) «Ми хочемо говорити про очікування патріяршого титулу, на який у теперішній кон'юнктурі Римська Столиця не бачить можливості згодитися». Там само, стор. 26.

Коли 17-го грудня 1978 року митрополит Максим був на авдієнції у папи, то папа сказав, що письмо вже готове і жде тільки поправок, доповнень і остаточної редакції. Цей короткий час, в якому папа сам взявся писати таке письмо, свідчить, що йому дуже залежало щоб той жест зробити і волю та прохання Блаженнішого і наших єпископів сповнити.

Послання папи має дату 19 березня 1979 року. Причиною такого неначе «спізнення» було те, що найперше повинна була появись папська «програмова» енцикліка, якої підготовка тривала тих пару місяців. Вона появилась 4-го березня п. з. «Redemptor Hominis». Зразу, отже, після її появи, з'являється лист до українського народу. В додатку ще одна обставина: послання появилось з датою 19 березня, себто в день св. Йосифа за латинським календарем. Послання папи адресоване до Блаженнішого Йосифа і йому особисто вислане. Тим папа хотів теж зробити окремий жест — послання неначе дарунок на іменини. Послання вислане Блаженнішому не лише як «синові українського народу», але як «пастиреві, духовному провідникові і першому ієрархові» — слова із супровідного письма до послання.

Послання є пов'язане із нашою підготовкою до 1000-ліття хрищення Руси-України. В супровідному листі до послання папа пише: «Бажаю висловити, скільки ця подія є важною для мене і як вона близька моему серцю». І пояснює чому: 1) його життя і діяльність, як священика і єпископа, розвинулись поблизу розцвіту того християнства, що 1000 літ тому почало своє існування на схід від його батьківщини (Польщі); 2) «Знаю який відгомін мав у душах всіх синів і дочок польського народу рік 1966 — рік святого Millenium». І додає: «Тому можу розуміти значення 1988 року, яке матиме для всіх синів і дочок Церкви, яка має своє коріння в історії українського народу, який займає окреме місце у великій родині слов'янських народів». Це гарні і щирі слова без канцелярського урядового тону.

Все це ясно говорить про швидку готовість папи видати таке послання і не одне порушене питання в ньому. Одним із перших, і то дуже поважних, є те, що послання може справити папі клопіт з різними сучасними єкуменістами, а теж і з російською православною Церквою, яка, пов'язуючи своє походження із Києвом, також буде відзначувати ювілей свого 1000-ліття, вважаючи при тому Україну і її Церкву своєю складовою частиною, ідентифікуючи два різні поняття «Русь» і «Росія» як одно. Папа не лякається цього клопоту і мабуть тому для історичного відрізнєння і наголошення подає у посланні назву «Русь» в знаках наведення. Відмічую це, бо ще в 1938 році, тобто 40 літ тому, коли ми святкували 950-ліття нашого хрищення, перед Пієм XI зібрались тоді українці, білоруси і росіяни на авдієнції разом. Щоб не торкнутися ідеї «неделімої» і не образити москалів, білорусів і при тім не вказувати на окремі національності, у Ватикані вжили тоді ціка-

вого терміну для розв'язки: «Il popolo di San Vladimiro» — «Нарід св. Володимира». За п'ятдесят літ папа слов'янин відважно адресує окреме послання до одного з тих народів — до українців, не зважаючи на комплікації чи кон'юнктури⁴.

Хочу при тому завважити із підкресленням, що ми випередили нашим проханням про таке послання москалів, які напевно про те також будуть просити! Це видно із письма т. зв. «Християнського Комітету зацати прав веруючих в СССР» з жовтня 1978 р. до папи, в якому роблять натяк на те, що «Росія стоїть на порозі тисячоліття свого хрищення» і висловлюють бажання, щоб «воплотилась Святая Русь». Поява послання папи Івана-Павла II до українського народу в 1979 році буде свідомством, що ми не проспали важної справи, а саме — підготовки до важного Ювілею нашої історії.

Послання напевно торкне також великих прихильників діалогу із російською православною Церквою та різних екуменістів нашого часу. На їх реакцію може й не доведеться довго ждати. Може тоді ще виразніше буде видно їхнє властиве ставлення до нас, до нашої Церкви та її «возсоединенія» із московським патріархатом. Час покаже. Послання зробить їх обережнішими в їхньому запалі.

Поділ послання

Послання «Cum superioris mensis Novembris» поділене на сім недовгих розділів. Можна б дати такі ширші назви поодиноким розділам:

1. Вступ — прохання Блаженнішого і намір відзначити українське «Millenium» хрищення. Цей розділ замітний висловом папи, що «історія і переживання українського народу лежать нам на серці і є нашою журбою».

2. Боже Провидіння — милосердя і Божа справедливість в історії українського народу. Багатомовна аскетична рефлексія папи про дивні сторінки і лихоліття нашої історії, яка не проходила без Божих допустів і проб.

3. Історичний начерк початків християнства на Русі — перші християни за Ігоря, св. Ольги і охрищення Володимира.

4. Русь, Візантія і Рим та ідея поєднання Церков. Русь — перехрестя доріг до єдності, київський митрополит Ізидор, Флорентійський собор і підготований ґрунт до Берестейської унії.

5. Берестейська унія, її велике значення і оцінка, український народ і його Церква, як його духовна батьківщина, хрест тієї Церкви і мучеництво її великих синів в минулому і сьогодні.

6. Екуменізм, наша унія і сучасний екуменізм, релігійна свобода.

⁴ Послання не появилось в півнофіції Ватикану «Л'Оссерваторе Романо» лише передало його з коментарями Ватиканське Радіо.

7. Заклик до єднання в молитві і любові, заклик до всього Божого Люду привітати Ювілей щасливої «Русі» і вислів віднови з нею вузлів духовного зв'язку і братнього єднання.

Як бачимо зі змісту листа, він є дуже сконденсований. Немає в ньому вербалізму, непотрібної тріумфалістичної фразеології, зайвих деґресій, чи словесних прикрас із вишуканим стилем. Зміст уплянований добре і подія нашого хрищення, тисячолітній Ювілей зручно пов'язані з важним сьогодні єкуменічним питанням, в якому унія поставлена як велике і важне єкуменічне досягнення, якого досі не досягнули довгі старання та методи солідно зорганізованих єкуменічних рухів на Заході й Сході. Своїм змістом *послання папи Івана-Павла II до українського народу під час нашої підготовки до Ювілею тисячоліття є єкуменічним*. Запримічується в ньому відгомін таких слів Другого Ватиканського Собору з Декрету про єкуменізм: «З другої сторони треба, щоб католики з радістю признали і цінували справдешні християнські блага, що походять із спільної спадщини, що знаходяться в наших від нас віддалених братів. Слушно та спасительно є признавати скарби Христові та діла чеснот в житті інших, що дають свідчення Христові, часом аж до проливу крови. Бо Бог є чудний та подиву гідний в ділах своїх»⁵.

Провідна думка послання

Що папа хоче нам сказати з нагоди нашої підготовки до Ювілею 1000-ліття хрищення Руси-України? Це є основне питання. Подія-ювілей дуже великі, мають вони розмір і значення вселенські, а в нашому випадку найбільш чисельної католицької помісної Церкви серед східних Церков. Ця подія-ювілей є нагодою до важної із висновками рефлексії для сучасности й майбутнього.

Провідну думку папи можна побачити зараз у вступі в першій розділі послання. Він пов'язує її із наміченим нашим паломництвом до св. Землі під час підготовки до Ювілею і до слів Ісуса Христа — «Ідіть і навчайте всі народи», і лучить їх із ділом благовістування в українському народі, тобто — поширення і закріплення Христової євангелії на Україні в минулому й сучасному. З благовістуванням Христового слова пов'язана історія цього слова в кожному народі. Це і є історія Христової Церкви в народі. Тим самим, дивлячись на дивну долю Христового слова, що його посівав князь Володимир Великий над Дніпром у 988 році, *провідна думка папського послання — це роля нашого християнства впродовж тисячі літ його історії у відношенні до Вселенської Церкви*.

«Ця доля і роля нашої Церкви були незвичайно складні, не легкі, бо йшли крізь круті шляхи історії і на них виразно можна бачити руку Божого Провидіння», — каже папа. Боже Провидін-

5) Декрет «Про Єкуменізм», ч. 4.

ня стосувало постійно до тієї нашої землі, поставленої на грані двох світів — європейського-християнського і азійського-поганського, себто на самій межі християнської цивілізації, два великі свої у відношенні до людства атрибути — Милосердя і Справедливість. Боже Провидіння пише історію народів, або за словами св. Томи: »Треба кріпко вірити, що Бог кермує і порядкує не лише первні природи, але також людські вчинки«⁶.

В нашій історії виразно записані Його Милосердя і Справедливість. Без цього Божого Милосердя ми мабуть не існували б і велике наше щастя, що ми прийняли Христа при кінці десятого століття. Божа Справедливість воздавала нам належне, коли ми не потрапили, чи не могли, не маючи сил, оборонити власного добра і багатой нашої землі, а теж як і в Старому Завіті, воздавала нам справедливо за діла наші і гріхи наші, та відплачувала сусідам нашим за заподіяні нам кривди. Так можна б пояснити духовну думку папи.

(Закінчення буде)

6) Ехр. symb. 1-5.

У серії видань Організації Українських Націоналістів появилось нове видання:

СТЕПАН БАНДЕРА: ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

збірка творів за редакцією Д. Чайковського й С. Ленкавського, з передмовою Ярослава Стецька

У книжці зібрані на 640 сторінках 47 статей С. Бандери, написаних між січнем 1946 і травнем 1959 року, — кожна стаття має на вступі пояснювальну бібліографічну замітку.

Збірка, видана напередодні відзначення 20-річчя героїської смерті Провідника С. Бандери на доброякісному папері в твердій обкладинці з імітації вишневого кольору шкіри, коштує: в Німеччині — 40 нм., у США й Канаді — 20 ам. доларів, у Великій Британії — 10 фунтів, в усіх інших країнах — рівновартість німецької валюти.

Замовлення просимо надсилати на адресу:

»Schlach Peremohy«, Zeppelinstr. 67, 8 München 80, B R Deutschland.

ПАТРІАРХАТ — НА СТОРОЖІ ЄДНОСТІ

Слово Блаженнішого Патріярха Йосифа на концерті в Римі

Ваші Ексцеленції, Святкова Громадо!

Дякую Вам усім — виконавцям концерту і Вам присутнім за те, що звеличили Ви великі річниці нашої Церкви. Окремо дякую за Ваші молитви, побажання та Ваші благородні почування. Радше дякуймо спільно милосердному і всемогучому Богові за те, що разом із народом, щасливо, і з Христом ми несли разом той важкий і відповідальний хрест, що з рамени Слуги Божого Андрея переставлений був на наші плечі. Добрий був Господь для нас. Випробував нас у терпіннях, благословив у стражданнях, помагав у горі, рятував від безнадії. А ми з радістю кажемо Йому: «Ми слуги непотрібні, виконали те, що повинні були зробити» (Лк. 17, 10).

Ексцеленції, Високоповажані Гості!

Хочу висловити мою найщирішу вдячність усім присутнім і всій збірності цього прекрасного українського фолклорного концерту. Дякую з глибини серця за вислови і побажання, сказані з нагоди 40-ої річниці моєї єпископської хіротонії. Бог був милосердний з нами: Він дав нам хрест і терпіння, але й в той сам час підтримував нас і благословив своїми ласками.

Вислів особливої подяки хочу висказати великому приятелеві українського народу — отцеві Веренфрідові ван Страатенові, який з особливим Божим благословенням стільки допомагає нашій страждаючій Українській Католицькій Церкві, яка не є лише Церквою мовчазною, але яка й промовляє через свої свідчення вірності Христові. В імені українського народу дякую йому від щирого серця — і нехай Бог благословить Вашу велику працю, дорогий отче Веренфріде.

Дякую нашим Владикам², що прийшли звеличити наші ювілеї, але над усе, що в дусі того 1929-го року відчули цю свою приналежність до одної, неподільної терплячої своєї Української Церкви — Церкви Мучеників і Ісповідників сьогодні! Цю свою єдність вони хотіли заманіфестувати разом із своїм патріярхом, разом із своїми співбратами в єпископстві в Україні і спільною журбою за свою рідну Церкву.

Згадка річниці не може бути тільки настроєм хвилини. Ювілеї нас вчать, про щось пригадують, про щось напоминають. Наші ювілеї говорять про важну річ: єдино в єдності, згоді і любові досягається із Богом великих речей.

В 1929 році те бажання єдності зібрало всіх наших Владик навіть із поселень, щоб засвідчити, що ми є одна Церква всюди і

1) Тут Патріярх Йосиф звертається до публіки по-італійськи; переклад редакції.

2) Патріярх продовжує свою промову по-українськи.

не може нас ніщо ділити. Оснування Богословської Академії того ж року — це діло єдності думки і бажань у тих, що її творили і бажали дати своїй Церкві наукову силу.

40-ліття архиерейських свячень — то акт, яким Слуга Божий Андрей хотів загрожену одність свого стада забезпечити своїм наслідником.

Посвяченням храму Святої Софії в Римі — це бажання дати діяспорі символ для єдності, що збирав би всіх в розсіянні сущих.

Чи не велика це наука наших ювілеїв? Ідім з тією наукою в життя, щоб в тій єдності і єдиномислії здобути при Божій допомозі волю, право і справедливість. На сторожі цієї єдності і єдиномислія — *повторяємо це постійно* — стоятиме наш патріархат, як об'єднуюча сила всіх українців. З нього не можемо зректися, бо наш патріархат історична наша правда, то законна наша сила, основана на східньому праві, богослов'ї і постановах Другого Ватиканського Собору. З тією правдою йдемо відважно вперед, пригадуючи слова Шевченка: »В своїй хаті своя правда і сила і воля«.

З тими думками вертайтесь до своїх домів, щоби працювати далі з молитвою для здобуття своєї долі!

Спасибі Вам! Нехай Бог винагородить Вам за це тисячократно!
Благословення Господне на Вас!

† ЙОСИФ, Патріарх і Кардинал

Рим, 22 вересня 1979 р.

Його Блаженство Патріарх Отець Йосиф в оточенні Владик, Духовенства і Представників українського політичного, мирянського й громадського світу, під час молитви на закінчення Ювілейного Бенкету.

У ПОКЛОНІ ПАТРІЯРХОВІ

*Привітальне слово голови Проводу ОУН і голови Українського
Державного Правління Я. Стецька*

*Ваше Блаженство,
Високотреосвященіші Владики,
Всесвітліші Отці, Вископреподобні Сестри,
Дорогі Земляки й Землячки, Дорога Молоде!*

Існує єдність спокійного, нетворчого, без поривів, без бажання великого, єдність життя пересічності, тихого плеса, без бурі, без хвилювань, без ризику, а животіння вигідної людини.

Але є інша єдність, навколо великих прагнень, зчаста для пересічної людини недосяжних ідеалів, єдність у безкомпромісовому змагу, єдність революційна: пер аспера ад астра, як говорить мотто в гербі Блаженнішого Патріярха Йосифа І.

Багато сподівалося, що Патріярх буде уосібленням єдності якоїсь абсолютної примирливості і компромісів за всяку ціну, щоб добрі зі злими єдналися, щоб борці за правду християнського Києва в церковному й політичному відношенні, щоб борці за традиційну помісність нашої Патріяршої Церкви й за повну суверенність нашої Нації в безкомпромісовому змагу з протилежними цим ідеалам силами, щоб такі борці мирилися з вислужниками чужих інтересів, з покірними виконавцями їхньої волі.

Але не таке об'єднання дав нам Патріярх. Патріярх приніс єдність Христа, який виганяв крамарів бичем з храму Божого, в ім'я святости храму, в ім'я справжнього почитання Бога, єдність Нагорної проповіді!

Блаженніший створив єдність, якої навчав Ісус Христос, коли проголошував «не мир, а меч», коли вимагав, щоб Його послідовники кинули все й пішли за Ним, коли вимагав зректися особистого, а ставити загальне понад усе!

Багато хотіли б бачити Патріярха як Івана Вишенського, ізолюваного від світу, що його даремно «кличуть післанці з України», або як всепрощаючого тибетського ченця, чи як усім і завжди притакуючого сивоголового, добродушного, втомленого Батька, а не хочуть бачити таким, яким є Патріярх — українським атласом, що двигає на своїх дужих раменах українську долю!

Чи уявляють прихильники й неприхильники ту пустку, яка була б в українській дійсності без Нього?

Чи не зауважують, що не тільки старше покоління, але зокрема молоді приходять до нього, прагнуть бути біля нього?

Він став прикладом і символом, символом єдності у боротьбі Нації й Церкви, символом воюючої Церкви й воюючої Нації. І

символом єдності поколінь, бо важить не сама ідея, але приклад її захисту. Важать вірність Великого Каторжника Христові й Україні в пеклі терпінь, ідейне горіння Ісповідника Віри й патріота, предовгі роки каторги!

А упродовж усього лише кільканадцяти років на відносній волі у Ватикані — величезні його конструктивні здобутки: св. Софія, УКУ, Патріярший Двір, Студіон, поїздки навколо світу великого місіонера ідей християнської України. А найважливіше, Патріярх завернув спосіб релігійно-національного думання у революційному напрямку, а саме — *повороту до традицій*.

Це є найбільше революційне гасло в російсько-большевицькій імперії, яка винищує всі національні й релігійно-церковні традиції України й інших поневолених народів. Напевно дехто здивується моему твердженню, що наш Патріярх — це великий революціонер-традиціоналіст! Ідея Патріярхату — це грандіозний поворот до найсвітліших традицій нашої Церкви княжих і козацьких часів. Чи не є Патріярхат у сучасну пору, в обличчі накиненого москалями Україні їхнього способу життя, їхніх соціальних і державно-політичних та культурних інституцій, накиненого безбожництва, чи казенного православ'я з III Римом — Москвою-Загорськом з його київською «православною» провінцією, — чи не є Патріярхат у таку пору революційним актом?

Чи поворот до часів Митрополитів Іларіона, Могили, Рутського не є монументальним національно-церковним чином?!

Чи оживлення чину оо. Студитів ставропігійського типу, з їх може найкращим, з монаших обитель Студіоном, не є теж з погляду національного суверенітету далекоюсяжним задумом?

Патріярхат — це сьогодні символ нашої духовної держави!

За благословенням Слуги Божого Андрея й Митрополита УАПЦ Полікарпа та з участю Патріярха Йосифа проголошено відновлення 30 червня 1941 року Української Держави. Під захистом меча ОУН-УПА вона продовжувала існувати там, де УПА виконувала українську владу в роках 1942-1950.

Факт існування нашої Держави не залежав від визнання чи невизнання її чужими державами. Він залежав й залежатиме виключно від волі української нації, від факту виконування влади українським народом на українській землі.

Так само український Патріярхат не залежить від визнання чи невизнання іншими чинниками, але від факту визнання його українським народом, від факту виконування патріяршої влади Патріярхом.

Волі ані влади народам не дають, їх народи беруть силою! Патріярхатів не дають, їх творять народи самі, а створені благословляють, чи визнають!

Насамперед треба створити державу, а щойно потім її визнають!
Це загальновідомі закони історії.

Ми не знаємо, коли Патріярхат буде визнаний, але напевно знаємо, що вже ніколи з історії Української Церкви й народу не буде витертий факт, що серед нас була велика людина, був Патріярх і на історичних документах існує його підпис: Йосиф І, Патріярх. Його споминають у часі св. Літургії священники й владики, його визнає і йому підчиняється український Божий люд. Його споминано теж у часі св. Літургії на гробі св. Петра.

І в майбутньому кожний голова гашої Української Греко-Католицької Церкви нав'язуватиме до цього факту.

І не менш важливий це буде прецедент для нашої УАПЦ, теж для її патріяршого завершення. А в дальшій перспективі для з'єднання наших Церков у єдину Українську Патріяршу Церкву за згодою обох наших Церков.

Це величезна заслуга перед історією, Церквою й народом Патріярха Йосифа — Соборника.

Коли слабодухи роблять закид про т. зв. порізнену громаду, то історія ствердить протилежне, бо й сучасне вказує на вищу єдність, створену Патріярхом, єдність навколо великої ідеї, навколо символу нашої духовної держави — Патріярхату.

На місце т. зв. єдності — рівняння на найнижче, на стан нижче води — тихше трави, Патріярх дав єдність на базі величезної національної динаміки, духово-релігійного суверенітету, національно-церковної української самобутності.

Патріярх розворушив ідейно-морально й релігійно-національно народ, скріпив горіння вірних українською патріотичною й героїчно-християнською ідеями з'єднаними в єдине ціле. Тим чином дав новий стимул боротьби проти страшних сил зла, проти безбожницького, загарбницького, народовбивчого большевизму, проти Росії усіх барв і проти слабих духом, проти трусів і недовірків.

Патріярх приніс єдність аристократів духа, носіїв революційних ідей київського християнства, Києва і св. Софії проти Москви й Кремля, за розвал безбожницької російської імперії. Патріярх задокументував єдність національної й релігійної ідеї у визвольній боротьбі народу за перемогу Володимирового Тризуба з Хрестом у велике тисячоріччя, що йому йдемо назустріч. Так, бо народження Христа — це була найбільша революційна подія в історії людства! *Бажалося б, щоб уся християнська Україна разом, в один гуж відмічала велику річницю — Тисячоріччя Хрищення Руси-України!*

Ми досягнули тепер вищі якості єдності навколо грандіозних ідей — єдність Мазепи, єдність Шевченка, який громив яничар, кочубеїв, літеплих і слабодухів.

Від імени революційної ОУН, від імени Воюючої України, як Голова Українського Державного Правління запевняю нашу незмінну повну підтримку Патріярхові Йосифові й інституції Патріярхату Української Греко-Католицької Церкви взагалі.

Патріярх підняв наш народ на вищий ступінь єднання навколо героїзму Мазепиної ідеї »же през шаблі маєм права«, яка живе й ніколи вже не вмере, єднання навколо Великого Українського Народу — як часто це підкреслює Патріярх.

Великий Український Народ і перший його Патріярх!

На многі й многі роки життя й творчости Великому Патріярхові!

*Голова Проводу ОУН і Голова УДП Ярослав Стецько
промовляє на Ювілейному Бенкеті.*

ПРОТЕСТНА ТЕЛЕГРАМА ДО ПАПИ ІВАНА-ПАВЛА II

Протестна телеграма Ярослава Стецька, голови Проводу ОУН і голови УДП, з приводу номінації нового митрополита для українців католиків в США:

*

»До Його Святости
Папи Івана-Павла II
Ватикан

В імені Воюючої України висловлюю наш жаль і протест проти номінації митрополита для українців в США без відома й згоди і проти волі Патріярха Української Греко-Католицької Церкви, Його Блаженства Йосифа I. Ми вважаємо, що ця номінація є порушення Ватиканом Берестейської унії і Декрету II-го Ватиканського Собору про східні Церкви, як теж помісних прав Української Греко-Католицької Церкви.

ЮВІЛЕЙНІ ТОРЖЕСТВА В РИМІ

У днях від 20-го до 24-го вересня 1979 року в Римі перебували Владика Помісної УКЦеркви, велике число духовенства, монашества й понад три тисячі мирян з усіх країн українських поселень, включаючи українські громади в Югославії і в Польщі. Головна мета цього величавого здвигу — це відзначення 40-ліття єпископської хіротонії Їх Блаженства Патріярха Йосифа I, 50-ліття Синоду в Римі під головуванням Слуги Божого Митрополита Андрея з участю Владик з-поза території Києво-Галицької Митрополії, 50-ліття Богословської Академії у Львові і 10-ліття посвячення храму св. Софії в Римі.

В рамках цих Ювілейних Святкувань відбулися Синодальні Народи Владик Помісної УКЦеркви під проводом Блаженнішого Патріярха, про які друкуємо окреме повідомлення; врочисте відкриття і посвячення Пропам'ятної Таблиці у крипті храму св. Софії, вмурованої заходами ОБВУ й інших українських комбатантських організацій, що їх довершив Блаженніший Патріярх особисто; Архиерейська Служба Божа в храмі св. Софії, Архиерейські Богослуження в базиліці св. Апостола Петра і в парохіяльній церкві свв. Сергія і Вакха. В суботу 22 вересня в залі Авдиторіум ді Палаццо Пійо відбувся Ювілейний Концерт з участю хорових і танцювального ансамблів з США, Великої Британії і Західної Німеччини, сольових виступів та реcitaцій. На цьому концерті промовляв Кир Ісидор Борецький, о. Веренфрід Страатен і проф. д-р Володимир Янів, ректор УВУ. Слово Блаженнішого Патріярха друкуємо на іншому місці.

В неділю 23-го вересня в готелі Гілтон в Римі відбувся Ювілейний Бенкет, в якому взяло участь біля тисячі паломників. За президіальними столами засідали Їх Блаженство Патріярх Йосиф I, Владика Помісної УКЦеркви, представники духовенства, монашества, мирян, політичних і громадсько-культурних організацій та установ. Під час Ювілейного Бенкету промовляли: Кир Іван Прашко, проф. д-р Петро Зелений, Ярослав Стецько і ряд представників духовенства і громадського світу. Кінцеве слово, яке має важність основного документу, відчитав Їх Блаженство Патріярх Йосиф під невгаваючі овації стоячих учасників ювілейної трапези.

Всі ювілейні святкування проходили в піднесеному настрої і в душі великих сподівань. З цим духом велика частина мирян вийшла в середу 19-го вересня на площу св. Петра у Ватикані, щоб взяти участь в публічній аудієнції папи Івана-Павла II. Зібравшись під рідним прапором на зарезервованому місці, прочани вітали Папу гарячими оплесками та співом українських релігійних пісень і Молитвою за Патріярха. Тим разом римська Курія потрактувала українську групу на рівні з іншими національними групами. Святіший Отець звернувся до українців такими словами: *«Слава Ісусу Христу! Мій особливий привіт звертаю до*

вас, українці, що прийшли до Риму з поклоном гробам Святих Апостолів, з нагоди сорокліття Єпископства дорогого Нам і вам достойного Кардинала Йосифа Сліпого. Ці ваші відвідини є наявним виявом вашої єдності з Апостольською Столицею і з Христовим Намісником на землі. Мій батьківський привіт передаю теж вашим родинам, вашим єпископам, священикам, монахам, монахиням, та всім українцям так на рідній землі, як і в розсіянні. Нехай Господь, за молитвами Пресвятої Богородиці, помагає вам у вашому християнському житті. Слава Ісусу Христу!*

Ці слова привіту й побажань папа Іван-Павло II виголосив по-українськи, що ще більше підсилило та поглибило радість, яку так влучно віддзеркалювали у своїх співах на площі під кінець аудієнції хор СУМ-у з Манчестеру, Англія, і парафіяльний хор з Чикаго, США.

Але в пополудневих годинах у п'ятницю 21-го вересня рознеслася за ватиканським радіом вістка про іменування о. д-ра Мирослава Любачівського з США митрополитом для українців у США, зігнорувавши за старим звичаєм право Патріярха і Синоду. На вістку про це Президія УПСО вислала до папи Івана-Павла II делегацію, яка ще того самого дня передала секретареві Папи протест щодо способу номінації митрополита. У слід за цим в неділю 23-го вересня численніша група мирян провела демонстрацію на площі св. Петра, висловлюючи на великому синьо-жовтому транспаренті привіт Папі й Патріярхові Йосифові. Довкруги тієї групи зібралися паломники з Польщі, група євреїв-християн і деякі кореспонденти. Під кінець Ювілейного Бенкету в той сам день проф. д-р Петро Зелений, голова УПСО, відчитав протестну резолюцію заадресовану до Святішого Вітця у справі номінації, яку всі присутні владики, душпастирі і миряни схвалили. Ця тема була предметом пресової конференції в середу 26-го вересня, яку скликали представники мирян і УПСО і на якій речники мирянського руху підкреслили необхідність визнання римською Курією патріярхату як традиційної форми правління в нашій Помісній Церкві і як основу під єкуменізм.

Під час Ювілейних Святкувань о. Небесняк з Манчестеру став рукоположеним у священичий сан. Не зважаючи на побажання і заходи о. Небесняка бути висвяченим у храмі св. Софії, Східня Конгрегація постановила, що це висвячення мусить відбутися в Малій Семінарії, що і сталося.

Спосіб підбору й номінації філадельфійського митрополита і заборона о. Небеснякові висвятитися у священики в храмі св. Софії — це наявні докази, що змагання Помісної УКЦеркви за свої права ще не закінчені.

*) Текст привіту Папи поданий за «Оссерваторе Романо».

СИНОДАЛЬНІ НАРАДИ УКРАЇНСЬКОГО ЄПИСКОПАТУ В РИМІ

Синодальні наради Єпископату Помісної Української Католицької Церкви почалися 19 вересня 1979 року в Римі при соборі Св. Софії під головуванням Блаженнішого Патріярха Йосифа та продовжувалися наступного дня. У цих нарадах взяли участь, крім Блаж. Патріярха: Митрополит Максим Германюк (Winnipeg), Єпископи Ніль Саварин (Едмонтон), Ісидор Борецький (Торонто), Іван Прашко (Австралія), Платон Корнеляк (Німеччина), Ярослав Габро (Чикаго), Андрій Сапеляк (Буенос Айрес), Мирослав Марусин (Західня Європа), Василь Лостен (Стемфорд), Дмитро Грещук (Помічник, Едмонтон), Протоархимандрит ЧСВВ Ісидор Патрило, Протоігумен ОО. Редемптористів о. Михайло Гринчишин, Архимандрит Монахів Студитів о. Любомир Гузар. В нарадах брали участь як фахові дорадники Архимандрит Іван Хома — Голова Патріяршої Канцелярії, Архим. Віктор Поспішил — правний дорадник Патріярха і Синоду Єпископів та Архим. Іван Музичка — Проректор Українського Католицького Університету.

Блаженніший Патріярх Йосиф пригадав Владикам, що вони зібралися з нагоди чотирьох замітних ювілеїв: »П'ятдесят літ тому в Римі під проводом Слуги Божого Митрополита Андрея зібрались усі наші Владики з різних поселень, щоб у той спосіб засвідчити одність нашої Церкви в Україні і поза її межами. То важна подія серед тодішніх важких обставин. Десять літ тому ту обитель, в якій знаходимось, посвятив і відвідав папа Павло VI, чим поставив основу до наших змагань за об'єднання нашої Церкви і її права. Хоч під впливом різних вітрів папа завагався, то ми пішли вперед, як цього вимагала наша відповідальність і великі життєві потреби нашої Церкви. Тому п'ятдесят років у Львові по тяжких трудах постала Українська Богословська Академія — наче переємниця праці й слави Могилянської Академії в Києві постала єдина в Україні висока богословська школа. Коли остання війна її розбила, її місце зайняв цей Університет св. Климента Папи, що продовжує цю саму працю і завдання для майбутнього добра християнської України. Та й врешті, з вдячністю до Вас, що про це подумали — 40-ліття моєї єпископської хіротонії, ювілей моєї найбільшої відповідальности, яку я в найтяжчій хвилі життя нашої Церкви і Народи взяв на свої плечі«.

Блаженніший Первоієрарх вказав коротко на дев'ять точок нарад. Зараз почато першу точку, яку продовжено з минулого року, тобто справу підготовки до 1000-ліття Хрищення України. Про це реферували Преосв. Іван і о. Протоігумен Михайло. Владики призначили багато часу достойному відзначенню нашого Мілленіум.

Наші старання мають іти в тому напрямі, щоб ми всі, діти українського народу, разом підготували й відзначили цей Ювілей. На пропозицію Митрополита Максима наші Владики звернулися до наших православних Братів з таким словом:

»Українські католицькі Владики, зібрані на своїх Синодальних Нарадах в днях 19 і 20 вересня 1979 р. в Римі, обговоривши даліші кроки своєї програми приготувань до врочистого відзначення в 1988 році неповторної події першого Тисячоліття Хрищення Руси-України, в дусі Свято-Володимирівського Християнства, яке в тому часі не було поділене між Сходом і Заходом, просять Ієрархію Української Православної Церкви виявити свою згоду до спільного приготування і спільного відзначення принаймні кількох важних точок цих ювілейних святкувань. Святий Володимир, Христитель Руси-України, наші українські святі та всі ті наші Брати і Сестри, що останніми десятками років пролляли свою кров і віддали своє життя в обороні Христової Церкви й суверенних прав свого християнського українського народу, напевно очікують від нас усіх такої спільної дії в імені єдності Христової Церкви й соборності нашого українського народу«.

Прийнято до відома звіт про намічену багатогранну програму праці Секретаріату. Владики рішили продовжувати її під кличем: »За християнську Русь-Україну«. Для проведення в життя тієї програми потрібні грошові засоби, тому Владики рішили просити вірних про одноразову пожертву на ту ціль в цьому році. В наступних роках, щоб кожна парохія склала на ту ціль один відсоток від усіх своїх річних приходів.

З уваги на те, що серед нашого народу відчувається брак правильного поняття про Помісність нашої Церкви і про приналежність до Вселенської Церкви, рішено більше простудіювати справу як повчити про це народ на основі думок, висловлених Преосв. Максимом у його доповіді на Синоді.

Доручено Архимандритові Вікторові продовжувати його студії над різними канонічними проблемами нашої Церкви та зреферувати їх на наступних нарадах.

Архимандрит Іван Хома повідомив єпископів про стан нашої Церкви в Советському Союзі та в Польщі. Протоархимандрит Ісидор доповняв ці відомості даними про ОО. Василіян, а о. Протоігумен Михайло — даними про ОО. Редemptористів. Наша Церква розвивається по-геройськи в дуже важких обставинах. Число духовних покликань велике, не зважаючи на небезпеки, що загрожують кожному кандидатові.

Архимандрит Любомир мав доповідь про літургічні питання. Продискутовано питання літургічних видань та однообразності в літургічних відправах, як теж проблему перекладів на інші мови. Не можна друкувати якихнебудь літургічних книг, включно з перекладами на чужі мови, без апробати Голови Церкви.

Рішено основно простудіювати проблему священничих і монаших покликань, як теж призадуматися над новими формами церковно-служительства, як, наприклад, постійний дияконат і інше. Вибрано єпископську Комісію в такому складі: Преосв. Андрій Сапеляк для Південної Америки — голова Комісії і відповідальний за остаточний звіт; Преосв. Василь — для США; Преосв. Дмитро — для Канади; Преосв. Платон — для Європи. Кожний єпископ може підібрати собі до помічі як члена Комісії світського священника, або монаха.

Наша Церква під проводом Слуги Божого Митрополита Андрея працювала на полі єкуменізму вже тоді, коли зв'язки з нез'єдиненими братами виглядали багатьом на підтримку ересі чи схизми. Наші Владики старалися нав'язати якнайтісніші зв'язки і найсердечніші взаємини з нашими православними братами. Наші старання не увінчалися досі успіхом не з нашої вини. Щоб цю проблему глибше простудіювати, вибрано Комісію в такому складі: Митрополит Максим, Єп. Іван і Єп. Ярослав, з тим, що кожний з них може дібрати собі ще одного члена з світського, або монашого духовенства.

Надзвичайні обставини, в яких проживає Українська Католицька Церква сьогодні, зокрема її частини у вільному світі, викликали надзвичайну співпрацю і жертвність вірних у потребах нашої Церкви. З цього приводу постала думка, щоб знайти спосіб, як публічно відзначити заслуги поодиноких мирян. Рішено доручити Архимандритові Вікторові приготувати відповідний проект на основі практики в цій ділянці східних патріархів.

Архимандрит Іван Музичка зреферував видання Українського Католицького Університету. За останніх 15 років видано біля 100 публікацій. Він просив Владик доручити своїм священникам закупити принайменше по одному примірникові цих видань і заохотити вірних купувати ці видання.

Всі Владики були згодні з тим, що треба поглибити свідомість помісности нашої Церкви внутрі Вселенської Церкви у всіх частинах нашого поселення. Рішено далі змагатися за визнання Апостольським Престолом поширення помісного правління на цілий світ, як це підкреслив Святіший Отець Іван Павло II в листі до Блаженнішого Патріярха. Відбування Синодальних Нарад — це одна з найважливіших ознак Помісної Церкви. Владики прийняли одностайно пропозицію Преосв. Василя, щоб Синодальні Народи відбувалися щорічно, в першому тижні Великого Посту, за передрішенням Київської Церкви.

(За матеріалом з Патріяршої Канцелярії)

ПОСТАНОВА ПАТРІЯРХА ЙОСИФА

В дні 26 вересня о. Пралат Мирослав Іван Любачівський звернувся до Патріярха Йосифа I-го з проханням благословення для нього на єпископа Української Католицької Церкви. У відповідь на це прохання Патріярх Йосиф I-ий написав до о. Пралата Мирослава Івана Любачівського листа слідуючого змісту:

Слава Ісусу Христу!

Ватикан, 16. 10. 1979 р.

Владика Номінат
о. Пралат Мирослав Іван Любачівський,
Філадельфія, Пенсильванія, США.

Владико Номінате!

Вселенський Собор назвав мене як Первоієрарха нашої Церкви, Батьком і Главою Української Католицької Церкви. Я тому повинен би радіти з того, що нарешті намічено кандидата на митрополита повдольної філадельфійської Архиепархії.

На жаль, спосіб, яким це сталося, примушує мене як Главу нашої Церкви зложити найторжественніший протест проти знехтування права Ієрархії нашої Церкви, яке то право знову узаконив Вселенський Собор Ватиканський II-ий.

Замість дати можливість єпископатові нашої Церкви, за апостольським звичаєм Християнського Сходу, вибрати єпископа для Філадельфії, чи принаймні предложити кандидата, чужинцям було дозволено рішати питання так поважне для нас.

Ваше назначення тому за Божою і церковною справедливістю не важне і не існуюче.

Тому добре зробили Ви, що звернулися до мене, як до Глави Вашої Церкви, щоб затвердити Вас як єпископа Української Католицької Церкви. Проти Вашої особи застережень не маю. Походження зі світлої спадщини львівської Архиепархії дозволяє сподіватися, що Ви будете боронити й захищати права та помісність нашої Церкви по цілому світі проти ворожо нам наставлених противників, з яких деякі знаходяться, на жаль, і у римській курії.

Це обов'язок кожного члена нашої славної Церкви, зокрема її єпископів, і знехтування такого завіщання становить злочин зради своїх славних батьків.

Святіший Папа Римський обіцяв недавно усно і на письмі, що Римський престіл прилюдно узнаватиме право Української Католицької Церкви на помісне, автономне правління по цілому світі.

Всі наші вірні, духовенство, монашество і єпископи леліють нетерпеливо у своїх серцях очікування, що Святий Римський Архирей якнайскоріше сповнить свою обіцянку.

Ваша єпископська присяга включатиме також вірність до своєї власної Церкви, та обов'язок прилучитися до інших єпископів у їх змаганні досягнути публічне визнання всесвітньої її помісности Святим Отцем.

Тому, маючи перед своїм оком лише добро Церкви, нашої не менше від Вселенської, на підставі права самоврядування Помісних Церков, що його установили Вселенські Собори перших сторіч християнства, та яке торжественно шойно затвердив Вселенський Собор Ватиканський II-ий, я оцим уважаю, узнаю і затверджую Вас, Пресвітера Мирослава Івана Любачівського, як Архiepіскопа і Митрополита Філадельфійського.

Ідучи за правопорядком кан. 326, пар. I, ч. 2, хіротонію Вашу виконаю у патріяршому соборі св. Софії в Римі чи в іншому місцевому храмі. З огляду на мій вік і стан здоров'я не можу їхати до Філадельфії. Зрештою вірні богоспасенної Архiepархії філадельфійської та Митрополії США матимуть нагоду привітати Вас, як свого Архiepастиря, при Вашому введенні на владичий престол.

Після хіротонії я напишу листа до Ваших вірних.

Во Христі

† ЙОСИФ
Патріярх і Кардинал

Ілля Дмитрів, відповідальний редактор «Визвольного Шляху» і голова Союзу Українців у Великій Британії, складає привіт Блаженнішому Патріярхові Отцеві Йосифові I-му від української громади у Великій Британії і від СУБ-у.

МАТЕРІАЛИ Й ДОКУМЕНТИ З ПОНЕВОЛЕНОЇ УКРАЇНИ

42 ДНІ МАЙЖЕ ГОЛИЙ НА МОРОЗІ —50-60°C

Сергієнко Олександр Федорович, нар. 25. 6. 1932 р., інженер-реставратор, працював художником-реставратором, одружений, батько сина, нар. 1971 р. Батько Сергієнка загинув у сталінських концтаборах, а мати Оксана Мешко, відбула 10 років в таборах. Заарештований 15-го січня і засуджений в червні 1972 р. в Києві за ст. 62 КК УССР на 7 років каторги і 3 роки заслання. Обвинувачували його за писання статті «Право України на самовизначення» та за критику московського імперіялізму. О. Сергієнко хворіє туберкульозом легенів. Мав би звільнитися в 1982 році. До квітня 1979 р. відбував засуд в Пермському таборі ч. 36.

*

(УЦІС) — Сергієнко Олександр Федорович в дорозі на заслання надіявся на теплий одяг (бушлат), але йому такого не видали і він їхав 42 дні на морозі 50-60 Цельсія, без бушлата, пока його довезли до посольку Аямі, Хабаровський край (півострів). Живе там біля 1500 осіб. Під час етапу давали по 3 солоні оселедці на 4 дні. Більше нічого не їв, бо хворий на шлунок. Був у такому жахливому стані, що місцеві міліціанти і цивільне населення говорили між собою, що його мабуть тримали довший час в підземеллі.

В квітні ц. р. його дружина (Звенислава Вівчар) і мама (Оксана Мешко) були в нього 5 тижнів. Вони його відгодували і залишили в доброму стані і на роботі. Але вже через місяць, мама О. Мешко одержала письмо, що він втрачає вагу і апетит та що жовч розлилася по цілому тілі.

Олександр Сергієнко просив власті, щоб його відправили на материк, але йому відмовлено. Кінець-кінців лікарі зробили обслідування і він одного дня проходив бадання аж у 5-ох лікарів — зрана до вечора. Лікарі встановили, що у Сергієнка «анноцидний гіпосекреторний гепато-гастрит».

Така діагноза потребує негайного шпитального лікування, але цьому відмовлено, бо, мовляв, невідомо хто встановив діагнозу, бо аж 5-ох лікарів його обслідувало і жоден з них не написав на письмі. На другий день після лікарських бадань Сергієнка звільнили з роботи «за прогул».

Поскільки він сам закінчив 3 курси медичного факультету, то на підставі своїх знаєнь встановив, що це є «рак печінки» і через те втратив надію на життя, а тому всі заощадження і речі переслав своїй дружині, а сам очікує смерті.

Його мама має знайомого лікаря в кремлівській лікарні, який підтвердив серйозність цієї хвороби, що це може бути те, що він (Сергієнко) встановив. Ця хвороба мусить бути лікована спеція-

лістами в шпиталі. Як правило, вона викінчує людину за 2-3 тижні.

Таких лікарів спеціалістів у Хабаровську нема, а тому мама на підставі статті 184 або 84 ІТУ вимагає, щоб сина на час лікування перевезли на континент, або й таки на Україну.

Про це вона написала у Верховну Раду СССР, прокуророві Руденку і прохала деяких людей на Заході, щоб ті звернулися до Червоного Хреста і Міжнародної Комісії Юристів у цій справі.

Сергієнку потрібні негайно ліки.

СКАРГА* Д-РА В. ГОРБОВОГО

»Оцим доводжу до Вашого відома, що мені загрожує голодова смерть.

У серпні 1972 року я повернувся з ув'язнення до рідного села Оболоння і поселився у своїй хаті, що на вул. Т. Шевченка, 112. Відразу я звернувся до Долинського районного відділу соціального забезпечення у справі матеріальної допомоги в моїй старості (мені йде 80-ий рік життя: я народився 30 січня 1899 року). Пенсії мені не призначили, натомість Оболонська сільрада в 1975 році виділила мені ^{60/100} гектара землі біля моєї хати. Однак, десь у той же час, та ж сама влада дозволила іншому громадянину (до речі, моему своякові) будувати на цьому наділі хату й господарські будинки. Отже, я і далі лишаюсь без засобів на існування, хоч стаття 43 Конституції СССР визнає за мною право на життя.

Донедавна я користувався допомогою добрих людей з-за кордону, але в 1978 році цей зв'язок порушився: пропадають не лише мої листи, а й мої речові пакунки, хоча стаття 56 Радянської конституції гарантує таємницю листування. Ось цьому докази:

1. 4 серпня 1978 року я отримав із Мюнхену (ФРН) від проф. д-ра Зігмунда Маннгейма рекомендованого листа (датованого 23 липня ц. р.), в котрому говориться, що ним пересланий мені навесні 1978 року пакет пошта СССР завернула йому назад із заувагою, ніби адресат (себто я) невідомий, хоч його посилка була заадресована так само, як і одержаний лист. Службовці Долинського поштамту заявили мені, що ніякого мого пакунку вони назад не відсилали.

2. Те ж саме стосується пакета і листів із США.

Оці факти доводять, що тут діють сили, які свавільно порушують та обмежують елементарні права людини, позбавляють мене засобів до життя, готують мені фізичну загибель. Адже, при явній підтримці певних органів влади, згаданий вище громадянин

*) Ця скарга вислана до першого Секретаря ЦК КПУ, В. Щербицького — Ред. «В.Ш.»

відверто сказав, що мене »згноїть і йому за це нічого не станеться«. Не важко збагнути, на чий захист він розраховує.

Ще 30 січня 1977 року я звернувся до Голови Президії Верховної Ради СРСР Брежнєва Л. І. з проханням допомогти мені скористатись угодами Заключного акта Гельсінської наради 1975 року, щоб виїхати з Радянського Союзу до дружньої Чехо-Словаччини. У Празі проживає з своєю родиною мій рідний син Роман Горбовий; там до часу мого необґрунтованого ув'язнення мешкав і я; там був я соціально застрахований і мені належить пенсія, котра запобіжить моїй смерті з голоду.

Прошу Вас ужити заходів для усунення перешкод у сфері поштових послуг із тим, щоб я міг нормально діставати адресовані мені кореспонденцію та пакунки, а також — приспішити мій виїзд за кордон.

Долина, 15 серпня 1978

Горбовий В. Г.»

ЗНУЩАННЯ НАД УКРАЇНСЬКИМИ ПОЛІТИЧНИМИ В'ЯЗНЯМИ В СССР

В 51-му випуску »Хроніки поточних подій« подано багато інформацій про становище політв'язнів у таборах СССР. Передаємо окремі фрагменти, в яких розповідається про українських політв'язнів.

*

Владимірська тюрма. 23 травня (1979 р.) возили до Києва Ю. Шухевича. Перед тим його »обробляли« місцеві співробітники КГБ. Шухевич має хворе серце. Юрій Шухевич засуджений втретє на 10 років позбавлення волі.

Андрія Турика, засудженого на 25 років за УПА, навесні возили на Україну. Він мав побачення з матір'ю, яка, через стан свого здоров'я не може приїхати до нього до табору чи тюрми. Побачення відбувалося під наглядом працівників КГБ. Воно було перерване по півгодині, бо Турик почав оповідати про умови ув'язнення. Протягом майже двох тижнів Турика піддавали »профілактиці«, зокрема влаштовували йому побачення з колишніми співв'язнями.

Роман Гайдук перебув від 13 до 21 червня в карцері за відмову перейти в іншу камеру. Він походить з Івано-Франківської області, 1937 року народження, був арештований в 1974 році.

Чистопольська тюрма. Адреса: 422950, Татарська АРСР, м. Чистополь, Уст. УЭ—148/ст. 4.

Виглядає, що ця в'язниця замінить тепер Владимирську, стане тюрмою для політв'язнів.

Відомо, що з Володимира сюди перевезли А. Шаранського, Р. Гайдука (його в'язничний реченець кінчається 16 грудня 1978 року, таборовий — 5 років — в лютому 1983 року, потім його чекає ще 2 роки заслання)...

Мордовські табори. ...Святослав Караванський мав у лютому 1978 року «особисте» побачення з дружиною Н. Строкатою, що було другим за 12 років. Побачення тривало 2 доби. В березні 1978 року йому наклали заборону на «загальне» побачення, призначене на серпень. Від березня до червня він голодував приблизно по 10 днів кожного місяця. В червні-серпні Караванський мав за собою не менше як 30 днів голодівки. Він перебував в подинчій камері. Від березня до листопада від нього не було ні одного листа. Як відомо, Караванський кінчає 25-річне ув'язнення.

Богдана Ребрика знову возили на «профілактику» до Івано-Франківська. Він перебував там червень-липень. Йому дозволили два тригодинні побачення. Родичам дозволили передати йому ліки. На одному з побачень, Ребрик розповідав в присутності співробітників КГБ, що його різними способами переконують визнати свою вину, скласти про це заяви в пресі і на телебаченню, а також розповісти органам, як передаються інформації з табору. Його відповідь — рішуча відмова. 11 серпня Ребрика забрали на етап. Під час етапу його побили наглядачі. При цьому були розбиті окуляри (зір у Ребрика +9, пошкоджений ліками). Коли він прибув до табору, його поклали до лікарні. Він жаліється на утруднене дихання і біль в грудях. Ребрик підозріває, що має зломані ребра. Б. Ребрик 1938 року народження, з Івано-Франківська. Засуджений в 1974 році на 7 років таборів і 5 років заслання.

Олекса Тихий, член Української Гельсінської групи, засуджений в 1977 році на 10 років таборів і 5 років заслання, від квітня провадив голодівку, що тривала приблизно 50 днів.

Микола Руденко провадив від 4 до 20 червня 1978 року голодівку-протест проти заборони посилати вірші у листах до дружини.

При кінці червня Раїса Руденко робила заходи в начальника табору дістати особисте побачення з чоловіком в серпні, замість призначеного в грудні, з огляду на поганий стан його здоров'я після голодівки. Телеграму аналогічного змісту вона вислала до Брежнєва.

14 листопада Микола Руденко дістав «загальне» побачення з дружиною і сестрою — дві години. Розмовляти українською мовою їм заборонили. Офіцер, який наглядав за ними під час побачення, сам українець, обґрунтував заборону тим, що наглядачка, теж присутня в кімнаті, української мови не розуміє.

Посилати вірші в листах і далі заборонено. Миколі Руденкові порадили відсилати їх спочатку до Київського КГБ для цензури: якщо там дозволять, тоді можна буде посилати дружині.

Від 14 до 21 вересня в таборі відбулася голодівка. В ній взяли участь Лубман, Осіпов, Руденко, Солдатов, Ушаков, Юрків. Голодуючі протестували зокрема проти поганого харчування, поганої медичної обслуги і примусових політзанять. Голодівку підтримали багато в'язнів з сусідньої «побутової» зони.

Після голодівки 4 в'язнів посадили в ШІЗО «за відмову від роботи». Харчування дещо поправилося — до юшки почали класити свіжу яріну. Раніше клали суху.

1 жовтня Лубман, Осіпов, Руденко, Солдатов і Турик відбули мовчазний страйк (відмовилися розмовляти з адміністрацією). Причина — Солдатов позбавили побачення з дружиною, посилки і купувати в ларку.

ЄВГЕН СВЕРСТЮК ДЯКУЄ ЗА ПРИЙНЯТТЯ У ЧЛЕНИ ПЕН-КЛЮБУ

(Повний текст поширеного у самвидаві листа Євгена Сверстюка до президента ПЕН-Клубу)

»Вельмишановний Пане Президенте!

Про честь прийняття мене в членство Вашої асоціації письменників, я довідався від недавно звільненого в'язня, і зимового вечора 23 листопада мої спів'язні раділи майже так як я.

Хочу подякувати Вам за те, що під червоним імперським трафаретом, Ви нашли колір моєї Батьківщини, що серед численних в'язнів сумління відрізняли мою долю, мій профіль, витесаний думками і тривогами часу, освячений любов'ю, вірою, поривами мого серця. Факт, що Ви пізнали і прийняли це, є для мене цінним признанням моєї причетности до духових зусиль Заходу. Сфіційне визнання і підтримка турбують мене мало. Я живу в країні, в якій, на ґрунті військово-поліційної спадщини, для повчання нащадків здійснюється матеріялістичний експеримент. Тут поета, який не торгує сумлінням, традиційно гноблять, а як толерують, то хіба після смерті. Я не є політичним автором. Але явне висловлювання думок, — тут звичайно говорять їх пошепки, — було визнане ідеологічною диверсією, удари крил об низьку стелю і маленьке віконце скваліфіковано як намагання знищити державний устрій, а беззвучний крик болю і духового голоду назвали наклепницькими видумками. Таким чином я став політичним в'язнем — за самвидав, який не мав політичного характеру.

Не здивуюся, якщо мене хтось назве банальним автором: пробиваючись крізь лушпиння і намул мертвих слів, я переходжу той відтинок сизифового шляху, який можна назвати доказуванням і виправдуванням аксіом. Але щасливий той, кому подаровані терпіння — проти ерозії душі, що протверезують холодний вітер — проти аберації думок, спасенний голод ясних джерел розуму, ціни яких не знають ситі. Ми не можемо вдержатися на високій хвилі сьогочасного, дійсного, не заплативши за це життям. Отже

я належу до авторів тенденційних — з тенденцією збирати і оживляти, затоптані в моєму народі зерна духовости і шляхетности, з тенденцією відшукувати і очищувати його занедбані джерела, з тенденцією торувати шлях до тих непохитних твердинь духа, що є нашою спадщиною, від яких лише залежні прагнення досягнути шляхи великого і вічного. Найнестерпнішою моєю тенденцією — називати в країні ритуальної брехні речі їхніми власними іменами. І врешті, знайомі нам ще з дитинства тенденції вродженого ідеалізму — тремтіння перед тайною незбагненого, перед святістю добра, правди, краси; нахил терпіти за інших і перемогою безодні розпачу встановити справедливість. Все це, саме собою зрозуміле. Проте мій народ цінить їх високо хоч би тому, що за них приходиться розплачуватися дуже дорого, якщо виявиться, що для вас все це не звичайний словесний декорум, але активна любов.

Дозволю собі закінчити невеселим жартом, що всі Ви, вельмишановні члени ПЕН-Клубу, по самій своїй природі — мої спів'язні. Хочу закінчити (цей лист) і з радісною думкою, що далека і невидима усмішка розуміння на Ваших незнаних мені обличчях, через віддаль і холод, зогріває і навіває надхнення, бо вносить світло і зміст у ту безодню, над якою ми своїми духовними імпульсами і спалахами підтримуємо вічний дух ідеалізму і — підтримуємо жертвний вогонь.

3 грудня 1978

Євген Сверстюк».

»До Президії Верховної Ради СССР

ЗАЯВА

Як відомо, у третьому тижні цього місяця передова громадськість світу відзначатиме «тиждень поневолених народів» на доказ підтримки і солідарності з народами, які боряться за своє національне і соціальне визволення.

Тому, що український народ, до якого я маю честь належати і репрезентувати його в таборі, перебуває у колоніальному стані, я вважаю своїм обов'язком також взяти участь у цій міжнародній, гуманній акції.

Доводжу до Вашого відома, що 17 липня ц. р., на знак протесту проти національної дискримінації і переслідування інакодумців, я проголошую голодівку.

17 липня 1978 р.

Володимир Мармус»

*

Автор цієї заяви, Володимир Мармус народився в 1949 році на Тернопільщині. Був арештований в 1973 році за розповсюдження самвидавної літератури і за вивіщення українського національного прапора. Засуджений на 6 років ув'язнення і 5 років заслання.

Лариса МУРОВИЧ

ПРАІСТОРИЧНА ЗЕРНИНА

(Із збірки *»Меандри і Спіралі«*, що готується до друку)

Знайшли археологи в київських надрах перлину,
В трипільському дзбаночку — осяйну пшеничну зернину,
І як закінчили всі знахідку цю подивляти,
Дали агрономові: — зрощуй її, пане-брате!

Та замість спитатися мудрого радіокарбону,
Коли вона справді до земного впала полону,
Він зразу зернину скупав благодаттю водиці
І в грудку чорнозему там посадив у теплиці.

У грудці вона йому кільчилась дуже поволі,
Здавалось тому, що любила зростати на полі,
Але агроном наш голубив словами зернину,
Живив її щиро, мов батько в колисці дитину.

Аж через три місяці враз він почувся щасливий,
Бож паросток знявся угору, такий уродливий,
На ньому в теплиці під сонцем гойдався дзвіночок —
Малої зернини вусатий уже колосочок.

О, щастя химерне, — шепнув агроном до рослини, —
Чому ж ти так довго зростало мені із зернини?
А колос промовив (як зерно сховав від уроків):
— Так довго? Я ж тебе ждав аж три тисячі років!

1976

*

О, вітаю предкине моя синьоока,
Красна Ладо, владарко Дажбожих усонь,
Для поетів ти думка жива і стоока,
Їх наснажний і творчий душевний вогонь!

Скільки весен збудила ти в ріднім народі,
Скільки зерен достигло з твоєї ріллі,
Скільки ймення твоє — на народньому морі —
Окриляло пісенні його кораблі!

Люба Ладо, прамати родючого роду,
Ти богиня любови й даруєш любов
Тим, що вірність плекали в час горя народу
Та й ім'я не змінiali ніколи на »ов«.

Увійди, вічна Ладо, в нові роковини,
Переможна зростанням своїх поколінь,
Що все ширитись будуть, мов віття Калини,
І добірні плоди знов помножать, — Амінь!

1973

*

Трипільля, чудове Трипільля,
У тобі священне привілля,
Скрізь Мати, як роду жрекиня, —
Вона ж була справжня богиня!

Хто першого раю шукає —
Спішіть у Трипільля безкрає,
Цілуйте землі скибу кожну
І пісню співайте побожну.

Співайте для Матері славу,
Що мала духову державу
На цьому чорноземі ріднім,
Колись від тиранів свободнім.

Були її діти вродливі,
Мов квіти на полі щасливі,
І прикладом Неньки пройняті
Творили лише благодаті.

В прадавнім цім матірнім ладі
Теж батько коривсь її владі
Усе справедливій та добрій
І не самолюбно-хоробрій.

Трипільля, чудове Трипільля,
Святе, материнське привілля,
Твоє ж то дорідне поліття
Нам снажить нові тисячоліття!

1973

*

*Підійму Дажбога дерев'яне олтарище
Збагну заповітів праукраїнський дух!
Валентин Мороз*

Старих понять переоцінки треба нам сьогодні,
Таж нас колись учили з рабських книг знаннів,
Що давні Греки й Римляни — культурні й благородні,
А предки в нас — погани, зграя дикунів.

Вмовляли, що »поганин« значить »той поганий«,
Коли ж »паганус« — це селянський, дух степів,
Та не було тоді людини, що відважно стане
І стукне п'ястуками, вилле гордий гнів.

В хвості чужих ідей ми плентались, немов ягнята,
Бо нам вілляли в жили сукрувату кров,
Рабами виростали ми у власній, красній хаті,
Душі ярмителям даруючи любов.

Про їх чудову віру й мітологію поганську
Співали славу нам письменники в книжках,
А рідних предків віру ту поганську і селянську
Ганьбили все, топтали згідно у віках.

Збудились ми, як вийшов Валентин на бойовище
І засурмив з неволі нам у вільний світ:
— Підійму я Дажбога дерев'яне олтарище,
У нім збагну праукраїнський заповіт!

1973

АВТОХТОННІСТЬ

Народ мій здавен був господарем рідних просторів,
Одвічний владар їх — під різноманітним ім'ям,
Усе над ним сяло те ж сонечко, місяць і зорі,
Він древність свою за ніщо не віддасть чужинцям!

Вже в палеоліт там розумна і біла людина
В мамутову кість урізьбила рильцем календар,
Його зберегла в земних надрах мізинська хатина
Нащадкам своїм, як первинної творчости дар.

Пізніш мій народ звався Трипільці, Сколоти*, Сармати,
На зміну прийняв назви Гуни, ще й Анти і Русь,
Та сама земля їх колиска і вільна Прамати, —
Я ними всіма цілим серцем милуюсь-горджусь.

У викопках скрізь єдність раси й духовости видно
В довкіллі Дніпра, понад Тисою, Прутом, Дністром, —
Хвала тим бійцям, що на прою із тираном ехидним,
Який, мов пірат, одягається нашим добром!

1974

*) Сколоти те саме, що Скити.

*

Богове Русі — шляхетні Богове,
Не люблять жертв із крові людської,
Ані із крові тварини живої
Не полюбляють шляхетні Богове.

Киньмо у полум'я ватри священне
Лиш овоч, зерно, квітки барвносяйні
Замість подяки за ниви врожайні, —
Хай полум'я жертв горить священне.

А пахощ жертв до неба вже лине,
Де душі предків співають у Наві,
Співають гимни живій Матірславі,
Як дим жертвний до неба вже лине.

Радіють предки, що їхні завіти
Успадкувавши — в ділах бережемо,
І жертв кровних Богам не даємо,
Бо пам'ятаємо їхні завіти.

Ми ж діти Руси — зрідні із Богами,
Живем із ними в любові одвічній,
Подібні маєм серця героїчні,
Тому що завжди зрідні ми з Богами!

*

В московських музеях обманства багато,
Історія наша на їх полицках,
Москвини поводяться, наче у свято,
Хоч предків не мають в слов'янських садах.

Вони ж були плем'ям в монгольському стаді,
Як ми процвітали в культурі старій,
Вони кочували ще в зграї номадів,
Як лад самобутній ми мали міцний.

Ось гляньте: в музеях такі експонати,
Яким в Україні прибажний причал,
Живе в них Трипільців дух вільний, крилатий,
Мистецтва соборного тут інтеграл.

Меандри, спіралі, узорі клясичні,
Знаряддя селянські із глибів ріллі
Волають, що ми автохтони одвічні
На зритій Москвинами нашій землі.

Блищать золоті царських Скитів корони,
Дружин їхніх персні, браслети, ковтки,

Шоломи лицарські, амфори, грифони,
Тризуби державні, щити й бунчуки!

Дослідники праведні б тяглість пізнали
Трипільців і Скитів життєвих ідей,
Вони ж тільки ймення в епохах змінляли,
Але не змінляли культур пантарей.

Чеканять нам Предки, мов під час походу,
Як Дарій змагався за їхній престіл:
— Скарби для свого відвоюйте народу,
Москві з її брехень лишіть сірий пил!

1976

*

Бундючний плягіяторе чужих теорій,
Чом топчеш генія своєї Нації?
Від тих теорій меркнуть Боже сонце й зорі,
Народ наш в Україні жить не має рації.

Звучать теорії ці ніби науково:
Із слів чужих лямбдації й ротації
Постало так хитренько не одне нам слово . . .
Але ганьба найбільша в деградації

Народу генія, що мови там своєї
Не здібний був створить! Усе дали чужинці,
Бездумному йому підсунули ідеї
Іранці, Греки, Римляни, Варяги, Німці?!

Та Богу дякувати, стала вже земля за свідка
І відкриває археологам тайниці,
Кричить безцінними скарбами хто ми й звідки,
Цей крик землі — немов об'явлення жар-птиці:

— Арійського народу — Я прамати рідна,
З мого насіння — раса біла і дорідна,
В її різноманітних мов основі
Стоять моєї мови корені дубові!

Бундючний плягіяторе рабських теорій,
Провір себе у люстрі Духу Нації,
В сучасних творах справжній дослід праісторій
Докажує, що ти таки не маєш рації!

1973

Юрій ТИС-КРОХМАЛЮК

ДО ПИТАНЬ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

(Порядком обговорення)

(Закінчення, 4)

VI

Треба також брати під увагу, що як не всюди, то бодай на деяких теренах і в операціях ворог може бути сильнішим і спеціально вишколеним для поборювання революційних дій. В такому випадку треба застосувати нову тактику, опрацьовану стратегічно, як, для прикладу, було з німцями 1939 року, коли вони впровадили рухому тактику панцерних з'єднань, а сьогодні Москва з малими революційними війнами в щораз то інших країнах світу.

При появі незвичної і несподіваної для нього стратегії, ворог розгублюється, штаби працюють хаотично, втрачають бойову силу і можуть скапітулювати. Момент хаосу і відвороту советських військ німці не використали. Москалі мали простори до відвороту, великі резерви та допомогу Заходу. Німці легковажили собі ті невідомі їм сили і не зуміли зрозуміти, що поневолені народи, зокрема Україна, як незалежні держави мали б усі дані спільно зліквідувати незнану в історії імперію злочинців.

Сучасні війни підлягають новій стратегії, в якій перше місце у мілітарних діях займають повстанські війська, а тільки в другу чергу — регулярні з'єднання. Але вирішальним чинником мусить бути національна ідея, а не поділ нації на дві частини чи нове поневолення.

Деякі закони партизанської стратегії опрацював і зреалізував провідник комуністичного Китаю, Мао. Це було перед Другою світовою війною і ніхто в західному світі не поцікавився працею Мао. Щобільше, — ледве чи хто про неї і знав. Ось три найголовніші твердження Мао:

1. Оборона: зорганізувати перші відділи, завданням яких є виконувати несподівані напади на ворога, саботажі і терор. Коли ворог сильніший — виминати більші бої. Де ворог наступає — перейти до відвороту. Переконувати населення пропагандою і терором у правильності революції.

2. Рівновага: послабити ворога і його уряд політичними й мілітарними діями, а власні з'єднання розбудовувати до сильних ударних груп і до з'єднань регулярної армії. Ворога деморалізувати доцільною пропагандою.

3. Офензива: сильні з'єднання проти здеморалізованого пропагандою ворога, повстання у всіх містах і селах.

Ці засади застосовували комуністи у в'єтнамській війні, при-
мінюючи їх до умов війни на тому терені.

Мао також писав, що партизани повинні «плавати» у краю, як риба у воді, себто мати повну підтримку населення. Проте в пер-
ших роках революції цієї вимоги він не міг здійснити. Про кому-
нізм не говорилося і до повстання притягано всі кляси населення,
хоч на першому місці ставили примат комуністичної політики.

Генерал Гіап, шеф військ Північного В'єтнаму, сказав: «Без
співпраці населення ми не мали б ніяких звідомлень про ворога». Північний В'єтнам був сильним, немов сувора організація із ідео-
логічним терором та ініціативою, чого бракувало з'єднанню Пів-
денного В'єтнаму.

Хоч ці засади не були знані в нас, УПА, завдяки сітці ОУН, що
діяла в усіх селах і містах повстанських теренів, знала про те,
що діється у ворога, його кількість і наміри, мала можливість
прохарчуватися й лікувати ранених і хворих. Це вирішальна
заслуга ОУН.

Важливим чинником у початках революції — це мати провід-
ника чи командира, який є справжнім провідником та поширю-
вати про його дії вістки серед населення, в рядах ворога і у віль-
ному світі. Важливим є, щоб його прізвище, або псевдо мало
притягальну силу або символізувало революційні цілі (Бандера,
Петлюра, Чупринка чи Мацціні), як це робили недавно кому-
ністи — Мао, Кастро, Че Гевара. Соціальну революцію починати
там, де населення, хоч менш свідоме, але має низький життєвий
рівень, однаке пропаганда мусить бути достосована до психіки і
світогляду населення. Для прикладу, помилки у пропаганді зро-
бив ославлений комуністами й американськими лівими організа-
ціями Че Гевара. Коли він із своїм відділом увійшов до села,
прогнав з нього поліцію, скликав мітинг і розпочав комуністичну
пропаганду про несправедливість капіталістичного устрою, а вкін-
ці оголошував, що вся земля в околиці належить селянам та за-
кликав, щоб вони ділили більші посілости, то селяни не погоди-
лися, аргументуючи, що земля «не наша, а ми не злодії».

Національна революція не має таких труднощів. Коли існує
винародовлення, нищення окупантом святих пам'яток покореної
нації, обидливе ставлення поневолювача, там населення горить
ненавистю до нових «надлюдей» чи «старших братів» і спротив
можуть ставити тільки наслані колоністи. Тому націоналізм став
базою і школою для твердих, мужніх людей. Націоналістична
ідея тісно пов'язана з феноменом підпільної боротьби наших
часів. Це відомо комуністам, які воліють класти натиск на ідею
націоналізму в назвах повстанських військ: національно-визвольне
військо, національні збройні сили тощо.

Мао зручно викрутився з висновків своєї теорії, коли з нею не
мав успіху. Він писав пізніше: «Національне повстання має не є
початковою, а кінцевою метою». Революційну силу комуністи

Китаю хотіли поширити серед селян актами саботажів проти уряду, атентатів на урядовців й адміністрацію або в інших випадках ізоляцією тих людей від населення чи ув'язненням. Політичним цілям були підпорядковані всі мілітарні акції, побільшені, справжні чи вигадані на те, щоб серед населення і у світі постало враження непоборности партизан. Згаданий генерал Гіап писав: «Успіх, про який знає десять людей — малий успіх. Той сам успіх є більшим, як про нього знає сто, а ще більший, коли тисяча людей».

Захід повірив, що Мао — реформатор, Кастро — теж, бо ніхто з них не говорив про колгоспи та інші практики комуністів при владі. В Аргентині ліві терористи виступають не як комуністи, а як ліві пероністи. Тим більше значення має стратегія дезінформації під час революції чи війни.

Дезінформація, ведена ССРСР, це важлива зброя проти Заходу. Жертвою падають політики мало ознайомлені з постійною дезінформацією московської імперії. Свого часу президент США Айзенгауер заявив, що тільки безпосередня агресія советських військ виправдувала б інтервенцію США в арабських країнах. Нікому з американських політиків не прийшло на думку, що ті слова в розумінні Москви були просто запрошенням інфільтрувати Єгипет, Сирію, Ірак та інші країни.

Для порівняння стратегічних міркувань подаю стратегію і її зміни в організації європейських держав НАТО.

В перших роках НАТО виготовило у співучасті з Америкою стратегічний план, який назвали «щит і меч». Щитом були дивізії європейських держав і залоги конвенційних американських з'єднань. Мечем — термоядерні ракети. Ракети без атомових зарядів віддано європейським дивізіям, а поповнення ракет атомовим зарядом належало для США. Крім цього, батареї ракет були розміщені по американських базах в Півн. Африці і Півд. Європі.

Але держави НАТО не дуже дбали про власні конвенційні з'єднання, надіючись, що американські термоядерні ракети є достатньо відстрашуючим чинником проти російської агресії. У висліді, для мілітарних видатків приділено дуже малий відсоток державного приходу, а тим самим і вишкіл, і моральна постава покликаних до військової служби людей аж ніяк не забезпечувала Європу перед московською агресією. Американська стратегія дозволяла вжити атомову зброю тільки у випадку атомової агресії ворога. Але з огляду на кількакратну перевагу советських військ і з'єднань Варшавського пакту, для Москви не було потреби вживати атомову зброю, бо самими регулярними дивізіями вона могла без особливих труднощів окупувати впродовж короткого часу європейські держави НАТО. В такій ситуації друга частина стратегії НАТО — «меч», практично втратила своє значення.

Тому, що Москва наразі не мала потреби розпочинати війну із Західною Європою, держави НАТО перестали прикладати вагу до справ оборони, а зате могли розвивати промислову продукцію,

яка стала поважним експортним чинником. Наслідком добробуту і відповідної пропаганди, військова служба стала негідним уваги фахом або ще більше — населення, живучи на високому матеріальному рівні, проблемою оборони перестало цікавитися.

В цих умовах вирішено змінити стратегію: на першому місці поставлено вогневу силу, яка має можливість вжити тактичну атомову зброю, тобто артилерійські стрільна з малими атомовими головками, таких же бомб тощо.

І тут з'явилася нова проблема: де межа між тактичною і стратегічною атомовою зброєю?

Розбіжностей думок ще й досі не усунено, бо, наприклад, п'ять середньої величини термоядерних ракет для малої держави означає повне знищення, для середньої провал стратегії, для США чи СРСР може мати тільки тактичне значення.

Після перемоги альянтів у Другій світовій війні, американські політичні лідери висловлювалися, що це була остання війна в світі. Очевидно, з уваги на атомову зброю.

Того роду заяви виявилися повною нісенітницею. Не техніка визначає війну і її характер, а політичні чинники, географічні зміни і світові інтереси контрастів. Стратегія сперта на обороні — з причини існування атомової зброї, яку можна вжити для агресії впродовж хвилин, втратила своє значення, щобільше, вона нині недоречна.

Стратегії не можна плянувати, не бравши під увагу стратегію ворога. Советська стратегія офензивна. Вона не тільки не виключає атомової війни, але, навпаки, дає їй перевагу над іншими родами зброї. Зокрема, до неї належить перший удар на противника. СРСР підпорядковує стратегію своїм політичним плянам і вживає їх у різних розмірах на ворожому терені.

Так СРСР, як і Захід, коли рахувати США за союзника НАТО й інших протикомуністичних держав, мають конвенціональні війська й термоядерну зброю. Але СРСР оперує ще підпільними організаціями й революційними силами на теренах ворога, а Захід досі не зміг вжити тієї самої зброї проти СРСР, Захід нехтує новою надпотоугою, поневоленими російським імперіялізмом народами. Тому ми маємо численні ліві чи комуністичні підпільні організації в Північній та Південній Америці й тепер в Європі, але американці вживають тільки слабу радієву пропаганду, яка мало промовляє до народів, поневолених Москвою.

У плянуванні стратегії війни чи революції треба опрацювати питання не тільки про те, що станеться три тижні після вибуху збройних дій, але важливіше друге питання: що станеться за 2, 5 чи 10 днів перед революцією. А це означає, що розв'язка різних можливостей цих двох питань, дозволяє ставити чоло усім можливим кризам.

Дальшим питанням є визначити терени як бази для повстання, як забезпечити ті бази резервами та скільки потрібно часу, щоб з успіхом виконати це завдання.

Врешті, особливою проблемою є визначити кількість військ по-

трібних до оборони держави чи спротиву наступам ворога конвенціональними з'єднаннями.

Знавці розраховують, що для оборони 50 км потрібно одну дивізію. Коли беремо під увагу, що довжина границь Європи з СРСР виносить 1.300 км, то пересічна кількість потрібних бойових дивізій буде 60. Для порівняння, мала Швейцарія має озброєних 15 дивізій, а Україна як держава з 40 мільйонами населення повинна мати наготові 100 дивізій, себто 1,500.000 вояків. Ці цифри не є докладні й такими бути не можуть. Це приблизні дані, залежні від географічних елементів, від розположення фронтів, від кваліфікації зброї, панцерних з'єднань, летунства, піхоти, парашутних дивізій тощо.

Стратегія США бере під увагу, що їхній материк є віддалений Атлантийським океаном від Європи й перевезення військ до Європи вимагає багато часу, навіть місяців. Перед кількома роками американці перевезли літаками одну дивізію до Франції за 48 годин. Але це були тільки вояки. Їхня зброя, артилерія, потрібна чи передбачена у маневрі кількість стрілен, гранатометів і машинової ручної зброї, доплрила кораблями два місяці пізніше.

В умовах сучасної війни за той час Європа знайшлася б під повною окупацією советських дивізій. З причин таких труднощів американці схилились до стратегії війни з малими кількостями війська, зате високо кваліфікованого для опанування складної наукової техніки важкої зброї, ракет конвенціональних і ракет для тактичного атомового вогню.

Але найновіші війни виявили, що складна зброя вимагає великого досвіду вояка, спокою орудування нею. Нам відомо, що у випадках кризи чи близького бою, вояк не може виконати різних нелегких функцій. Тому навіть в атомовій тактичній війні найбільш надається до бою найпростіша зброя: машинні пістолі, гранатомети, малі ракетні стрільна. Це належить теж до досвіду УПА.

Треба пам'ятати, що дивізії регулярного характеру є обтяжені поважною кількістю обозів зі змоторизованих возів, припасами аmunіції, харчів і т. д. У випадку атомового обстрілу весь обоз буде знищений, а вояки, головне ті, що не згинуть, повинні діяти малими групами розсіяними у терені. Як би це не було дивним, але цей стан можемо назвати битвою, що перейшла у малу війну великого розміру, отже у форму повстанської боротьби.

Врешті завданням стратегії є доцільно визначити який терен буде догідним для офензивних дій, який для оборони і який тільки для прикриття. В усіх тих можливостях вимоги до революційного вояка високі, зокрема вимоги непересічної бойової моралі. Нема іншої можливості! Де Голь сказав одного разу (цитую з пам'яті): »Держава, що не відчуває відповідальности за оборону, не є державою!«

Вибір далеко розположених теренів, чи баз, утруднює зв'язок і скору передачу наказів і розпоряджень. Тому командири теренів

мусять мати добірний штаб старшин, здібних до самостійних навіть стратегічних рішень.

Терени, які згідно з моєю думкою повинні бути якнайскорше охоплені силами національної революції, це Карпати, Волинь, Полісся, Чернігівські ліси, Київщина, Чорномор'я і центри сировини та індустрії. Найкраще було б опанувати їх одночасно, але треба взяти під увагу різні складники стратегії і тактики, теж силу ворога й концентрації його військ, наставлення населення та інші.

VII

Коли ж мова про союзників з інших поневолених народів і сателітів Москви, а теж і сусідніх держав, які входили б із власних інтересів у союз із національною революцією, то слід взяти під увагу засаду союзу: партнери мають рівнорядні обов'язки, якщо вони можуть боронитися і воювати самостійно та запевнити своє існування і успіх революції. Вони повинні мати теж засоби людські й матеріальні для забезпечення своєї нації.

Коли ж такої певності немає, тоді союзник підлягає рішенням інших рівнорядних між собою союзників, які можуть помагати слабшому, щоб своїми силами прискорити й вирівняти з їхніми успіхами революцію слабшого. Отже, якщо Україна не змогла б діяти самостійно й мала невдачі з революційним зривом населення, тоді про долю, границі й інші зобов'язання України рішатимуть її сильніші союзники.

Союзники у своєму домовленні мусять погодитися вести спільну політику проти ворога. Вони не можуть ділитися на активних у революції і на нейтральних, чи вижидати з виступом на кращу нагоду. Коли розходжень між союзниками не вдається узгодити, тоді можна поділити їх на групи, кожна із своїм особливим завданням. Наприклад, Туреччина не буде втручати у мілітарні дії, але зобов'язується помагати в інших ділянках (дозвіл на вживання своєї території для революційних дій, дипломатична допомога тощо). Фінляндія чи інша держава допомагатимуть воєнними матеріалами або своїми зв'язками з державами Заходу. Америка, Канада чи Франція можуть доставляти зброю, медичні засоби, допомагати вишколом тощо.

Історична доба, що почалася на наших очах, буде характеристична революціями національними й соціальними (Азія, Південна Америка), та важкими кризами, які відчують усі держави світу. Мусимо бути готові викресати із себе потужні духові сили, щоб вибороти й забезпечити на століття ріст національної культури й життя нації в апокаліптичній добі недалекого майбутнього.

Який вид стратегії приймемо, то це буде залежати теж від міжнародніх подій і плянів великих потуг. Інакшу стратегію треба прийняти у випадку світового миру, а іншу в час революційного наставлення нації проти Москви, яке доведе до збройного вибуху поза іншими стратегічними плянами. У такому випадку, коли на таку альтернативу провідники революції не будуть мати готової

відповіді, зрив може зазнати невдачі за зразком наших історичних бунтів, про які хтось писав: »Розбили ворога, почіхали чуби й почали пити горілку«.

Навіть у час світового миру може бути кілька причин до революції українського народу: гострі розбіжності в комуністичній партії, які доведуть до взаємної боротьби концепцій; нові соціальні неспокої, які розрослись би до революції у всесоветському масштабі. Загрозою для нас була б пропаганда такої нової соціальної революції з поганими наслідками на наш нарід та на інші поневолені народи. Це сталося би тоді, коли молоде збаламучене покоління стало б по стороні фальшивих революціонерів та сприйняло б їхню пропаганду, немов би націоналізм був свого роду нацизмом. Подібній пропаганді підпали наші селяни в роках визвольної війни 1917-22 років.

Другою причиною у мирні часи може бути повний провал існуючої комуністично-імперіальної системи ССРСР під впливом міжнародної ситуації у зв'язку з агресивною психологічною війною Китаю проти Москви і некорисної для ССРСР постави Заходу. Така можливість зв'язана з хаосом, до якого не можна допустити в Україні, а навпаки — з'єднати націю в одному стремлінні до побудови власної держави.

Іншу стратегію треба опрацювати на випадок війни надпотуг між собою. Тут є багато можливостей, про які хоч побіжно згадаю.

У війні Китаю з ССРСР треба брати під увагу її довге тривання. Офензивний наступ Китаю на ССРСР чи навпаки не може тривати коротко і в обличчі сильного озброєння Москви мільйони китайців перейдуть у партизанську війну на азійській території ССРСР. Правдоподібно обидві держави вживуть атомової зброї до наступу й оборони. Якщо б Москва несподівано вдарила на Китай, то її збройні сили можуть захопити деякі частини північного Китаю, але там зустрінуть спротив партизанських з'єднань, з якими не дадуть собі ради.

На поміч Москві можуть прийти США, але тільки продаючи зброю і харчі. Японія буде вести спільну політику з США або домовориться з китайцями. Але з часом і з перебігом війни може змінитися ціла ситуація: США допомагатимуть Китаєві, хоч Китай матиме теж інших своїх союзників.

Якщо б прийшло до війни між ССРСР і США, то ще невідомо яку політику застосує Америка супроти поневолених народів. Може бути вона позитивна, але теж і негативна, якщо після розвалу ССРСР в інтересі США буде далі існування якоїсь московської імперії, як »забороло проти нової експансії Китаю« на наступні роки. США мають на увазі величезне число населення Китаю, якому при дальшій розбудові термо-нуклеарної зброї під кінець нашого століття ніхто у світі не зможе протиставитися.

В тих можливостях недалекого майбутнього нині невідомо які альтернативи світової політики будуть для нас корисні, а які не-

корисні. Навіть у найбільш негативних умовах з нинішньої точки бачення можуть зайти позитивні моменти, які вирішаться в корисних для нас умовах. Ні один із мілітарних знавців і ні один з політичних дослідників майбутніх років не може передбачити подій і їхніх наслідків.

Коли проаналізуємо стратегію США у В'єтнамі, то з певністю можемо сказати, що там самотньо відповідала стратегія повного знищення комунізму. Тоді не було б стільки втрат і Південно-східна Азія була б забезпечена перед комуністичним підпіллям. Але у Стейт Департаменті боялися, що на таку стратегію зареагує війною червоний Китай, а тоді лише атомовою війною була б вирішальною. З тієї причини Вашингтон вибрав стратегію обмеженої війни для обмеженої цілі і найслабшої оборони, потрібної тільки для відкинення ворога. Ген. Вестморланд признав таку стратегію доцільною: «Тоді коли ворог побачить, що не досягне своєї мети, заперестане збройну війну і перейде до політичної війни». А з китайської сторони чуємо голос Лін Піяо: «Усе подільне, навіть американський колос, його треба тільки втягнути у війну втомлення. Чим довше триватиме конфлікт, тим скорше світ ставатиме більше проти Америки. Вона має погану стратегію!»

Не американські штаби недописали, але їхня підлеглість наказам із Стейт Департаменту, який божевільно боявся атомової війни і провадив фальшиву політику. Нині стало ясным, що Китай аж ніяк не міг провадити термонуклеарної війни; американська політика спиралася на фальшивих інформаціях.

Невдачі у революції і війні мають свої причини у помилковій стратегії, коли вона робить такі потягнення:

- Не бере під увагу психологічних засобів боротьби;
- не є відповідно активна;
- не атакує ворога в цілому краю саботажами, терором і підпільними діями;
- не вживає засобів застрашування ворога;
- заоптимістично оцінює готовість населення до боротьби;
- провід революції не дозволяє на свободу дії там, де це кінцеве й не має потрібного зв'язку;
- вичерпує свої сили скоріше як ворог;
- не знищила ворожого терору в країні;
- не розп'янувала засобів безпеки цивільного населення;
- недостатня або невлучна пропаганда серед свого і чужого населення, слаба діяльність еміграції або прихильних чинників у психологічній війні, коли збройні сили революції довгий час не мають контакту з ворогом.

Це тільки частина проблем, що її революція мусить розв'язати на свою користь відповідною стратегією, яка повинна бути елястичною, достосована до кожної можливої ситуації. В певних умовах її треба докорінно міняти, щоб ворог не підхопив рутини, першої ознаки вичерпання і втоми.

Петро ТЕРЕЩУК

КОЛИ НЕНАВИСТЬ ПОСЛАБЛЮЄ РОЗУМОВЕ МИСЛЕННЯ І ФАКТИ

I

Колишній прокурор у Варшавському процесі, Владислав Желенський, після першої аналізи його «ревеляцій» з Варшавського процесу проти Степана Бандери і товаришів, почав розшуки за матеріалами, які «скомпromітували б» Миколу Лебеда, Степана Бандеру та інших тодішніх політичних в'язнів, а в тому також і Петра Терещука. Він звертався до різних осіб та урядів сучасної комуністичної Польщі — конкретно у Кракові, щоб вони доставили йому документи, або склали зізнання проти окремих осіб.

Владислав Желенський повинен бути свідомим того, що в стилі П. Терещука не є і ніколи не буде атакувати чи писати щось негативне про тих колишніх членів ОУН, які нині стоять по тому чи другому боці з таких чи інших причин і мотивів. І далі, колишній прокурор не може сподіватися від автора цих рядків, що він буде займати становище до всіх деталей і питань з діяльності ОУН або окремих осіб, бо не всі вони йому відомі, а до того може потрапити в блудне коло, з якого пізніше треба буде виправдуватися. Обережність висловлювання завжди гарантує можливість зберегти об'єктивність, яка наближує мислячого читача до правди.

Ми не хочемо копіювати стилю висловлювань і деяких ніби висновків В. Желенського, бо поперше вони суперечать особистій культурі, а подруге — вони невірні, неправдиві та фальшиві.

Атака на Миколу Лебеда в той час, коли він виконував обов'язки Голови Проводу ОУН на рідних землях, це передусім атака В. Желенського на ОУН у цілості. Він обрав собі Миколу Лебеда тому, що міг користуватися доносами і голосами-памфлетами таки деяких українців, як А. Білинського, І. Яремка, З. Книша з «Бунту Бандери», П. Феденка, якогось Косаківського, а зокрема «матеріалами» з агентурно-кагебістського «джерела» — з «Вістей з України», не виключаючи й того, що ця акція плянована й керована з одного відомого центру.

В окремому розділі на стор. 143-146 п. з. «Вправна рука Лебеда» колишній прокурор вилляв на папір всю скалку своєї ненависти й злоби. Владислав Желенський почав з того, що він у своїй праці «ствердив», немов би Сціборський разом з Сеніком згинули «за справу Лебеда в серпні 1941 року на залізничній станції в Житомирі, в дорозі до Києва».

А тепер до джерел: після застрілення т. зв. «Козієм» сот. Омеляна Сеніка та інж. Миколу Сціборського в Житомирі, член ОУН, нині вже покійний Роман Минович, піймав радіоапаратом повідомлення з Києва, тоді ще в руках большевиків, що їхні партизани знищили в Житомирі двох «українсько-німецьких буржуаз-

них націоналістів». Велика шкода для історичної правди, що Роман Минович, який загинув з рук тітовсько-італійських партизан під час маршу в напрямі до західних альянтів, які в 1944 р. контролювали південну половину Італії, не може свідчити правді.

Ярослав Гайвас у книжці «Коли кінчалася епоха», яку видано на чужині в 1964 р., пише таке: «Житомирське вбивство потрясло обидвома сторонами. Сталося щось, що гострим, смертельно затросеним лезом врізалось в найглибшу суть цілого націоналістичного руху. В існуючих тоді умовинах — після вбивства братів Пришляків, цілої групи членів ОУН під проводом Шубського і Шульги під Сокалем, після вбивств двох юнаків за роздавання літератури ОУН на Підліській горі, членство ОУН відрухово заявило — це діло бандерівців».

«І не було в тому відрусі нічого неприродного, бо так же само сприйняли цю жахливу подію члени ОУНР. І власне під пригноблюючим враженням ряд провідних членів ОУНР відбув у Василькові під Києвом нараду, засудив житомирську подію і почав поворотну дорогу з-під Києва назад. Серед тих членів були такі знані, як Мітринга, Борис Левицький, Паладійчук, Ривак, Федевич і цілий ряд інших. Після цього вони навіки з бандерівцями розійшлися. Найгірше те, що найвищі чинники ОУНР на Наддніпрянщині цього вбивства ні не осудили, ані не хотіли викрити закуліс вбивства. Цього теж не зробив і найвищий провід ОУНР. Ми не будемо доказувати хто це зробив. Це історія зробить за нас документами, даними, сповіддю, на які прийде час. Але залишається один заміт, що на нього слід звернути увагу: а чому не допустити, що це зробили большевики? Наша відповідь може бути одна: так є. Не зважаючи хто був виконавцем, хто дав безпосередній наказ і хто натиснув спуск пістолі — за кулісами могли бути большевики. Це ж бо вода на їх млин. Але коли так, то мабуть не був замішаний в цю справу згаданий деким Полуведько, бо згодом доведено, що Полуведько-Діброва-Тогобінний був большевицьким агентом, підсланим до ОУН в Західню Європу в тридцятих роках, зник після вбивства Валюхом полк. С. Коновальця, пізніше появився у Львові з приходом німців, тягнувся з членами ОУН аж до Харкова, де ОУН знайшла докази проти нього, що й довело до його арешту. В тюрмі він, побачивши безвиглядність положення, повісився. Полуведько в часі житомирського вбивства був у Вінниці, що стверджено опісля понад всякий сумнів».

Після заарештування Олсга Ольжича, Ярослав Гайвас перебрав обов'язки виконуючого голови ПУН, а за життя полк. А. Мельника був його першим заступником у системі ПУН.

Трохи інакше писали інші про подорож Сціборського і Сеніка-Грибівського з Полуведьком на Схід. Євген Онацький в циклі статей в щоденнику «Свобода» під назвою «Шляхом на Роттердам» писав: «Чи ж повинно нас дивувати, що такі обережні люди, як М. Сціборський і, особливо, Грибівський (Сеник), що відразу

поставився був з підозрою до Найденка й Павлуся (обох агентів ССРСР), нав'язали знову приятні відносини з Полуведьком, що ніби мав, як думав Ярослав Барановський, співпрацювати з Норбертом? (Валюхом — прим. П.Т.).

Ясно, що Полуведько не викликав у них таких підозрінь і зміг представити їм докладний і переконливий звіт про обставини своєї «відсутности» чи то «безслідного зникнення». В усякому разі, вибираючись в Україну, Сціборський і Грибівський беруть з собою й Полуведька. Їхню подорож в статті «Незабутніми шляхами» описав Я. Дедаць в аргентинському альманаху «Відродження» за 1951 рік. Товаришував їм у тій подорожі і незабутній О. Ольжич-Кандиба. Полуведько їхав з цілком конкретним завданням — відшукати сліди Павлуся (Валюха) та Хом'яка в Україні. Про останнього відомо, що він жив перед війною у Харкові, маючи власне авто».

Треба дивуватись колишньому прокуророві, що він зробив фальшиві висновки з перекинення двох молодих українських людей через німецько-советський кордон. Німці, перекидаючи їх через кордон, або знали, що вони агенти НКВД, або й не знали. Все ж таки одному з них дали в руки советський паспорт правдивої людини на прізвище Козія, яку заслано до Німеччини на роботу. Детальніше та справа зреферована в циклі статей «Прокурор у власному дзеркалі».

А тепер про те саме погляд американського історика Джона Армстронга з його праці*:

“At seven thirty on the warm summer evening of August 30, as Senyk and Stsibors'kyi, returning from a gathering of the regional police, were approaching the main street intersection of Zhitomir, a young man approached them from behind and fired two or three pistol shots... The assassin was shot down by Ukrainian and German policemen as he attempted to flee... The man's passport... indicated that his name was Stephen Kozyi, and that he was a West Ukrainian... Almost at once the Mel'nyk adherents accused the OUN-B of having ordered the assassination, asserting that Kozyi was a member of their group... The OUN-B, on the other hand, has always denied complicity in the crime. It asserts that the deed was the work either of German agents... or of Communists intent on causing conflict between two Nationalist parties. Some credence is given to the latter theory by the fact that immediately after the event the OUN-M accounts described Kozyi as a “hardened Communist”, who had, however, turned to the Bandera party... Since then... there have been rumours that a Ukrainian who was admittedly a former Communist had been in touch with Senyk and Stsibors'kyi, leading to the suspicion that Soviet agents may have planted a betrayer in their entourage”.

Єдино в інтересі Кіндрата Полуведька було якнайскоріше фі-

* John A. Armstrong — *Ukrainian Nationalism 1939-1945*, Columbia University Press, 1955, pp. 64, 65 and 66.

зично ліквідувати свідків з 30-их років, а зокрема тих, що знали про його втечу з Берліну, а пізніше з Фінляндії скоро таки після вбивства полк. Євгена Коновальця у Роттердамі, Голляндія. Тими безпосередніми свідками саме були інж. М. Сціборський і сотн. Омелян Сенік (Грибівський).

В 1979 р. самі советсько-російські чекісти рішилися дещо відкрити двері, щоб показати Кіндрата Полуведька у правдивому світлі. У харківському видавництві «Прапор» вийшла книжка під назвою «У кублі зрадників». Фігурують як автори аж два чекісти. Розкрито його походження, освіту й ролю закордонного агента советсько-російських розвідувальних органів. Після вбивства і прибуття до Києва, він там зв'язався з головним резидентом НКВД Іваном Даниловичем Кудрею, якого залишили в німецькому заплілю. Полуведько склав звіт про дотеперішню роботу й ситуацію серед націоналістів, а зокрема в колах ПУН. Він одержав директиву поїхати до Харкова і дістатися в ряди ОУНм і німецьких органів безпеки, бо вивчив за кордоном німецьку мову. Полуведько зайнявся брудною роботою — доносами до гештапо на свідомих українців як підозрілих людей, колишніх партійних, комсомольських діячів, співробітників НКВД, з метою їх знищувати. Це діялося так довго, доки йому самому нога не поковзнула. Арештований гештапом, він відібрав собі життя, повісившись у тюрмі. Авторі порівняли Полуведька із Зорге в Японії та з Кузнецовом, який належав до розвідувально-терористичної групи полк. Д. Медведєва на Волині. Видавці промовчали багато справ із злочинного життя Кіндрата Полуведька, бо, мабуть, Москва рішила, що ще заскоро все писати про чекіста, який діяв за кордоном довгі роки й наробив багато лиха.

Тому, що звичайно того роду агенти, коли їх відтягають із погорілої роботи, залишають на своє місце іншого розвідника, чекістські цензори з тих міркувань усунули все, що могло б навести на слід іншої людини чи інших агентів КГБ. Щобільше, від пенетрації большевицьких агентів не вільні всі держави, не згадуючи вже про національно-визвольні організації народів, що борються за незалежність і свободу.

Не зашкодить показати круті стежки К. Полуведька — як він дістався в середовище ОУН поза межами українських земель. На території Чехо-Словаччини жили два брати Ващенки. Один жив у Празі, а другий студіював у Подєбрадах. В 1926 р., коли прийшла хвиля повороту на Україну, один із Ващенків виїхав. Мабуть в 1933 р. появились два втікачі. Один із них Ващенко, а другий підсоветська людина, ніби втікач із Соловецьких концтаборів, Кіндрат Полуведько. Їх перевірила фінська контррозвідка і буцім то ствердила, що подані ними факти правдиві й звільнила їх від підозріння в агентурній роботі. Ващенко і Полуведько, маючи за собою опінію фінської поліції, подалися на південь. Вони виїхали до Чехо-Словаччини, де жив рідний брат Ващенка, який встиг

вже доробитися більшого майна. Кіндрат Полуведько, при допомозі Ващенків вкрутився в українське середовище. Він рекомендувався знайомством з Ващенками, а також розказував про себе, що він активний учасник протибольшевицького підпілля. Полуведько скоро знайшов дорогу до УНР-івських кіл і на сторінках паризького «Тризуба» почали появлятися «революційно-антибольшевицькі» статті під псевдонімом Тогобічного. Під тим псевдонімом почав писати статті Кіндрат Полуведько. К. Діброва — це його пізніший організаційний псевдонім. Шукаючи за зв'язками і людьми, хтось порадив використати Полуведька для створення організаційних пунктів на території Фінляндії. Отже після перебування в Чехо-Словаччині та Франції, він переїхавши Німеччину, вкінці опинився у Фінляндії. Згодом він заавансував на пост резидента ОУН у Фінляндії. Власне через Полуведька прийшов на «контакт» з ПУН так званий «Валюх».

Також до «вправної руки Лебеда» колишній прокурор зарахував і смерть полк. Романа Сушка. Ось що про те свідчать джерела. Адвокат Кость Паньківський у книжці «Роки німецької окупації (1941–1944)», Ньюарк, на стор. 420–421 підняв справу активізації ОУНм і вбивства полк. Р. Сушка. Кость Паньківський до своєї смерті залишився ненависником ОУНр та революційного підпілля на Україні. Він писав таке: «Останні місяці нашого перебування в Галичині позначилися політичними акордами з різних боків. Почалося від політичної активізації під проводом Андрія Мельника. Провідні діячі тієї групи влаштували в третій день Різдвяних Свят 9 січня 1944 року зустріч, яка своїм характером нагадувала зустрічі, які влаштовував інж. В. Мартинець ще восени 1941 року. Мене запросив на зустріч, яка відбувалася в помешканні організації при вул. Пекарській, полк. Р. Сушко і він був господарем вечора. Не пригадую всіх присутніх, але були там члени ПУНу ген. М. Капустянський і інж. В. Мартинець, і разом з ними недавно прибулі зі сходу проф. М. Величківський і проф. д-р Борис Андрієвський. Я познайомився тоді вперше з гостями з Великої України. Із львів'ян були присутні о. прелат Леонтій Куницький, провідник кооперації інж. Ю. Павликовський і проф. Ю. Полянський, колишній посадник Львова. Ніякої спеціальної програми вечора не було і я мав враження, що ця зустріч була подумана як перша й її завданням було тільки показати львів'янам яких членів придбала організація на сході.

Проф. Андрієвський, брат члена ПУНу інженера Дмитра, став пізніше в Німеччині членом організації Бандери, а 1948 року навіть послом тієї організації до Української Національної Ради. В п'ять днів пізніше, 14 січня 1944, полк. Сушко впав жертвою скритовбивства. Зрозуміло, що публічна опінія показувала бандерівців як вбивників, бо вони ставилися вороже до особи вбитого, і методи вбивства були «типово бандерівські». Про те говорив у своєму слові над відкритою могилою о. Куницький. Але були такі,

які вперто твердили, що це самі німці аранжували вбивство. Ніхто не завдавав собі труда шукати за вбивниками. Вбивство Сушка й арешти провідних людей групи Мельника не дали змоги влаштувати даліші зустрічі».

Далі читаємо у споминах К. Паньківського: «Ніхто нічого не знав про пронімецьку роботу мельниківців. Я відвідав (тобто К. Паньківський — прим. П. Т.) у порозумінні з Бізанцом, якого ці арешти дуже діткнули, губернатора та просив про інтервенцію з його боку. Звільнили тільки ген. Капустянського. Замість Ольжича, якого поліція не знайшла, взяли його господаря, учителя Дуба, жонатого з сестрою відомого члена ОУН, Миколи Бігуна. Замість Ярослава Гайваса, який не дав себе заскочити, взяли його дружину, яка працювала у нас в комітеті. Мої інтервенції були безуспішні. Панове з СД твердили, що арештування переведено на підставі доручення з Берліну й вони нічого не можуть зробити. Шенк казав, що причиною арештів стала підозріла рухливість спокійної до того часу групи Мельника й внутрішня її активізація. Кольф натякав на діяльність Українського Інформаційного Бюра в Гельсінках, яке було в руках мельниківців, на таємні розмови й домовлення».

Микола Лебедь у листі до автора цих рядків з 2-го квітня 1979 р. уточнив, що було причиною арешту О. Ольжича, а згодом його смерті в Саксенгаузені — «зміна його становища до політики полк. Мельника й ОУН. Конкретно, він мав перебрати провід і підготовляв становище, що ворогом є не тільки Москва, але й Берлін. Під час арешту гештапо знайшло його рукопис».

А тепер що пише про смерть полк. Романа Сушка Ярослав Гайвас. На стор. 120-121 в книжці «Коли кінчалася епоха» Я. Гайвас пише: «Тому й не диво, що вже в другій половині 1943 р. секретаріат ОУН, очолений Ольжичем, почав видавати доручення з наміром передбачуваного ступневого передвигання на Захід. Між іншим Ольжич настирливо наполягав на полк. Сушка, щоб той негайно переносився на Захід і в котромусь із німецьких міст, використовуючи свої стосунки, перебрав керування й упорядкування тієї людської маси, а зокрема членства організації, що незабаром рине на Захід. Як уперто Ольжич наполягав, так уперто полк. Сушко відстоював свої позиції, що він як фронтовий старшина має відходити останнім, а не одним із перших. Не переконували теж вказування на особливі загрози для нього, бо на них він відповідав, що й так живе «позикою», уникнувши стільки разів загину. Коли ж під кінець 1943 року стало очевидним, що повновий прихід большевиків вже тільки проблема місяців, полк. Сушко перебрав на себе організацію окремої бойової групи. Ідея цієї групи була дитиною Ольжича. Він її леліав, обґрунтовував, до неї переконав чільних осіб організації. На думку Ольжича в склад цієї групи повинні були входити найдобірніші добровольці з великою перевагою організаційного елементу. Група ця, опинив-

шися по тому боці большевицького фронту, мала б ув'язатися в бої з большевиками не з метою перетривати, але з метою стати символом безкомпромісової боротьби до загину, до останньої людини, до останнього набою. Ольжич обстоював, що такі нові Крути, нові українські Тернопілі, будуть не лише очевидним символом, але й джерелом сили та надхнення в новій большевицькій дійсності. Підготавляючи цю справу, полк. Сушко загинув на сходах своєї канцелярії. А прислужився до його вбивства його ж власний посильний Ільків. Цей злощасний Ільків довгі роки працював в ОУН, наперед на Холмщині, а потім в Галичині, зокрема у Львові, і цілий час був нурцем СБ».

Фраза «прислужився до його вбивства його ж власний посильний Ільків» неясна. Вбив Ільків полк. Сушка, чи ні? Який доказ, що він весь час був нурцем СБ? Що з ним сталося? Живе він, чи його зліквідовано? Коли знав про те Ярослав Гайвас тоді, а зокрема про Ількова, то чому не знали б ґештапо чи абвера? У місті йшли тоді розмови, що той, хто стріляв на сходах будинку до полк. Р. Сушка, був у німецькому мундирі.

Ані разу не впало прізвище Миколи Лебеда, що мовляв, він винен у будь-якій справі? Ярослав Гайвас знає і виявляє, що Службою Безпеки (СБ) керував не М. Лебедь, а Микола Арсенич.

Ми свідомо навели стільки цитат з покликанням на авторів і джерела, здебільша противників революційної ОУН під керівництвом Степана Бандери, щоб показати якими несерйозними є твердження колишнього прокурора В. Желенського в його «доказах» про «вправну руку Миколи Лебеда». В. Желенський не тільки не доказав, бо «доказати» не зміг, та не мав достатніх фактів і даних, а покликатися на мельниківську «Білу книгу» ніби як на факти — нічого доброго не свідчить про колишнього прокурора. Нещодавно большевицька агентура скопіювала і помножила в тисячі примірників книжку Михайлюка—З. Книшка під назвою «Бунт Бандери». Коли В. Желенський користується цією публікацією, як нібито «Білою книгою», то можемо висловити йому тільки співчуття, що він користується большевицькою фальшивкою в боротьбі з окремими особами — М. Лебедем та іншими колишніми членами ОУН.

Для В. Желенського Петро Терещук повинен бути Терещуком, а не псевдонімом «одного з люмінажи Організації на еміграції». Автор цих рядків працював у системі ОУН з 1929 року, але водночас не є жодним «люмінаром Організації на еміграції». Тут також одна з ряду помилок В. Желенського, що впливає з незнання не тільки української мови, але й фактів. Інтерпретація чужих висловів і недоговорень залежна від характеру і волі опонента: злої чи невідчужливої, або мовчазної. З мовчанки Терещука щодо М. Лебеда і вбивств у Житомирі, Барановського і Сушка, В. Желенський зробив зловбий висновок, мовляв, «Терещук не потверджує ані не заперечує моєму твердженню, що виконавцем тих

вбивств був Микола Лебець». З цитати В. Желенського (стор. 144) видно як на долоні, якими хватками користується колишній прокурор. Свідомо втікаємо від пояснень того роду хваток, щоб не давати аргументів В. Желенському погано мислити про Петра Терещука.

Микола Лебець має моральну перевагу над своїм опонентом, колишнім варшавським прокурором, який боронить колишнього польського амбасадора у Берліні, Ліпського. Цей останній домігся від гітлерівців видання в польські судово-поліційні органи «вбивцю» міністра Б. Перацького, котрим насправді М. Лебець не був. Отже пімста В. Желенського над людиною, яку він наказав закувати в кайдани впродовж одного року, триває з непослабною силою до сьогодні.

Медитації і міркування В. Желенського щодо т. зв. Козія, Сеніка й Сціборського — це його власні спекулятивні міркування, які не сперті на фактах і джерелах. Постійне покликування на мельниківську «Білу книгу» є найслабшим місцем, бо однобічним. Так як В. Желенський не покликається на тексти листів різних колишніх поліційних урядовців та референтів і навіть на осіб з II Відділу, П. Терещук має право покликатися на лист капітана Єжи Незбжицького (Ришарда Врагі) без коментарів і власної opinii щодо ролі Ярослава Барановського. Колишній прокурор хіба свідомий своєї відповідальності за апріорне твердження, мовляв, М. Лебець винен у вбивстві Ярослава Барановського? Ніхто не може твердити та ствердити, хто персонально стріляв на Ярослава Барановського і чому його вбито? Гештапо того ж дня заарештувало мґра прав Ю. Медведя-Терлецького, але у відносно недовгому часі звільнило з тюрми. Він ніколи не був членом ОУН, а тоді випадково переходив поблизу того місця, де вбито Я. Барановського.

Це правда, що зрада Романа Барановського і його служба польській поліції не повинна була плямувати пам'яті його брата — Ярослава Барановського. Але в підпільно-революційній організації, якою була ОУН на рідних землях, її безпеку, а членів ОУН зокрема, трактовано як основну справу. Коли в 1929-30 рр. Роман Барановський виїздив до Чехо-Словаччини на паспорт, що його кошти покрила ПП і там перебував 9 місяців, то після процесу в Самборі в колах КЕ ОУН почато аналізувати все минуле провокатора Романа Барановського і звернено увагу на Ярослава Барановського, який за кордоном займав одну з найвідповідальніших позицій — зв'язок з Краєм.

Перед Другою світовою війною на зв'язок із Коновальцем виїхав тодішній голова КЕ ОУН, мґр права, Мирослав Тураш. Останнім, що його бачив і відправляв у поворотну дорогу, був Ярослав Барановський. Мирослав Тураш не повернувся на Західноукраїнські землі і слід по ньому загинув.

Після виходу з тюрми Степана Бандери та інших членів КЕ ОУН, ці справи набрали в Кракові гострішої форми. Степан Бан-

дєра та інші члени ОУН під час зустрічі з полк. А. Мельником довели йому до відома всі спірні справи й підозріння відносно окремих осіб, членів ПУН. Коли мова про ставлення до молодших віком членів ОУН і зрозуміння для їхніх думок, то полк. А. Мельник був цілковитим протиріччям тактики й поведінки полк. Євгена Коновальця. Для ілюстрації зачитуємо уривок ч. 4 з постанов II Великого Збору ОУН під керівництвом Степана Бандери, який відбувся в Кракові в квітні 1941 р.: «Полковник Андрій Мельник не виявив ні зрозуміння, ні доброї волі для переведення без зовнішніх потрясень уздоровлення відносин у закордонних керівних колах ОУН і співпраця організаційного активу з полк. А. Мельником не могла для ОУН принести жодної користі». Цю цитату взято з Бібліотеки українського підпільника ч. 1, «ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 р.», Видання Закордонних Частин ОУН, 1955 р., із розділу «Постанови в справі диверсії полк. А. Мельника». Сам заголовок розділу свідчить як у 1941 р. трактовано діяльність ПУН під керівництвом полк. А. Мельника.

Коли пам'ять Терещука не зраджує, то зміст сфотографованої копії того документу, що його знайдено в Самборі, зовсім не свідчив про прізвищу про Ярослава Барановського. Центральною особою в документі був Іван Серант, якого названо по імені й прізвищу в тому документі, як інформатора польської поліції. Водночас було сказано, що інформації Івана Серанта сходяться з даними Я. Б. з Відня. В додатку до фотознімки було пояснення, що оригінал самбірського документу переглянули три українські адвокати, які ствердили автентичність документу. Пригадується з пам'яті прізвище адвоката Степана Шухевича. Хто були два інші адвокати — Терещук не пам'ятає.

Автор цих рядків намагається вірно відтворити тодішню ситуацію, не займаючи становища до автентичности чи неавтентичности самбірського документу, бо людина з провінції не знала всього того, що діялося в Кракові, центрі тодішньої діяльності Проводу ОУНр. Нічого не можемо сказати про минуле І. Серанта, живе він чи ні. Правдоподібно його не було на ЗУЗ під час Другої світової війни. Я. Б., як відомо, не живе. Тільки про те, що відоме «нелюдінарові» про фотознімку самбірського документу. Звичайно, можуть виникати неточності, бо пам'ять не завжди реєструє те, що було тому близько 40 років.

Ми не вимагаємо від колишнього варшавського прокурора, щоб він «склонив голову» перед іншими доказами правди, бо це було б і несерйозно і неповажно. Поки Терещук висловиться до деяких засадничих справ, хочемо звернути увагу В. Желенському на ряд його помилок. На стор. 152 колишній прокурор написав, що може той випадок був зв'язаний з тодішніми маніфестаціями і заколотами у місті, насправді вони мали місце не 1935 р., а 16-го квітня 1936 р. (Див. «З історії революційного руху у Львові»).

(Продовження буде)

Дмитро ШТОГРИН

СИЛЮЕТКА ПИСЬМЕННИЦІ

Ганна Черінь належить до осіб, що не промощують собі ліктями дорогу на «видне» місце, тому написано про неї не так багато. За скупими біографічними даними з двох антологій, досить неточними, бо навіть дата народження подана невірно, а саме — з другого тому «Координатів» та зі «Слова і зброї», довідуємось, що поетеса народилась недалеко від Києва. Тут можна додати й офіційний рік її народження — 1924. Вчилась на філологічному факультеті Київського університету, поки війна не перервала навчання. Літературну діяльність почала в Києві, друкуючись у дитячих і юнацьких виданнях. Під час війни працювала в видавництві «Голос» у Німеччині, під керівництвом Богдана Кравціва. По закінченні війни мешкала в Ді-Пі таборах і брала активну участь у літературному житті нашої еміграції. Від 1949 року мешкає в США. Студіювала лінгвістику й бібліотекарство в Чикагському університеті й здобула два магістерські ступені. Тепер працює бібліотекаркою відділу книжкового обміну в Чикагському університеті, а поза цією фаховою працею провадить ще й літературну. «Координати» зазначають, що «пише вона критичні статті, оповідання та подорожні нариси й дуже добрі твори в жанрі дитячої літератури».

Хоч я не заперечую знаного вислову Володимира Державина, що «творчість поета не міряється метром», та все ж, для інформації, хочу коротко окреслити літературний доробок Ганни Черінь такими бібліографічними даними: В 1949 році, в Бльомберзі (Німеччина) появилась на світ її перша збірка лірики «Крешендо». Дальші її твори появились у США та Буенос-Айресі, в видавництві Юліяна Середяка. Вони охоплюють такі збірки поезій: «Чорнозем» (1962); «Вагонетки» (1969); «Травневі мрії» (1970); «Небесні вірші» (1973); і нарешті — маґнум опус поетеси — готовий до друку віршований роман «Слова», що в машинописі начислює 215 сторінок битого друку.

В ділянці мемуаристики Ганна Черінь дала нам збірку «Їдьмо зі мною!» (1965). Як гуморист, з додатком іронії й сатири, вона створила збірку «Хитра макітра» (1974).

Нарешті, письменниця видала кілька книжок для дітей: «Братік і сестричка» (1960); «Листування» (1966); «Пригоди української книжки» (1972); «Десять дитячих пісень на слова Ганни Черінь», музика Василя Шутя (1973) і оперету для молоді «Поїзд щастя», музика Василя Шутя (1976). Разом 13 окремих видань, а було б багато більше, якби кращі видавничі умови й активніші читачі.

Крім того, нариси, поезії, оповідання, нотатки та критичні статті розсіпані по різних журналах та збірниках української діаспори.

Вже з самого переліку її творів можна мати уяву про літературний діялззон Ганни Черінь.

Я хочу пригадати поетичні початки Ганни Черінь, повні мрій, наснаги, навіть наївної впертости та молодечої любови й святої віри в свого обранця:

Ще дорога вперед моя,
Пів життя лиш усього пройдено.
Ніч сьогодні така розгойдана . . .
Знаєш? — Очі твої — маяк.
Блискавиця — чи погляд — чи смерч?
Хвилі, серце і ніч розхристані.
Я не хочу до тихої пристані
І не хочу шукати смерть.
Пів життя лиш усього пройдено,
І журитись не можна ніяк:
Ніч сьогодні така розгойдана —
І горять твої очі — маяк.

Ця поезія Ганни Черінь появилась у 1947 році в Гайденавському журналі «Похід». Шкода, що цей вірш не ввійшов до жодної збірки. Треба підкреслити, що вже в тих роках молоденька авторка не вважалась початківцем, а друкувалась у товаристві таких постатей як Юрій Клен, Віктор Домонтович, Михайло Орест, Тодось Осьмачка, Юрій Шерех, Борис Крупницький, а з молодших — Олекса Веретенченко й Леонід Полтава.

Мають рацію автори «Координатів» Богдан Бойчук і Богдан Рубчак, коли зазначають, що в першій збірці Ганни Черінь відображений багатий світ любовної лірики. Ця лірика по-молодечому спонтанна, свіжа, часом висловлена з кокетством, а то й із іронічною посмішкою.

Збірка «Крешендо» оригінально ділиться на музичні циклі: «Анданте кантабіле» (повільно-співуче), «Аджітато» (схвильовано), а при кінці — «Алля бреве» (прискореним темпом); до того ж, у кожному циклі вірші також укладені за принципом «крешендо», наростання настрою від погожого до буремного.

Починається збірка символічним віршем «Слива зацвіла» про любов, що розквітає в вінчання. До речі, я ще ніде не зустрів поезії, присвяченої цьому прекрасному дереву. Слива, може, єдине дерево, упосліджене нашими поетами, хоч воно й годує нас такими смачними плодами . . . Так от, на мою думку, перша Ганна Черінь пригорнула до себе це скривджене дерево . . .

Ось кілька рядків із цього вірша:

Білим цвітом вдяглася слива,
Наче та наречена до шлюбу . . .

І кінцева строфа:

То чого ж я така щаслива,
Повна радісних мрій і сили,
І вже хочу й собі, як слива,
У пелюстки вдягтися білі?

У «Координатах» відзначено, що «улюблений поетичний засіб Ганни Черінь — уосіблення природи». Вірно, зокрема стосовно її першої збірки. У вірші «Біля містка» є такі рядки:

Дзбенить пахучий і медовий день,
Як об мантачки коси. Спокій кисне,
І до кінця ніяк не доведе
Невтомний коник колискову пісню.

Після другої строфи автор переводить свій зір на постать дівчини, що йде через місток; символіка й тут грає головну роль (прив'ялий мак у волоссі). Дія гармонійно сполучена з природою, і лише останні слова спонукують додуматися до печалі, а може й до трагедії:

Ось зупинилась у холодній м'яті
І озирнулась боязко, неначе
Забула щось... Стоїть... І не впізнати,
Чи посміхається вона, чи плаче...

Поезія ця відбиває далекий відгомін раннього Ольжича («Пороша», «Сонна Венус», «Яблуна на горі») — характером, формою, ідеєю ці поезії різняться, але вони близькі естетикою. Ще ближчий до Ольжича — без наслідування — образ із другої строфи «Передвечірнього»:

Не розберу, чи то туман, чи морок,
І тільки погляд в саме серце коле
Твоїх очей, зелених, наче море,
Якого я не бачила ніколи.

Останній цикл збірки «Крешендо» включає сатирично-іронічні «Німецькі сонети», спрямовані проти «баворів» і бюргерів.

Друга збірка поетеси — «Чорнозем» здійснює задуми, висловлені в її першій збірці — писати менше про особисті почуття, а більше — про Батьківщину. Ця збірка ділиться на три цикли: *Любов і ненависть*, *Календар* та *Інтимна лірика*; крім цього, в цій збірці є дві поеми, присвячені тій самій великій темі — Україні: «Чорнозем» і «Лист з України». Цікаво зауважити, що в цій книжці цілком відмінний характер: замість символічних образів, тут переважають реальні описи, спостереження й переживання. Хоч — формально — осереднім твором у цій книжці мусів би бути той, що названий «Чорнозем», всі інші поезії мають свою вагу,

і кожний цикл можна вважати окремою одиницею. В першому циклі центральним є вірш «Українські жінки — своїм чоловікам», що викликає асоціацію з «Якими нас бажаєте?» Олени Теліги. Ці дві речі, присвячені тій самій темі — і ледве чи порушила цю проблему якась поетеса іншої нації... Ганна Черінь продовжує тему, яку започаткувала її попередниця — Олена Теліга; продовжує зовсім по-своєму, оригінально, в притаманному їй стилі:

Шануйте нас, не дайте нас нікому —
І ми не піддамося жадній орді.
І будьте ви на рівні — на такому,
Щоб, вірні вам, за вас були ми горді.

Поетеса свідомо, що вона не лише обдарована вмінням віршувати, але й являється громадянкою залишеної обездоленої (вислів поетеси) Батьківщини й повинна виконувати свій обов'язок супроти Батьківщини. Обов'язок цей відображено в поезії «Найкращих десять слів», у якій поетеса незадоволена тим, що наша молодь на чужині вибрала на перше місце «любов», «надію», «віру», але аж на восьме — «Батьківщину», й зовсім забули про слова «держава» й «самостійність». Огірчено запитує поетеса:

Коли ж прийде знаменна та година,
Щоб українець кожний зрозумів,
Що мусять нам Держава й Батьківщина
Найперші бути з найдорожчих слів?

Цикл «Інтимна лірика» має імпресіоністичний характер, але в нім мрії поєднані з реальністю:

Як не любиш — то не трать
Почуття для слів медових,
Бо кохання розпізнає
Можна серцем і без мови.

Ганна Черінь творить циклями, а не самітними віршами, так що та сама тема розглядається з різних призм, у різних умовах, очима різних персонажів.

Третя книжка Ганни Черінь складається з чотирьох циклів, і в творах із них фігурує слово «Мрії»: «Травневі мрії», «Дійсність і мрії», «Мрії про волю», а останній цикл називається другим словом заголовка цілої книжки — «Травень». Ця книжка поєднує тематику першої й другої збірок — плюс набутий досвід і творчий розмах. До речі, до цієї збірки потрапив один вірш, датований 1947 роком — мабуть, чекав циклу, до якого він має належати... У вірші про «Нескінчене миття брудного посуду» є експресіоністичні нотки, в поезії «Сині очі» — імпресіоністичні візерунки, а в поезіях «Поштар» і «Сад» — символічні образи. Остання, на

мою думку, являється кращим зразком поетичного доробку Ганни Черінь. «Сад» — це дзеркало її творчості, її есенція і, врешті, найкращий зразок оригінального вислову поетеси.

Заслуговує на увагу й вірш «Скільки літ?» що перегукується з висловом Кравціва «Тату, ми годинами старі».

Скільки літ мені? Двадцять?

Можливо.

Сорок?

Мабуть.

Не важливо.

Або шістдесят,

прожитих якщо не щасливо,

То хоч не боязко, а сміливо!

Автор — не авто.

Не лічить миль,

Лічить любов і біль.

Скільки літ має грецький міт?

Світові скільки літ?

Скільки літ мають сльози і сміх,

Стільки й тому, хто пише про них.

Наступні дві збірки — «Вагонетки» й «Небесні вірші» — два своєрідні цикли її творчості. Перша з них — поетичний марафон у поїзді з Чікаго до Нью-Йорку й назад — разом 51 поезія. Не дивлячись на несприятливі умови, це був екстатичний вибух надхнення, джерело наснаги, криниця тем і картин. Подібну історію має й друга збірка, до якої ввійшли вірші, або написані під час подорожі літаком, або навіяні піднебесною мандрівкою. У збірці «Небесні вірші» Ганна Черінь як ніде інде оперує кольорами у всіх нюансах, а особливо — синій колір (вжито його може 40 разів), але при читанні це не помітно... Синій колір (навіть у таких різновидах, як «небесний») притаманний поетесі. Цей колір може бути зловіщим (згадайте «Слово про Ігорів похід»), але в Ганни Черінь він набирає погідного, лагідного, теплого характеру. Чи не тому, що в 40-их роках охрестив її Василь Барка «Синьою птицею з голубиними руками»?..

Про це ми дізнаємося з спогаду «Під бомбами Берліну» в книжці Ганни Черінь «Їдмо зі мною». Це дуже цінний спогад про співпрацю в видавництві Богдана Кравціва в Берліні. І це може єдина Ганна Черінь змалювала таку важливу для історії нашого суспільства частину нашого ще не так далекого минулого. Інші репортажі цієї книжки реалістично, часом із фотографічною точністю відтворюють цікаві подорожі, зустрічі з українськими громадянами й цікавими особистостями, діячами науки й культури. Разом із репортажами Докії Гуменної й Яр. Рудницького, твори Ганни Черінь вносять важливий вклад в нашу мемуаристику.

Ганна Черінь написала багато статей і доповідей, таких як «Сорок троянд», «Пам'яті Юліана Вассияна», «Умер він з книжкою в руках», «Мистецтво розповіді дітям», що добре її репрезентує як літературного критика й виховника, але ці твори не видані ще книжкою, й їх треба вишукувати в пресі.

Неповною була б характеристика письменниці без згадки про неї як гумориста, можливо — гумориста-сатирика. Тут її репрезентує книжка «Хитра Макітра». Має рацію д-р Денис Квітковський, що твердив: «В одязі гумору ми відкриваємо в книжці Ганни Черінь правдиве, але закрите гарними штудерними фразами... обличчя великої частини української людини».

Нарешті, Ганна Черінь закінчила свій опус магнум — віршований роман «Слова» — річ, перед якою треба з поклоном скинути шапку. Роман покищо в машинописі, а як появиться друком — він стане поруч «Попелу імперій» Юрія Клена як зразок лірично-епічної епопеї періоду проклятих років.

Роман охоплює велике полотно — починаючись від передвоєнних літ, веде читача через Другу світову війну й переносить, разом із головними героями, до Сибіру, в советські концтабори. На цьому тлі зростають творчі характери поета Миколи й співачки Галі, висвітлюється революційне, творче й оновлююче значення СЛОВА, накреслюються шляхи нашої боротьби за державність. Твір написаний легко, емоційно й динамічно, не втомлює, але наснажує читача й сповнює його вірою в світле майбутнє нашої нації.

«Русифікація, економічна експлуатація, приниження гідності неросіян і винищувальна протинаціональна політика «старшого брата» створюють для українців нестерпні умови життя. Їх провідні діячі приходять до висновку, що русифікаторському насильству необхідно протиставити свободу національного самопізнання, самоусвідомлення і самовироблення. Разом із тим конечні і максимальний культурний розвиток на ґрунті національної мови, традицій та послідовна боротьба проти російського великодержавного шовінізму.

Українці свідомі того, що на практиці «ще тісніше зближення» з російським народом означає насильницьке «зливання націй», а передусім української, з нацією російською. Панівна російська нація послідовно намагається здійснювати «злиття націй» у межах своєї імперії на базі російської культури».

(Ствердження й постанови V-го Великого Збору ОУН)

Леонід ПОЛТАВА

НАД БЛАКИТНИМ ЧОРНИМ МОРЕМ

РЕПОРТАЖНА ПОВІСТЬ З 1917-22 РОКІВ

(Діється в Україні, Туреччині, Болгарії та ЧСР)

(Продовження, 4)

Сміх і сльози

В боротьбі за хліб — за фізичне існування — доходило і до сліз, і до сміху. Люди мобілізували всі свої здібності, щоб якось роздобути ще один шматок хліба чи якоїсь їжі. «Голод не тітка», стверджує наша приказка. Втікачам доводилося щодня боротися з голодом, бо альянтські харчі були нужденні, а бідні турки охоче частували «кардашів»-земляків кавою, іноді кавуном, та на тому й кінчалось, бо самі не мали.

Наведу кілька прикладів з боротьби за хліб у Галліполі. (До речі, в різних варіантах подібні події мали місце в Німеччині під час Другої світової війни, коли фашисти звезли туди понад 2 мільйони на примусову працю українців, поляків, білорусів, росіян та інших).

Кажуть, що англійці, навіть ідучи на фронт, беруть із собою смокінг та футбольний м'яч. Так, чи ні, але в Галліполі окупаційні англійські частини багато уваги присвячували спортові, особливо водному. Часто вони, разом із французами, поєднували спорт-розвагу з дуже важливими тоді нагородами — з консервованим м'ясом, супами, квасолею тощо. Керівник змагань рахував до трьох і кидав у воду чималу консервну банку. Услід за нею пірнали кілька десятків «гравців»: хто зловив у воді ту банку, той діставав у нагороду ще кілька інших консерв, крім зловленої.

Наші «білогвардійці» спочатку придивлялись до тієї гри, а потім почали прохати прийняти і їх до змагань, на що альянтські офіцери дали згоду.

Мало кому з англійців та французів удавалось знайти консервну банку в морській глибокій воді; і наші плавці, дарма, що дехто й виріс на Дніпрі, — також часто програвали. Але накупатись у морі та й піти звідти голодним, то справжня мука, а ще як запахне «бейкон» з яєшнею, що їх смажили в англійських бараках!.. Українські хлопці помітили, що англійці постійно кидають у воду одного розміру консервну банку, 250-грамову, з квасолею, і ви-

користали ту обставину: брали заздалегідь таку консервну банку, ховали у штанцятах-плавцях між ногами, стрибали разом з усіми «охочекомонними» у воду... тримались там як можна довше, ніби розшукуючи консерву. Випірнувши, швидко оглядались, чи ніхто не витяг «оригіналу» з води, а потім показували «свою» консервну банку й діставали нагороду!

З голоду вдавались і до інших «трюків», гідних циркових артистів.

Так, французи мали великі склади консервів на березі моря, прикриті брезентом. Вартували біля тих скарбів чорні сенегальці — колоніальні французькі вояки (яких французи не раз прилюдно били). Кожен сенегалець мав на лівій руці кільце з металю, на якому були вибиті дати: рік та порядкове число, коли його зловили в джунглях і забрали до війська... У війську Франції, в спеціальних сенегальських частинах, вони мусили служити аж до смерти. Як бачимо, Франція — гуманна, висококультурна, країна енциклопедистів, вишуканих парфумів і найтонших вин, — не завжди була послідовною.

Прозвані «Сергійками» та «Андрушками», оті чорні вояки з симпатією ставились до справді бідних «русь», як вони називали галліполійських бранців. І ось, бувало, стоїть такий «Андрушка» на варті біля гори коробок з консервами, і раптом з'являється хоч і добре вимита та виголена, але й худюща «братія» з Долини рож та смерти. Приходять, звичайно, не з порожніми руками — сенегальця треба ж чимось зацікавити. Для того витинали барвистокрикливі реклямні малюнки з шоколадних обгортки, збирали різні безвартісні «керенки» та врангелівські грошові знаки, приносили навіть добре начищені мідні кільця з уздечок коней... Сенегалець-вартовий, як побачить такі «скарби», то так зацікавиться, що й рушницю покине, присяде на землю, роздивляється, любується, питає знаками, чи може щось узяти собі?.. Звичайно, діставав половину тієї приманки... А в той час кілька таборовиків з «білої армії» шусь поза склад, та під брезент — і чимскорше носять коробки з консервами в безпечне місце!.. Доки сенегалець налюбуеться дивними малюнками і щось собі вибере на згадку (всього не давали, щоб не втратив і згодом зацікавлення!), то вже наші хлопці наносили з десятків пачок. Увечорі вдаючи, що прогулюються, вони відносили награбоване далі й далі, аж до Долини рож та смерти. Там ділились прибутком, частували друзів по шатрі, міняли, продавали, торгували; дехто носив по кілька консервних банок до знайомих турецьких родин, як подарунок, або в обмін на свіжу городину та овочі.

Чимало вояків пробували ловити рибу в морі, та наслідки були дуже мізерні. Треба було мати великі човни, щоб відпливти подалі від берега, але їх ніхто не міг купити, бо занадто дорогі; крім того, командування суворо заборонило будь-кому навіть ступити ногою в якийсь човен чи лодку.

Французи врешті-решт помітили, що із складів позникало багато сотень консервів і, хоч не знали, що саме сталось і яким чином — жорстоко побили кількох вартових-сенегальців та заборонили будь-кому до тих чорних вояків підходити. Крім того, в наказі французького командування було підкреслено, що забороняється також курити поблизу складів.

Ця остання заборона... відкрила знову дорогу для наших «промисловців»: почались нові «походи» на склади консервів, і в кількох із них брав участь Остап, який розповість докладніше про «виправу»:

— Нині якось незручно про це згадувати, але коли людина хронічно голодувала, то тоді було не до сорому. Альянти, припускаю, провадили тоді переговори з-під поли з комуністичною Москвою, і наслідки тих переговорів ми відчували у формі... мінімальних харчів. До того тиску трохи згодом долучився й інший, та я не про це. Отже, про галліпольські «походи»... У вільний час збиралось нас до десяти осіб. Розмовляючи та жартуючи, ми відносно швидко долали яких 10 кілометрів до Галліполі з Долини рож та смерти. Підходимо до складів з консервами. Сенегальці недовіркою поглядають. Знають, що треба чекати якоїсь халепи, але не додумуються, що саме утнуть таборовики?.. »Втинали« ми наступне: половина з нашої групи наближалась за яких 20 метрів до складів і всі як один починали курити. Турецький тютюн, як ви знаєте, дуже приємний. Але тоді ми курили не для приємности, а щоб звернути увагу охоронців. Сенегальці помічають дим, кричать щось і показують жестами, щоб ми відійшли геть, адже поблизу складів з консервами заборонено курити! Ми вдаємо, ніби не розуміємо, вартові (їх було там по два-три чоловіки) вже біжать до нас, вивають цигарки, топчуть їх ксьваними черевиками. Дехто з нас ніби не віддає, починаємо вовтузитись, а в той час інша наша п'ятірка бігцем носить консерви подалі в бур'яни, забігши з іншого кінця складів. Нарешті дехто з-поміж нас гасив цигарку, сенегальці приязно посміхалися і йшли на свої місця, а ми на свої: в лантухах тягнемо десятки банок консервів, через бур'яни, щоб ніхто не помітив. Ми вже знали, де коробки з м'ясом і товщами, і вибирали їх, бо товщів найбільше не вистачало.

— Чи доводилось вам, Остапе, у Долині рож та смерти згадувати про сало?..

— Сала у Франції, як ви знаєте, ніхто не хоче купувати, тут воно за безцінь. У Туреччині було важко його дістати, а й не мали за що купити. Але смак сала... де там його порівняти з українським салом! Не хочу, щоб мене обвинуватили навіть у такому »сальцевому« патріотизмі, але з переконанням кажу, що за кордоном і яблука так не пахнуть, і квіти, і сало тут тільки свиняче... Коли б хто у світі додумавсь влаштувати конкурс (тепер же модні

»контакти« та »взаємообміни«), то напевно наше полтавське сало побило б усіх свиней на світі!..

Там, у голодному Галліполі, серед привітних, та все ж чужих людей, навіть звичайне сало... переходило в категорію мрій!

Доля Чорноморської фльоти

В трьох періодах своєї історії Україна мала власну флоту, не тільки річкову, а й морську: за княжої держави, себто в періоді України-Русі, коли наші прапредки перепливали Чорне й Озівське моря; за часів Гетьманщини, коли козаки на »чайках«, »байдаках« перепливали Чорне море, вже не до Греції, а до Туреччини (є відомості, що в тих походах використовували наші предки навіть підводні човни, збудовані з двох човнів, складених догори днами, з ходовими веслами, балаястом піску тощо — наскільки ці відомості точні, ще не відомо); втретє Україна мала на короткий час свою Чорноморську флоту у 1918-19 роках, коли над кораблями в Одесі й інших портах були підняті жовтоблакитні прапори, на знак підтримки Уряду Української Народної Республіки. Нині Україна (так зв. УССР) буде навіть океанські кораблі, але для закордону, або ж для кого — видно навіть з назви: »Чернишевській«, »Ломоносов«, »Пионерській«, »Россія«...

Тут же мова про нашу Чорноморську флотилію, що під час Першої світової війни потрапила до африканського порту Бізerti, зайнятого французами.

Жаркого літнього дня 1921 року таборова сурма скликала на площу всіх вояків у таборі в Долині рож та смерти. Коли сотні й полки вишикувались, на трибуні, прикрашеній старим царським прапором з розчепірим двоголовим орлом, з'явився якийсь старшина-золотопогонник.

Все було підготовано так, що в той час у таборі не було ні одного представника альянтів.

Нервовим, дрижачим голосом офіцер почав розповідати про те, що вчинили альянти з флотою, на якій прибула »біла армія« з Криму до Туреччини.

Отже:

Після того, як закінчилась висадка 250.000 людей у Галліполі та на острові Лемносі, куди завезли кубанських і донських козаків, — альянти відіслали всі кораблі Чорноморської фльоти з Криму, військові й цивільні, до найменших катерів — до французького порту Бізerti в Африці. Коли незабаром Франція визнала большевицький уряд, так звану Советську Росію, Ленін почав домагатись, щоб їм повернули Чорноморську флоту, яка відплила з Криму до Туреччини. Формально Москва, чи Петербург, не мали до тієї фльоти права, адже то була власність України, перетвореної червоними московськими окупантами в нібито

незалежну Українську Соціалістичну Советську Республіку — УССР.

На всіх кораблях тієї фльоти була обслуга з «білої армії», при тому, добре озброєна, та на військових кораблях були й гармати. Тому французькі власті в Бізерті вдалися до кроку, який не робить чести Франції: запропонували обслузі кораблів перейти на берег, жити в приватних помешканнях, де, мовляв, зручніше, і т. п.

Команди кораблів, нічого не підозріваючи та не знаючи про переговори французів з большевиками, погодились перейти на приватні помешкання, бо кому ж не надокучить місяцями відчувати під ногами лише хитку пароплавну палубу? На всіх судах капітани залишили тільки по два-три матроси для охорони.

Треба припускати, що большевики або ж найняли в Бізерті моряків, або вже мали свій, наперед приготований «запас», бо «товариші» вночі опинилися на всіх кораблях тієї частини Чорноморської фльоти і вона вся попрямувала «на родину» до большевиків!.. Французи віддали Росії українську власність.

Історична лекція

Червень у Долині рож та смерти нагадував полтавський серпень, з пекучим, палючим сонцем на безхмарному небі. Лише вечорами приходила з-за горбів довгождана прохолода. Тут і там біля шатер збирались гурти земляків, лунали пісні, лише інколи якась військово-маршова, російська, а майже завжди — українські. Часто співали «Заповіт» на дуже оригінальний мотив; при тому часом переробляли слова великого Шевченка: замість «Як умру», наприклад, співали, «як умрем», у множині, і так гуртом виливали свою тугу за Україною.

В такі сумні вечори частина вояків-«білогвардійців» (кілька сотень людей) ходили на імprovізовані лекції якогось повстанця-учителя з Галичини. Він був в Українських Січових Стрільцях, родом з Бережанщини в Галичині (на межі з галицьким Поділлям), невисокий, кремезно збудований, мав завжди печать смутку на обличчі. Про що розповідав той чоловік? Децю про те, як приєднався, подавшись геть з «почервонілих» частин УГА, до українських повстанців-самостійників на Київщині; потім був пересланий, як знавець кавалерійської справи, на Катеринославщину (тепер Дніпропетровщина) і там брав участь у боях проти большевиків у повстанському загоні. Пораненого, його підхопили на тачанку махнівці, але й кинули під ліском, біля Дніпра, коли їм «припекло». Підібрали того чоловіка (між собою вояки називали його професором) солдати «білої армії» — врангелівці. А що він почув тут і там українську мову, то й вирішив залишитися із своїми, радше, ніж іти, як казав «до пащеки большевиків».

Його «бесіди» чи лекції були такі, що хтось із москалів доніс, і того чоловіка ген. Кутепов посадив «на баси», ще й загрозив, що повісить. Але Остап ще встиг побувати на одному викладі, якраз перед арештом промовця. Розповідав він тоді про часи козаччини, зокрема про так звані «Коломацькі пункти» чи козацьку петицію до московського царя Петра І. Не обвинувачував і не накидався на москалів, очевидно, тямлячи, що дехто із слухачів напевно походив з Росії... Але фактами з історії оперував так, що кожному ставало ясно: Петро І не мав найменшої рації, жорстоко поводившись із українцями.

1723 року козацькі частини йшли походом на татар і спинились біля річки Коломак. Тим часом, наказний гетьман України Павло Полуботок переговорював з царем Петром І, домагаючись відновлення давніх прав для України, особливо ж права на вибір власного гетьмана. Московський цар скипів від люті. Був вихований на гаслі давнього московського політичного діяча Івана Каліти, одного з «собрателей земли русской», «тащить і не пущать». Тому не мав іншої гадки чи пляну супроти України, як тільки найміцніше прив'язати ту країну до московського воза. Козаки, б'ючи татар, тим самим допомагали й Московщині, бо боронили її землі від ворожого нападу, обороняючи свої власні на півдні. Але Петро І відкинув усі домагання, і наказний гетьман послав з Московщини кількох гінців до українських козацьких полковників, щоб знали про негативну відповідь і відповідно діяли. Полковник з Миргороду, Данило Апостол, старий вояк і людина з освітою та розумом дипломата, склав біля річки Коломаку славні «Коломацькі пункти», домагаючись визнання історичних прав України та згоди царя московського на вибір в Україні свого гетьмана. Петицію підписали, крім старого, випробуваного мазепинця Данила Апостола, генеральний бунчужний Лизогуб, генеральний осавул козацтва Жураківський та інші. Насаджена Петром І так звана «Малоросійська Колегія» в Україні (щось як тепер насаджена Москвою Верховна Рада УССР і так званий «уряд» УССР) не прийняла козацької петиції, і тому її послали цареві спеціальними гінцями самі полковники.

10 листопада 1723 року закурений і запорошений, після далекої дороги до Петербургу, український козацький канцелярист Іван Романович підбіг до царя, коли той виходив з церкви св. Трійці, і подав йому «Козацькі пункти», бажаючи їх прочитати. Петро І пробіг очима по документі, лице його налилось злою кров'ю...

Не минуло багато часу, як у російських в'язницях уже мучились і наказний гетьман Полуботок, і канцелярист Романович, і старий миргородський полковник Данило Апостол; Лизогуба, Жураківського та інших непокірних везли закованих в кайдани на Московщину... У страшний Петропавлівській фортеці над Невою

мучились наказний гетьман України Павло Полуботок і члени його місії в Московщину: Чарниш, Савич, Загаєнко та інші...

— Ми тут, друзі, — вів далі той загадковий бережанець, напевно викладач однієї з гімназій у Галичині, — у подібному становищі відносно союзників-альянтів. Кожного дня вони можуть виступити в ролі Петра І. Тому бережіть зброю і тримайтесь один одного, і ви, росіяни, так само, бо тут і вас може чекати доля наших полковників з часів Гетьманщини.

Остап пригадує, що викладач звернув увагу й на те, що «ми ж біля Босфору й Дарданел, біля Царгороду, а козаки тут частенько бували: давайте, друзі, розшукувати їхні могили, може ще щось знайдемо».

Але йому самому не довелося розшукувати козацьких могил та будь-яких пам'яток по козаках-запорожцях у тій частині турецької землі: доповідача швидко заарештували, нібито за те, що продав туркам рушницю, і слід по нім зник назавжди.

Зникла людина, та не зникли посіяні нею думки. Задумались тисячі Остапів у тій «білій армії» над власною долею, над долею України; дехто взявся розпитувати старих турків, чи не знають, часом, щось про козацькі цвинтарі?...

На порозі війни з альянтами

Як і інші таборяни, Остап не знав, чи генерал Врангель був ще в Царгороді. Ніколи він не з'являвся, накази підписував ген. Кутепов, він же часом бував у Галліполі та в Долині рож і смерти. Аж згодом стало відомо, що альянти унеможливлювали білоцарському генералові кожний рух і плян, нейтралізували його заходи — на догоду карломарксівським експериментаторам у Росії...

Генерал Врангель, з великим підозрінням відносячись до найзвичайніших вимог українців та інших «інородців», в одному був чесний і послідовний: був завзятим антикомуністом. Згодом він поселився у Бельгії, де й помер в кінці 1920-их років. Тіло генерала було потім, згідно з його передсмертною волею, перевезене до Сербії: він хотів лежати тільки у православній землі, залишившись до останнього дня вірним цареві та своєму православ'ю. Що ж, такий послідовний ворог — по-своєму заслуговує на пошану.

Після вістки про долю фльоти в Бізерті, генерал Кутепов наказав тримати порох сухим і впродовж 24 годин кожної доби виставляти озброєні пости на горбах довкола Долини рож та смерти. Варту несли цілими ротами. «Біла армія не повторить Бізерти!» — таке було гасло дня, і його підтримував кожен воля, бо кожен був антикомуністом.

Не треба багато фантазії, щоб уявити собі прохолодну літню ніч серед скелястих пагорбів, що височать над принишкою до-

линою, в якій білють у мерехтливому місячному сяйві тисячі шатер, з річечкою, що ділить їх на дві «паланки» — галліпольським «Дніпром». Десь між скелями завивають голодні шакали, з-над дубових лісків інколи долетить сонний викрик якогось птаха; часом зірветься камінь і з прицокуванням помчить униз, по камінні... Вартові напружують слух і зір. Кого ж вони бояться? Якої нечистої сили тут, на вільній турецькій землі?..

Якось пізнього вечора, десь близько одинадцятої, заграла сурма на сполох, за нею друга, третя — і все в таборі зірвалось на ноги. Це не була чергова вправа. Наказ: виходити всім із зброєю! Рух, метушня, ніхто не знає, що сталося, офіцери не пояснюють нічого. Шикуйсь у лави, і все! Дехто припускав, що, з огляду на комуністичну спробу перевороту в Болгарії, армія піде туди піхотою, щоб придушити комуністичних ворохобників.

Тим часом командування вивело яких 200.000 вояків з Долини, обставило стежами всі дороги і стежки навколо, і армія зайняла позиції... перед Галліполі!

Остап лежить також на ще теплому після сонячного дня камінні. Біля нього англійська коротка рушниця; він має до 100 патронів, а в кишені — маленький, так званий «дамський» бравнінг, зброя на найчорнішу годину. Минає кілька годин. Авангард «білої армії» вже напевно в самому місті, в Галліполі.

Через яких чотири години приходить вістка, що частини «білої армії» оточили сенегальські чорні полки та що між французами і білим командуванням розпочались переговори. Незабаром виявилось, що тієї ночі французи хотіли оточити Долину рож та смерти, ультимативно наказати воякам здати всю зброю, себто лишити армію без армії! Генерал Кутепов вчасно довідався про такий задум і, замість дати себе оточити — оточив «союзників». Французьке командування наполегливо домагалось здачі зброї та переходу всього війська на цивільне становище. Годі зрозуміти, якими мотивами керувавсь Париж, який сам уникнув «комунізму» ще й допоміг Польщі не лише приборкувати антикомуністичну Україну, а й стримати навалу червоних гуннів XX сторіччя — але інші слов'янські народи віддавав на поталу Молоху.

У французькому штабі генерал, задкуючи, заявив ген. Кутепову, що змінюють плян: вони не будуть обеззброювати «білої армії» — їм потрібно зброю лише для фльоти та морської піхоти, і зброю вони заберуть силоміць!

Вже розвіднялось, коли прийшов наказ від ген. Кутепова: всім у повному бойовому виряді, полк за полком, іти з оркестрами на Галліполі. Пішли всі види зброї: піхота, кулеметні частини, легкі гармати, запряжені кіньми, саперні частини, гранатометчики та ін. Від 10 години ранку аж до 5 вечора маршували частини через Галліполі, із своїми духовими оркестрами, проходячи головною вулицею попри французький штаб. Турки, ніколи не бачивши

такого дива, тисячами виглядали з вікон, доброзичливо посміхались, деякі махали хустками; на багатьох будинках з'явилися турецькі національні прапори з півмісяцем, можливо, на знак підтримки антикомуністичної армії «русів».

Після 5-ої години сенегальські війська були звільнені з облоги, ген. Кутепов прибув до своїх військ, відтягнув їх з Галліполі і, обставивши стежами всі шляхи, зайняв позиції біля міста по горах; у Дарданелах.

Самозрозуміло, семигодинний імпозантний марш добре озброєних частин справив велике враження не тільки на галліполійців, а й на альянтів. Стривожені своєю долею, вояки діяли, як годинникові механізми. Польові кухні варили поза скелями страву; водовози вчасно привозили воду з визначених наперед за пляном струмків; кожен знав пароль, знав напрямок наступу на випадок бою і навіть напрямок відступу, коли б довелось. Одного не знала армія — остаточного пляну. Забігаючи вперед, скажемо, що він був: ген. Кутепов задумував з боями, коли б до того дійшло, вивести свою армію в Болгарію; коли б там тримали владу комуністи — то розчавити їх і допомогти болгарам у перевороті.

Треба ствердити, що біле командування (а то ж були переважно офіцери з генерального штабу колишньої царської армії) виявило тоді велику витримку та гідність. Не маючи чого втрачати, крім життя, воно пішло на чималий, але обрахований, ризик: розсилали листи-протести до Парижу, Лондону, Женеви, до американського Червоного Хреста, але штаб «білої армії» одночасно показав стурбованим альянтам міцні антикомуністичні зуби. Французи ще раз переконались, що мають справу з людьми, які не мають під ногами власної землі, але мають власні принципи й ідеї. Французи спробували наступного дня ще раз натиснути на «ворожу» армію, точніше — залякати. З боку Царгороду та з сторони Середземного моря до Галліпольської затоки почали підпливати бойові кораблі французької ескадри. Підійшовши на кілька кілометрів до Галліполі, кораблі спинились, і навіть без бінокля було видно, як дула великих далекобійних гармат почали повертатись на пагорби, зайняті «білогвардійцями».

— Як полоснуть з гармат. від нас нічого не залишиться, — обізвався Остапів сусід.

— Наша вина: не зуміли втримати навіть Криму — тепер платимо.

— Хлопці, ми свідки справжньої трагедії Європи, — втрутився в розмову третій: — Замість знищити большевицьке лихо в зародку, оті гармати готові знищити нас!.. Чи не здурів світ?..

— Що таке ми? Чверть мільйона, ніби й сила, але куди більше вже загинуло... Може й ми тут поляжемо, але ж за це платитиме згодом увесь світ. Комуністи ще тільки вбиваються в пір'ячко...

Минуло кілька годин. Лавами проходить вістка: французи знову поставили ультиматум — здайте зброю, або почнемо бомбардування з моря.

— Здайте зброю, а ми вам зробимо нову Бізерту! Нет, гаспада! — кричав молодий корніловський офіцер, напевно з юнкерів, ставши на скелі, ніби його могли почути на французьких кораблях. Температура підвищувалась. На випадок обстрілу з моря, армія мала захопити Галліполі і триматись у районах розташування французького, англійського та італійського штабів, також біля мечетів, щоб так злагіднити чи й уникнути продовження обстрілу з важких гармат.

Знову вістка: генерал Кутепов на всі вимоги заявив категоричне «нет»!

Ще година-півтори напруженого чекання, шарпання нервів, нестерпно-палючого сонця... Нарешті наказ: усім частинам повертатись в Долину рож та смерти. Виявилось, що внаслідок рішучої постави штабу «білої армії», французи домовились з генералом Кутеповим, що через кілька місяців усю армію перевезуть до Болгарії. «Перевезуть із зброєю», — було сказано в договорі.

У Болгарії діялось тоді щось непевне, комуністичні агітатори працювали «в три руки», агітуючи неписьменні маси... Можливо, Париж, зрозумів, до чого може дійти; а може просто найшла коса на камінь, і французи вирішили позбутись «білої» проблеми без власних гармат.

Запорізький цвинтар

Хоча людей із шатрового містечка в Долині рож та смерти рятували, особливо від малярії, ліки американського Червоного Хреста, однак, смертність була велика, найбільше серед старших. Траплялись випадки смерти від мінінгіту, від укусів гадюк, від шлункових за давніх катарів та інших хворіб, що їх здорові фізично, неголодні люди легко перемагали б. Старий римо-католицький цвинтар скоро був так заповнений свіжими могилами з хрестами, що командування «білої армії» звернулось до турків з проханням приділити під кладовище нову ділянку землі. Турецьке правління дало згоду і повідомило, що за містом Галліполі, на північ від нього, є дуже старий християнський цвинтар — Запорозький! Довідавшись, що туди має поїхати спеціальна команда, щоб оглянути і вивчити шляхи-під'їзди до того кладовища, рядовий Остап поспішив до старшини, і за півгодини семеро вершників вирушили в дорогу.

Доки вони мандруватимуть, зробимо мандрівку і ми, але ще далі, в минулі століття.

Слово «козак» — не лише українське, і не лише наше поняття в нього закладене. Ще в 1303 році, у так званому «Половецькому словнику», є запис про «кайзака» — степового вартівника-охоронця. Про «козаків», як степових мандрівних здобичників, часто згадується у «Статутах» генуйських колоній на Кримському півострові, в 1440-их роках: про тих «козаків» писали, що вони походять з Кафи та з різних... генуйських міст, себто якось були пов'язані з італійцями (або ж проти них виступали). Натяки на існування українських козаків знаходимо в різних записах мандрівників, починаючи приблизно з 1470 року, виразніші вказівки на їхнє існування та боротьбу із мандрівними кочовниками з азійського сходу є в записах з 1490 року й наступних. Українського «козака» схарактеризовано в записах турків, персів, татар та ін., як степового здобичника, згодом — як взагалі вільну, нікому не підлеглу людину, ще згодом — як хороброго вояка, а вже в XVI сторіччі — як оборонця прав України. У половині XVII сторіччя, за гетьмана Богдана Хмельницького, козаки це вже військо, армія, з поділами на полки, паланки й менші відділи, з центром на Запоріжжі, — за порогами на Дніпрі, і з резервовими частинами по всій Україні. Козаки — це символ лицарства. Вони були оточені увагою й любов'ю свого народу. Не спинаючись над історичними походами, поразками й перемогами Козаччини, підім дали в глиб історії, в часи, коли запорожці на своїх швидкохідних легких «чайках» не раз і не двічі річно проникали до берегів Туреччини. Багато свідчень на цю тему залишив нам англійський амбасадор у Порті — Оттоманській імперії — Ріко, який згодом написав кількатомову «Історію Оттоманської імперії», що вийшла у Британії, а потім і в Гаазі, в перекладі на французьку мову, в 1709 році (якраз у рік нещасливого бою українського гетьмана Івана Мазепи, на спілку з військами молодого шведського короля Карла XII — проти Московщини). Амбасадор Ріко свідчив, як очевидець, що козаки наганяли страху туркам, загрожували самому Константинополю, спалили Трапезунд, Скутару та ін. міста, визволяли християн з турецької неволі, в тому й генуезців...

Доки ми мандрували в минулому, наші вершники в супроводі представника турецької влади прибули на чималу рівнину під горами, на північ від Галліполі. Як пояснив турецький представник, за звичаєм їхнього народу і на вимогу їхньої віри — турки не ховають «іновірців» поблизу своїх кладовищ, вважаючи їх «невірними», чи то будуть християни, чи буддисти, чи будь-якого іншого віровизнання. Тому й старий Запорізький цвинтар розташований досить далеко від міста.

Перед прибулими постала така картина: рівнинна ділянка під залісненими горами, довжиною в приблизно 400 метрів і шириною від 180 до 200 метрів, була обгороджена ледве витесаними колодами, так що по ній — по цвинтарі — ніхто не ходив, ані не

пасли там худоби. На самому ж козацькому цвинтарі не було й сліду від якоїсь могили, все зрівнялось із землею, де-не-де западинка, в якій зеленіла жорстка, темнувата трава; на цвинтарі від спеки вся рослинність вигоріла.

Перед в'їздом на цвинтар верхівці скочили з коней і, залишивши їх із джурою, ввійшли на площу. Офіцер, а за ним і всі перехрестились; турок схилив голову і склав долоні докупі. Не було нині й сліду якоїсь ворожнечі, бодай Остап не відчував ніякого жалю до високого, поставного турка, з густими темними бровами і гострим, стрілистим носом. Нарешті той підвів обкручену білою чалмою голову, і всі рушили оглядати площу, не цвинтар, бо нічого на ньому не було, жодної пам'ятки про хоробрих лицарів України, які тут склали свої кості.

— Треба буде дати сюди спеціальні команди, щоб обережно копали. Якщо знайдуть кості запорожців, класти їх побіч домовини, — розпорядився офіцер.

Потім Остап піднявся на першу невисоку горбовину, і звідти побачив безкрає люстро Козацького моря... »Може та хвиля, що саме доходить турецького берега, відчалувала колись від українського«... .

Відтоді померлих з Долини рож та смерти перевозили сюди, на колишній Запорозький цвинтар. Копачі могил, дійсно, викопали кілька ледь збережених людських кісток, що дуже кришилися і розсипалися від дотику. Генерал Кутепов наказав зібрати рештки тих кісток і покласти в могилу, на труні одного офіцера. Ту могилу було викопано якраз посередині цвинтаря. Потім привели на цвинтар, що швидко покривався свіжими горбками, кілька полків, і кожен вояк мав принести з недалеких гір по чималому каменю. Тим камінням старанно обгородили цвинтар, де спочивало »козацькеє біле тіло«, але без китайки, і де поруч своїх предків лягали в чужу землю сотні синів безталанної України.

На розпорядження штабу, перед Запорозьким цвинтарем воякитеслярі поставили невеликий будинок, щось на зразок сторожки; дубовим деревом обгородили ще раз Запорозький цвинтар, поставивши загорожу трохи вище понад камінням. Посеред цвинтаря вояки »білої армії« збудували досить високий пам'ятник, круглої форми, з уступами, що звужувались вгору; зверху поставили дубового хреста. Коли пам'ятник був закінчений, у присутності десятків тисяч вояків і їхнього штабу, на чолі з ген. Кутеповим, майстри вмурували в нижню частину пам'ятника привезену з міста (замовлену генералом Кутеповим) мармурову таблицю, на якій було викарбувано російською мовою такий напис:

»Павшим за любов к России воинам Белой
Армии в Галлиполи и нашим славным Запорожцам
вечная память«.

Прогриміли три залпи з сотні рушниць, військо стало на коліна... Так було відкрито пам'ятник «за любов до Росії» (Остап точно напису не пригадує) тим, більшість із яких нічого не мали з нею спільного, або ж проти Росії воювали...

Мабуть аж тоді здалась дійсно важкою і твердою турецька земля нашим Запорожцям...

Козацька в'язниця

Не одному з вояків з Долини рож та смерти довелося по кілька днів і навіть тижнів побувати «на басах», себто у в'язниці, в самому місті Галліполі. Дехто розповідав, що там похмуро, вогко та непривітно, дають їсти лише раз денно, словом — в'язниця. Але дивувало людей те, що ніде не було у ній турецької сторожі: бачили то вояків-альянтів, то таки з самої «білої армії». Тому люди почали розпитувати докладніше про ту в'язницю в знайомих турків. І так нарешті довідались, що в такій в'язниці... варто й посидіти! То була старовинна турецька фортеця, з в'язничними відділами для запорожців, з таємним ходом аж у замок паші, що його руїни й досі височать над містом...

Почувши про це, Остап з кількома друзями помандрував найближчої неділі в місто, заплатили дідусеві Ібрагімові, який сяк-так говорив по російському, і попрохали його послужити за провідника (та й для охорони від своїх же вояків у тій в'язниці, щоб не притримали, бо це, мовляв, звичайна собі «екскурсія»). Добрий старий не взяв грошей, налив усім по чарці «ракії», потер вказівним пальцем об кічник другого, примовляючи «козак, козак» — себто, мали випити за спокій душ козаків, які в тій в'язниці мучились і гинули. «Дай, Боже, здоров'я!» — виголосив тост Ібрагім, і так дивно й приємно було чути з уст чужої людини слова рідної мови, в той час, як багато українців її цурались.

Коли плисти до Дарданельської протоки з боку Царгороду, то правий берег протоки вражає своєю стрімкістю і висотою: це майже рівно обтята могутня скеля, височиною в понад 200 метрів. Далі скелистий берег поволі знижується, щоб у кінці перейти в долину. Там, де закінчується той високий берег Дарданельської протоки, є острів з протоки в материк, шириною до 25 метрів і довжиною до яких 10 метрів, звідки морські води входять у дивний, створений природою із скель, чотирикутник, 200 на 300 метрів, із скелястими стрімкими берегами-стінами, що сягають від 3 до 5 метрів височини. Запливши в ту скелясту велетенську яму — одне з див природи — потрапляєте з неї в ще один природний отвір, довжиною в 10-12 метрів, досить вузький, бо всього яких 5-8 метрів ширини (але й крізь нього могло пропливти невелике судно) і звідти потрапляєте в ще один чотирикутник, на-

багато менший від попереднього: 40-50 метрів широчини і до 30 метрів довжини. Це вже наслідок праці людських рук: чотирикутний обведений цегляним муром, що височить над водою (яких 6 метрів висоти), але тільки з трьох сторін, а четверта сторона — це прямовисна стіна в'язниці, в якій турецький паша тримав у давнину невольників-запорожців. Як можна судити з стану каміння, з якого збудовано в'язницю, її поставлено було яких 350-400 років тому. Можливо, що в ті давні часи біля в'язниці не було жодних будинків, але в 1920-их роках міські забудови вже оточували і ті проходи-канали, і чотирикутники, і всю в'язницю. Від неї вів угору великий міцно збудований мур, високо вгору, аж до сучасних руїн замку паші: у тому довгому мурі був хід від замку до в'язниці, прихований від людського ока. Довгий мур впирався у високу муровану чотирикутну огорожу замку, вірніше — двору, в якому по середині стояв замок.

Проходячи берегом ще над першим, широким чотирикутником, мандрівники побачили праворуч невелику, викладену камінням, яму. Ні з неї, ані до неї не було жодних східців; яма була висічена у природній скелі, береги мала високої й стрімкі, людина не могла з неї вибратись без киненого згори мотуза чи драбини. Очевидно, під час дощів чи снігів яму частково замітало, або ж заливало. Це була окрема, найтяжча в'язниця, по-сучасному — камера смертників, і в ній загинув не один козак... (Подібні «в'язниці» згодом будували комуністи в УРСР та, можливо, і в інших республіках. Так, у місті Ромен на Полтавщині, тепер Сумщині, в 1935-1937 роках у міській в'язниці комуністи «облагоднали» дві подібні камери на горішньому поверсі: зацементовані кімнати, без даху, лише з товстими й вузько переплетеними ґратами вгорі: сніг чи дощ вільно спадали крізь ґрати на в'язнів, і там взимку замерзали ті, які чекали на слідство сталінських опричників, але Єжов вже наперед їх засуджував на вірну смерть).

Головна в'язниця збудована з масивних, тесаних руками, кам'яних брусів, покладених один на другий. Один такий брус має до 1 метра висоти і приблизно до 2 метрів довжини. В'язниця мала тільки два входи-виходи: один з води, а другий через хід у мурі, нагору, до двору паші. Перед входом до в'язниці з моря — зберігся кам'яний поміст, без східців, що висить над водою; він має широчину в 1 метр і тягнеться над хвилями, тулячись до муру в'язниці, аж до того місця, де бере початок таємний хід у мурі до замку на гору.

У меншому чотирикутнику, напроти в'язниці, Ібрагім звернув увагу своїм співпідорожнім на дві старовинні, невеликого розміру галери: одна з них була затоплена і ледь чорніли її вигнуті борти з-під води; інша, почорніла від може й двох сотень років віку, ще трималась на воді, трохи перехилена набік; на обох бортах

були слідні вирізи для весел, але перекладин-сидінь вже не було. В Остапа і його друзів стисло під серцем від думки, що може й на цій галері веслували колись їхні предки, приковані до сидінь, спрагли, змучені, стужені за волею... — невольники в землі бусурманській... Ібрагім, ніби відгадуючи їхні думки (старий добре читав вираз облич), і собі сумно хитав повитою срібним волоссям головою, мовляв, такі були часи, жорстокою була боротьба...

Що ж уявляла собою сама в'язниця, так старанно вмонтована будівничими турецького паші в околицю, відтята від світу водою з одного боку, а з трьох — могутніми височенними стінами? Це чотирикутна масивна будова, височиною в 15 метрів, і тому, що була без даху, то виглядом нагадувала якусь плоску модерну споруду, або рівну кавказьку саклю. В'язниця має два поверхи, з яких нижчий, перший сполучений із входом з води. Посередині першого поверху викопана досить глибока яма, вимощена середнього розміру (з людську голову) камінням. У тій ямі, як можна припускати, й карались українські козаки в турецькій неволі, спали там після виснажливої праці на ріллі в шаха, чи після веслування на морі, а може й очікували страти. Вікон, у звичайному розумінні, в тій в'язниці немає, там є тільки одно, яке можна скорше назвати отвором, або щілиною: два великі тесані камені покладені в стіні під таким кутом, що на зовні між ними є щілина в 4 сантиметри (ото й усього «вікна«!), але височиною в понад півметра. В середину, у в'язницю ці два камені розходяться так, що творять отвір до 40 сантиметрів широчини. З викопаної ями не видно навіть того вузького отвору; на першому поверсі в'язниці завжди напівп'ятьма, а через близькість до води — велика вогкість. З першого поверху ведуть, між кам'яними стінами, неширокі, півметрові сходи вгору, на другий поверх. Там кам'яна, добре вишліфована підлога, і чотири «вікна»-щілини, як те одне внизу. Крізь вузькі й високі шпари проникає більше світла, і хоча й тут відчувалася вогкість, однак було значно сухіше, особливо ж того посушливого літнього дня, коли турецьку в'язницю відвідували наші мандрівники.

Швидко помітили якісь неясні, ніби кимось затирані, написи, вирізи та видряпини на стінах, на висоті людського росту й нижче. Кинулись їх розглядати. Один з вояків знайшов виразну літеру «Д», але далі нічого не можна було прочитати. Можна припускати, що турки в ту давнину, може і їх нащадки, не бажали зберігати для історії таку «кам'яну книгу» людських скарг та жалів, а може й погроз. Старий Ібрагім показував своїм друзям знаками, що в Царгороді та за ним є більше таких в'язниць та що там на стінах ще можна прочитати козацькі слова-написи.

В цей час глухо, немов з іншого світу, залунали кроки, і кожен здригнувся від несподіванки. Перед мандрівниками з'явилися до половини, стоячи внизу на східцях, два офіцери в чорній марковській уніформі:

— Вихаді! — скомандував один, не віддавши чести салютуючим воякам. Офіцери пішли вниз, «екскурсанти» за ними.

— Якої частини? Хто дозволив сюди йти? Вам що, «на баси» захотілось? — накинулись офіцери. Виявилось, що відвідувати в'язницю воякам суворо заборонено. Один з солдат пояснив, що прийшли подивитись на давню турецьку в'язницю та що Ібрагім — їхній провідник і член правління міста Галліполі. Хоча старий Ібрагім ніколи не був у жодному «начальстві», а все своє життя займався торгівлею та потроху рибалив, — однак «марковці» трохи стишили загрозливий тон. А коли старий турок якось зліпив по-російському речення, яким хотів сказати, що він поскаржиться турецькій владі за офіцерський напад на нього, «марковці» заперечливо замахали руками! Аж тоді виявилось, що й ті два офіцери з цікавості пішли оглянути в'язницю і... заблудили, не знаючи, як з неї вийти!

Ібрагім вивів усю групу довгим проходом у мурі, і коли всі опинились серед похмурих руїн замку, що серед присмерків наводив почуття дивного страху, — офіцери відсалютували воякам та їх провідникові і мовчки попрямували вниз, до міста. Але турок спинив їх гортанним окриком, вхопив дві чималі каменюки і пішов униз попереду цілої групи, пильно поглядаючи під ноги, чи не причаїлась десь на тих скелях отруйна гадина.

Здалеку долітали веселі й одночасно якісь тужливі гупання бубона, що заглушував музику... Місто Галліполі світилось скупко, лише на головній вулиці та біля альянтських складів сяяли купки вогників, намагаючись розігнати густий морок турецької ночі.

Далі події розгорнулись так, що Остап вже не зміг відвідати ту в'язницю. І нині він картає себе, чому не втяв чогось такого, щоб Кутепов посадив «на баси», тоді напевно мав би досить часу оглянути і дослідити всі стіни, які бачили й чули його довговусих, з довгими оселедцями на буйних головах, мускулистих, гордих і знедолених предків!

(Закінчення буде)

З КЛАСИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Олександр МОНЦІБОВИЧ, М.Сс.

ЛУКІЯН ПРО ТОКСАРІСА ТА АНАХАРЗІСА

(Переклад з грецької мови із вступом Автора перекладу)

Вступ

Лукіян народився в місті Самосата і хоч писав по-грецькому, вважав себе сирійцем. Це, може, є причиною, чому він був прихильний чужинцям чи, як тоді говорили, варварам. Слово варвар, яке пізніше набрало іншого значення, в дійсності означало людину, що не вміє говорити по-грецьки, хоч греки самі говорили різними діалектами, а їхні історики, філософи та інші писали також різними діалектами, як йонійським, дорійським чи атійським. Щойно від часів Олександра Великого, македонського короля прийнято як офіційну грецьку мову, мову атійську. Деякі кажуть, що Лукіян був семітського походження. Час коли він жив тяжко подати точно, але вважають, що він народився коло 125 р. після Христа. Він написав 82 есеї, але нема певности чи всі вони його авторства. В одному із них, під заголовком «Сон» він так ніби списує своє життя. Розпочав він свою кар'єру як челядник у свого вуйка, що був різьбарем, але по якомусь часі цей фах йому не сподобався. Тому він покинув скульптуру та почав реторику. Завданням кожного ретора було обороняти підсудних в суді, тобто щось у роді теперішнього адвоката. Він багато подорожував, відвідав Грецію, Йонію, Італію, а навіть Галлію. Його писання не слід трактувати як філософічні твори, але радше як писання ретора, себто ціль їх задоволити читача. Між його есеями я знайшов 3, які заторкують скитів.

1. Анахарзіс, або атлетика — тобто розмова між Анахарзісом та Солоном.

2. Токсаріс, або приятель.

3. Скит, або дорадник — тобто як Токсаріс запізнав Анахарзіса з Солоном.

Треба пам'ятати, що Токсаріс більше не вернувся до Скитії, тоді як Анахарзіс після смерти Солона таки вернувся до Скитії. Там він почав запроваджувати грецькі звичаї, так що вкінці скитський король убив його. Цікаво, що в різних писаннях українських істориків знаходимо мало відомостей, які можна знайти в грецьких, латинських, візантійських, а навіть перських дослідників (книга Авести).

На Лукіяна звернув мені увагу інж. Лев Яцкевич, який оголосив в «Українській Думці» список фантастичних повістей, а першою із них була «Правдива Історія» Лукіяна. Вона описує першу подорож на Місяць, війну між мешканцями Місяця і Сонця та перше поселення на Венері (т. зв. Рання Зоря).

Лукіяна: Скит, або Дорадник

Анахарзіс (один із семи мудреців світу) не був першим, який прибув до Атен із Скитії з бажанням пізнати грецьку культуру. Перед ним був Токсаріс, мудрець та муж, що любить красу та охочий навчитися потреб життя в найкращому виді. В Скитії він не був з королівського роду, ані аристократичного походження, тобто не носив шкіряної шапки, що була ознакою вищого стану вища у скитів, але походив із звичайних скитів. Їх називали у скитів «восьминогі», бо мали один віз та два воли. Цей Токсаріс не вернувся більше до Скитії, але помер в Атенах і незабарі після його смерті почали приносити йому жертви як героєві, якого атенці звали «Чужинецький лікар». Це було ім'я, яке вони йому дали, як зробили його героєм. Причина того прозвання та впровадження його в герої і надання йому гідности сина Асклепія (бога медицини) є варта уваги. Бо не тільки скити, але й атенці, щоб зробити когось безсмертним, висилали його до Замольксіна (тракійські гети уважали Замольксіна самотнім правдивим богом: вони вірили в безсмертність душі та вважали, що по смерті йдуть до Замольксіна — те саме пише Геродот, книга IV). Це не тільки скитський звичай, але й в Атенах було можливим обожнювати скита.

Під час великої пошести (430–429) Деймайнете, жінка Архітелля, члена Ареопагу, мала сон, в якому Токсаріс стояв біля неї та наказував їй сказати атенцям, що вони звільняться від зарази, тоді, коли свої вузькі вулиці скроплять вином. Взявши це під увагу, атенці скропили вулиці, так що зараза зникла, — чи то запах вина розігнав шкідливі випари, чи то герой Токсаріс, будучи лікарем, мав щось іншого на думці, коли давав ту пораду. І навіть ще тепер в заплату складають йому в жертву білого коня на його гробі. Деймайнете сказала, що він вийшов звідтіля, коли дав їй пораду про вино. Токсаріса знайшли похованим на тому місці, розпізнавши напис, хоч він не був зовсім виразним, головною з огляду на різьбу скитського мужа на стовпі, який в лівій руці мав сильний лук, а в правій, як видавалось, книжку. Вищу частину стовпа й лице вже знищив час. Гріб був надалеко Атен, по лівому боці як йти до Академії; намогильний горбок не є великий, а стовп лежить на землі. Проте, він все був покритий він-

ками й, кажуть, що багато хворих він вилікував, що, клянуся Зевсом, не є нічим дивним, якщо він вилічив ціле місто.

Причиною, чому я згадую про це все було те, що Токсаріс ще жив, як Анахарзіс недавно прибув до Пірею. Він був чужинцем та пришельцем, був дуже сконфужений в своєму умі, бо все було чуже й застрашений звуками, яких було багато, не знав що робити із собою. Він бачив людей, що сміялись з його вбрання й не знайшов нікого хто говорив би його мовою; був незадоволений, що вибрався в цю дорогу. Він рішився побачити Атени та негайно вернутись назад кораблем до Босфору, звідки вже недалеко було б йому подорожувати назад додому, до Скитії. Як Анахарзіс був в такому настрою, тоді трапилося, що з'явився йому добрий ангел, коли він був у Керамейко (дільниці Атен), яким в дійсності був Токсаріс. Токсаріс в першу чергу легко пізнав, що це його земляк, а крім того йому не було важко розпізнати, що це Анахарзіс, бо походив із дуже знаної та першої поміж скитами родини. Але Анахарзіс не мав жодних даних розпізнати Токсаріса — що це його земляк, бо був вбраний в грецьку одержу, мав обголене підборіддя, був без пояса й меча та говорив плинно по-грецьки, що вказувало на нього, як на дійсного мешканця Аттики; так багато змінився за той час.

§4. Але Токсаріс промовив до нього по-скитськи:

— Чи ви випадково не є Анахарзіс, син Давкета?

Анахарзіс аж заплакав з радости, що знайшов когось, хто говорить по-скитськи й знає хто він був у Скитії та сказав:

— Як ти, приятелю, знаєш мене?

А він відповів:

— Мсе ім'я Токсаріс, я також із Скитії; не аристократ, але цього ти не можеш розпізнати?

— Чи ти не той Токсаріс, який, як я чув, залишив дружину та дітей в Скитії з любови до Геллади та пішов до Атен, де тепер живе шанований визначними людьми?

— Я є цей муж, — сказав Токсаріс, — якщо ще пам'ятають про мене.

— Отже, — сказав Анахарзіс, — ти можеш знати, що я є учень та жадний твоєї любови побачити Гелладу. Задля того я вибрався в подорож та є далеко від дому. Численні пригоди пережив я як проходив поміж народами і, якщо б я не стрінув тебе, я був би готовий перед заходом сонця негайно всісти на корабель та повернутись назад. Але завдяки Акінака та Замольксіса, наших батьківських богів, прошу тебе, о Токсарісе, візьми мене з собою, будь моїм провідником та покажи мені все найкраще в Атенах, а опісля в цілій Гелладі — їхні найліпші закони, їхніх найвизначніших мужів, їхні звичаї, публічні фестивалі, все життя і їх конституцію, бо задля цього й ти, а потім я, зробили ту далеку дорогу, і не дозволяй мені, не побачивши цього, вернутись назад.

§5. — Це, — сказав Токсаріс, — показує мало любови, коли ти, прийшовши перед самі двері, хочеш вертати. Але будь без журби. Бо ти не підеш, як говориш, і місто не дозволить тобі цього так легко. Бо не мало чару для чужинця має місто, щоб дійсно тебе полонити, так що ані дружини, ані дітей, якщо ти їх маєш, не будеш пам'ятати. Обіцяю тобі так зробити, щоб якнайскорше ти побачив ціле місто атенців, а ще більше — цілу Гелладу та її красу. Бо тут є мудрий муж, атенець, який багато подорожував крізь Азію та Єгипет та стрічався із найліпшими із людей. Він не багатий, але, правда, бідний. Ти побачиш, що він вже старий, вбраний як демократ (бідно). Одначе, заля його мудрості та інших чеснот, вони мають його в великій пошані та вживають його як законодавця для уряду (держави) та вважають себе гідними жити після його вказівок. Якщо зробиш його своїм приятелем та пізнаєш, що це за муж, тоді знайдеш всю Грецію в ньому та будеш знати цілу її славу. Я не можу зробити тобі більшої прислуги, як запізнати його з тобою.

§6. — Отже, не відкладаймо, Токсарісе, — сказав Анахарзіс, — але запровадь мене до нього; боюся тільки однієї речі — що він буде важкий до порозуміння та поважно не візьме твоє вставлення за мною.

— Будь спокійним, — сказав Токсаріс, — мені видається, що я зроблю йому велику приємність, даючи йому можливість зробити щось доброго чужинцеві. Ти сам слідкуй. Сам побачиш його пошану до чужинців та його доброту й звичливість. Щобільше, маємо щастя, бо він сам йде в нашому напрямі, задуманий та балакає щось до себе самого.

Токсаріс відразу звернувся до Солона:

— Я прийшов до тебе, — сказав він, — із найбільшим подарунком. Приводжу з собою чужинця, який потребує приязні з тобою. Він скит високого роду, але це не перешкодило йому залишити все, прийти до нас та глядіти за тією красою, яку може дати Геллада. Я знайшов спосіб, яким він легко може навчитися всього та стати відомим між найліпшими із вашого краю. Це якраз причина, чому я його привів до тебе. Якщо я знаю тебе, ти це зробиш, будеш його протектором та зробиш його справжнім громадянином Геллади. — Анахарзісе, як я тобі казав перед тим, ти вже все бачив, а побачивши Солона, в якому є Аteni, в ньому є Греція, і ти вже не є більше чужинцем, всі тебе знатимуть та всі тебе любитимуть. Така велика є якість того старого мужа. Будучи із ним, ти все забудеш, що залишив у Скитії. Це буде нагорода за виїзд із дому, кінець твого задушевного бажання. Тут для тебе є міра Греції, зразок філософії Аттики. Тепер зрозумій, який ти щасливий, що ти стрінув Солон і зустрів його як приятеля.

§8. Забрало б багато часу оповідати, як Солон був задоволений із свого подарунку, що він сказав й як пізніше дотримував товариства, школячи та навчаючи що найкраще, запізнавав Анахарзиса з багатьма приятелями, впроваджуючи його до шляхетних греків та стараючись про нього різними способами. Анахарзис, здивований його мудрістю, не хотів залишити його на крок. Так, отже, як обіцяв йому Токсаріс, він навчився скоро від однієї особи, Солона, все, став відомим всім та етішався пошаною кожного. Бо похвала Солон мала зі собою не малу вагу, і в тому також люди слухали його (Солон) як законодавця та ставали приятелями того, кого він хвалив та вірили, що вони є найліпшими людьми. Вкінці, якщо маємо вірити Теоксенові, який розповідає його історію, Анахарзис тільки один із варварів був впроваджений в (Елевзійські) містерії, як став атенським громадянином; я думаю, що Анахарзис не вернув би до Скитії, якщо б Солон не помер.

§9. — Чи ви хочете, щоб я докінчив історію, а не ходив довкола без голови? Це є найвищий час пізнати, що роблять Анахарзис і Токсаріс із Скитії в тому часі в Македонії, забравши з собою старця Солон із Атен. Можу сказати, що моє положення є таке саме як Анахарзиса (так говорить Лукіян про себе — О.М.). Я порівнюю себе до мужа королівського роду, бож ніхто не може сказати, що сирійці є гірші від скитів, бо він також є варваром. Це не задля його королівського роду, що я порівнюю моє походження з його, але тому, що ми обидва варвари. Бо коли я перший раз прийшов до вашого міста, то став застрашеним, побачивши його величину та красу, множество жителів, його силу і його пишність. Довший час я був приголомшений подивом тих речей та не міг стримати подиву, як цей молодий чоловік із острівів (здається, він думає тут про Телемаха, сина Оддісея — О.М.), коли прийшов до дому Менелая, короля Спарти.

Як я міг відчувати інакше, побачивши місто на такому вершку розцвіту, як каже поет: »Цвітує всіма чеснотами, якими може розквітати місто«?

§10. — Досягнувши це, я розважував, що мав би зробити далі. Ще давніше я рішив показати тобі дещо із моєї реторики, бо як не показати комусь таке місто та пройти його мовчки? Не скриваючи правди, я довідувався про визначних людей, до яких можна було б звернутись та зареєструвати їх як протекторів та загальних прихильників. Мій випадок був легший, як Анахарзиса, бо він має одного протектора Токсаріса, і то варвара, коли я мав багато і вони всі сказали мені те саме: є багато добрих, мудрих і справедливих мужів у тому місті, приятелю, і ніде не знайдеш стільки добрих людей, але існують два найкращі між найліпшими людьми, визначні походженням і найбільш визначні з-поміж всіх, а в науці та реториці мають таке значення, як десять атій-

ських реторів. З огляду на їх ввічливість, вони втішаються любов'ю народу й все діється так, як вони хочуть; а вони хочуть тільки того, що корисне для держави (міста). Їх ціхує доброта та ввічливість до чужинців, брак заздрости, хоч які визначні вони є, їх шановна ввічливість, їхня шляхетність та приступність і про ті властивості ти сам будеш оповідати іншим, як пізніше переконаєшся.

§11. — Щоб збільшити твоє здивування, вони належать до того самого роду, немов батько і син. Як батька можеш уважати Солона, Перікля або Арістиду, а син полонить твоє серце як ти його побачиш, бо такий стрункий та гарний він в його чоловічій статі; дозволь йому говорити, то така чарівність є в його мові, що твої вуха будуть приковані. Якщо тільки він приходить говорити, то ціле місто слухає його з отвореними устами. Це є оповідання атенців й сина Клейнія з малою різницею: як тільки минуло захоплення Алкібіядом, то молодого чоловіка не тільки місто любить, але повне пошани до нього й добро та щастя цілого народу зібрані в цьому одному мужеві. Якщо він та його батько зроблять тебе гідним стати їхнім приятелем, тоді ціле місто належить до тебе. Як тільки вони рушають пальцем, то всі твої вагання зникнуть. Якщо на Зевса я мушу присягнути на те, що мені всі казали, то на основі мого досвіду є ясным, що вони казали мені тільки частинку правди. Так, отже, не сиди більше й не зволікай так, як каже Кейон. Але я мушу порушити кожну нитку, казати й робити все, щоб таких мужів мати за моїх приятелів; якщо це станеться, нічого більше не залишається як спокійна погода, лагідний вітер, море покрите легкими хвилями й залив в поблизу...

ЧИТАЙТЕ!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ВІСНИК

суспільно-політичний і науково-літературний місячник

Організації Оборони Чотирьох Свобід України,

що стоячи на християнських національно-соборницьких засадах, на світліє проблеми українського національно-визвольного руху, містить статті на міжнародні, крайові, внутрішньоукраїнські, політичні, економічні, суспільно-виховні, наукові, літературні та мистецькі теми; друкує твори сучасних українських письменників і поетів, а також містить критичні літературно-мистецькі огляди.

Адреса: "VISNYK" — THE HERALD

P. O. Box 304, Cooper Station — New York 3, N.Y., U.S.A.

В. ГРЕНДЖА-ДОНСЬКИЙ

ЮНАЦЬКІ МОГИЛИ

I

Свіжі ще могили,
порозкидані по полю,
ох, у них спочили
білі кості юнаків.
що лягли за волю,
що цю землю боронили,
кров'ю оросили...

Хлопці, милі хлопці,
чом я не між вами,
не між вами, козаками?
Чом я в порох не звалився?
Під мадярськими штиками
чом я опинився?

Чом я не між вами
в Тисі серед плеса,
чом ворожі коні
і гармат колеса
не стоптали мое тіло
за велике діло.

Чом гранатом не скосили,
кулею не вбили,
радше був би я загинув,
ніж потрапитися в їх руки
ім на глум, на муки.

II

Ще тільки тиждень тому,
були сили спільні,
були ми на світі цьому
щасливі і вільні.

Було свято — ох, ти доле! —
Було величаве,
прийшло швидко «Красне поле»,
занадто криваве.

На замку, на мурах давніх,
наш стяг колихався,
полягли борці преславні
і прапор зламався.

Пливуть трупи вниз водою
і риби в ній ситі,
стоять верби над рікою,
журбою повиті.
Немов жалібнії жони,
стоять і сумують,
собаки й гидкі ворони
із трупів ласують...

Оті кістки ізберіте
у спільну могилу,
як святощі, хороніте,
як пам'ятку милу.

Збирайте з могил героїв
свободи світанку,
лежатимуть спільно вої
у Хусті під замком.

У битві були хоробрі,
пішли з цього світу,
поставте їм, люди добрі,
могилу з граніту.

Неначе маяк над ними
преславні руїни,
сліди слави Верховини,
сліди України.

III

В тюрмі як і я загину,
то ось, люди, знайте,
у той пам'ятник-могилу
мене поховайте.

Накрийте же, хлопці милі,
мене стягом рідним,
з ним принаймні у могилі
хай буду свободним.

Мене, хлопці, поховайте
із товаришами,
і всіх нас ви попрощайте
гучними піснями.

Тячів, тюрма, березень 1939

Любіть рідну Україну
так, як ми любили,
гойте оцю руїну,
гуртуйте всі сили.

Ніколи ви не женіте
в чужі млини воду,
один одного любіте,
з одного ви роду!

ЩЕ Б'ЮТЬСЯ ХЛОПЦІ...

Ще все гучать гармати на горі,
ще все співають наші кулемети,
ще все стоять завзято у борні,
лиш ми отут попались у тенети.

Ще б'ються хлопці, скільки стане сил,
хоч і стоять в безвиглядному бою,
не здав ще зброю лісовий наш тил,
стріляють до останнього набою.

Хай бачить окупант, хай бачить світ,
що добровільно ми не піддамося,
ми не »м'які рутени«, а граніт
і гордо українцями звемося!

Ще б'ються хлопці у гірській імлі,
по снігу сіють ще криваві квіти,
боронять клаптик рідної землі,
а нам без діла в камерах сидіти!

Так хочеться до них — у гори, в бій...
Розбити ґрати сили в нас немає!
Там гук гармат, а тут я, мов не свій,
душа моя і плаче, і ридає.

Тячів, тюрма, 25 березня 1939

ПРОЩАЙ, РІДНИЙ КРАЮ...

І ось і я покинув Рідний Край,
недобиток великої руїни,
прощай же, Срібна Земле, о, прощай,
найкраща ти перлинко України.

Несу у хустині грудочку землі,
орошену і кров'ю і сльозами,
нехай потішить душу в чужині,
пригноблену тривожними думками.

Несу один калини лист сухий,
з могили тих, що впали серед бою...
О, краю рідний, любий, дорогий,
скажи: чого ж так сумно за тобою?

Скажи: чому блищить слізьми в очах
і серце рве, коли тебе згадаю...
Тобі важкі кайдани на руках,
а я в чужих душою пропадаю.

Братіслава, серпень 1939

Невідомий АВТОР

*

* *

Відгремів буревій, відгремів,
Знов туман над полями їдкий,
Гасне час, наче іскри в пітьмі
Гаснуть дні, місяці і роки.

Гасне зір, свідок грізних подій,
Гасне світоуяви краса,
Тільки серце моє не згаса,
Чуле серце на крилах подій.

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ

ГЛИБОКО ЗАДУМЛИВА ПОВІСТЬ

Р. Володимир: ПРОЩАВАЙ, МИНУЛЕ; повість. В-во «Світання», Гейс, Кензас, 1977, 85 стор.

Р. Володимир — проф. д-р Роман Володимир Кухар, голова департаменту чужих мов Форт-Гейського державного університету, поза сіриною бюрократичних і педагогічних зайнять, як він висловлюється, увесь вільний час після праці віддає літературній діяльності.

Воно вже так часто буває в життю, що одну працю маєш на хліб щоденний, а до іншої тебе пхає якась внутрішня сила. Хоч вона забирає весь відпочинковий час, але людині дає більше душевного вдоволення ніж від повного гаманця доларів за працю на прожиток та життєві матеріальні розкоші. Власне, та внутрішня сила, творча іскра з глибинною спостережливістю нудного довкілля і краси оточуючої людину природи, заставляє Р. Володимира не відпочивати по праці в університеті, а братися за перо, щоб збагачувати духову культуру своїми творами. Він уже видав сім збірок поезій, збірку драм і цей третій прозовий твір.

У своїй повісті автор глибоко заглядає в сьогодишність американського життя-буття і на тій канві малює переживання українського емігранта в Америці. Він показує великий добробут і його наслідки — моральний упадок. Людина, замість ставати ліпшою, Богоподібною істотою, котиться все більше по кривій до духового упадку, до звиродніння в усякого роду модерністських виявах: у малярстві, літературі, архітектурі й боговірювань у різних сектах. Взяти хоч би секту «Народня церква» Джімі Джонса з її недавнім масовим самовбивством у Гайяні в Південній Америці.

Змальовані ним картини — це явища толерантного відношення до поширеного морального занепадання. Вони нагадують упадок родинного життя, який почався по Першій світовій війні в московській червоній імперії з їх узаконенням «вільної любови». І хоч большевики потім уневажнили той закон, то ця хвороба морального розгнущання рознеслась по цілому світі і процвітає скрізь дотепер. Автор наглядно показує це на подружньому житті Корнила Сагайдака, головного героя повісті.

Складні психологічні конфлікти між корінним населенням і емігрантами це явище загальне по всіх країнах поселення. А чомусь вони особливо часто виявляються в гострих формах найбільше в англійських країнах. І оцеї психологічний конфлікт, хоч Корнило Сагайдак не працював чорноробом, а був на педагогічній праці в університеті, довів його до пригноблення і збудив тугу за Україною і рідним, що він рішив відвідати сестру у Львові, щоб надихатися запаши-

ароматом Батьківщини. А побачивши батьківщину з теперішнім окупаційним режимом, де життя його рідні й всього українського населення перетворилося на емгібівські страхіння, хоч люди не за ґратами, але щось якби в великому імперіяльному концтаборі з московськими шовіністичними наглядачами, русифікаторами, з заляканими пригнобленими людьми, він повернувся назад в Америку.

Тоді приходить у нього психологічний злам. Він уже з полегшею на душі висів з літака на американську землю, землю добробуту й свободи, примирився з кінцевою потребою жити в прибраній батьківщині й з болями на душі подумав: «Прощай, минуле!» Хай буде навіть прокляте все сучасне шовіністично-московське на моїй рідній Батьківщині.

Цей малюнок автора зокрема глибоко пригноблює читача, бо зображує сьогоднішнє в Україні. А це потверджують майже всі, хто побував тепер в Україні.

Повість читається помалу, бо автор любить мовостилем Івана Франка. З психологічного боку цікавою є сповідь Корнила Сагайдака. Малюнки про муляння його совісті, а головне про те чи добре він зробив, що пішов на еміграцію, залишивши друзів у боротьбі на життя і смерть, роз'ятрує совість в кожного політичного емігранта. І в кожного постає питання: а хіба була б більша користь Україні, якби ті, яким доля судила вийти на еміграцію, щоб популяризацією правди про Україну й її безкомпромісову боротьбу, помагати Україні визволитися, zostалися в Україні на певну загибель? Але відповідь на це може автор дасть у якомусь наступному творі.

С. РАДІОН

ЧИТАЙТЕ!

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ПОШИРЮЙТЕ!

Суспільно-політичний тиждень

ГОМІН УКРАЇНИ

Видає Видавнича Спілка «Гомін України» з обм. порукою в Торонті, 140 Bathurst St., Канада.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — заступає позиції революційно-визвольної боротьби і наголошує на потребу усунення з нашого національного світогляду ворожих ідей та шкідливих впливів на справу визволення.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — подає вісті з життя українців в Канаді і цілому світі, а зокрема найновіші вісті з життя в Україні.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — містить сторінки літератури і мистецтва, молоді, жіночих об'єднань, спорту і т. д.

«ГОМІН УКРАЇНИ» — містить оголошення, реклями підприємств, допомагає в розшуках рідних і знайомих.

Передплату у Великій Британії приймає:

Українська Видавнича Спілка
200, Liverpool Road, London, N.1. 1LF

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

Ділимося сумною вісткою з націоналістичним активом і громадськістю, що 9 вересня 1979 року, після важкої недуги відійшла від нас назавжди в Торонті, Канада,

бл. пам. МАРІЯ МАЛАЩУК З ЛЕВИЦЬКИХ

народжена 15 лютого 1914 р. в Україні. Покійна була довгорічним членом ОУН. Вона мала особливі завдання виховного, культурного й гуманітарного характеру, що їх виконувала з незвичайною сумлінністю, дбайливістю і самопосвятою.

За званням учителька, з властивою їй любов'ю до молодого покоління, вона вирощувала своїх учнів на переконаних українських патріотів і високоморальних, характерних, віруючих у Бога й Україну членів української спільноти. Згідно з високими етичними засадами українського визвольного націоналізму, як виховниці третього ступеня Спільки Української Молоді, як директор «Рідної Школи» при ЛВУ і СУМ в Торонті і як член Головної Управи ОЖ ЛВУ вона завжди бачила найважливіше: виростити шляхетну, патріотичну, християнську українську людину і в ідейно-моральному хаосі дати українському молодому поколінню на чужині тривалі національно-патріотичні й релігійні засади.

Як член АДУК і директор Архіву-Музею ОУВФ в Торонті Покійна спрямовувала увагу своїх учнів і близьких на національні традиції, як базу тривалого росту української патріотичної людини.

Її благородне серце й націоналістичне почуття всенародньої єдності й солідарності диктувало їй — опікунці вбогих — розгортати тишу й скромну, але широку допомогову, харитативну акцію осиротілим дітям й молоді, чи потребуючим нашим землякам у різних країнах на чужині. Особливо вони відчують велику втрату з її відходом від нас. Покійна була також почесним членом Об'єднання Жінок «Просвіти» в Аргентині.

Як була прикладною у громадському житті, так була особливо дбайливою матір'ю й дружиною, яка своїм теплом і уважністю, любов'ю й визумлінням огортала свою найближчу рідню — чоловіка й доню, якими завжди її добряче материнське серце тривожилося й журилося.

Покійна створювала прадавню типово українську гостинну родинну атмосферу, в якій кожен, свій і чужий, почував себе як у рідній хаті, що творило і творить незламну силу української нації. Шляхетна, високоморальна родина — це основа народнього росту, і приклад такої матері й дружини, яка є душею родини, залишила Покійна великий українській націоналістичній родині.

Провід складає своє найсердечніше співчуття дорогому Другові Романові й доні Христі та всій родині в Україні й на чужині.

Вічна пам'ять Дорогій Покійній!

Похорон при великому здвизі народу відбувся в Торонті 12 вересня 1979 року.

Провід
Організації Українських Націоналістів (ОУН)

Ділимося скорботною і болючою вісткою з членством Організацій Українського Визвольного Фронту й усією українською громадою, що по короткій тяжкій недужі в шпиталі в Торонті в неділю, 9-го вересня 1979 року, на 66-му році свого активного трудолюбивого життя відійшла в вічність дружина голови Президії Світового Українського Визвольного Фронту

св. пам. **МАРІЯ З ЛЕВИЦЬКИХ МАЛАЩУК**

народжена 15-го лютого 1914 року в Україні.

Учителька, директор Рідної Школи ЛВУ і СУМ, III-го ступеня виховниця СУМ, член Головної Управи Об'єднання Жінок Ліги Визволення України, член Відділу ОЖ ЛВУ та ОСУМ в Торонті, основниця Осередку СУМ в Етобіко, член Об'єднання Українських Педагогів у Канаді, член ГУ АДУК, кол. член Крайової Управи СУМ, почесний член Об'єднання Жінок Т-ва «Просвіта» в Аргентині, член ОУН, директор Архіву-Музею Визвольної Боротьби ім. Ст. Бандери при ОУВФ в Торонті, опікунка вбогих, осиротілих дітей і молоді та потребуючих допомоги в Україні та країнах українських поселень.

Залишила в смутку мужа Романа, доньку Христину та ближчу й дальшу родину в Україні і в Канаді.

Покійну Марію Малащук похоронено 12 вересня з церкви св. Покрови на місцевий цвинтар Парклавн.

Участь у похоронах взяли 9 священиків під проводом єпископа Кир Ізидора Борецького, 11 прапорів, багато вінків і квітів, 19 промовців: у церкві, на цвинтарі й на тризні та около 2000 членства ОУВФ та Української Громади.

Вічна Їй пам'ять!

Світовий Український Визвольний Фронт

У великому смутку повідомляємо Українську Громаду в вільному світі, що 25 вересня 1979 року відійшов у вічність у Вінніпегу, в Канаді, на 87 році свого трудолюбивого життя

о. д-р ВАСИЛЬ КУШНІР

Почесний Президент Світового Конгресу Вільних Українців.

Покійний був основником і довголітнім президентом Комітету Українців Канади (КУК), Пан-Американської Української Конфедерації (ПАУК) і Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ).

Покійний був нагороджений високими відзначеннями церковними, українськими й канадськими властями за великі заслуги для Христової Церкви, Українського Народу та Комонвелту й Канади.

Панахиду за спокій душі о. д-ра Василя Кушніра відслужено в неділю, 30 вересня 1979 року о годині 8-ій вечора в катедрі св. Володимира й Ольги, яку Покійний збудував й де був парохом до кінця свого життя, а похорон з Архирейською Службою Божою відбувся у понеділок, 1-го жовтня 1979 року з катедри св. Володимира й Ольги.

Вічна Йому Пам'ять!

Президія Секретаріату СКВУ

БІБЛІОГРАФІЯ

Михайло М. Ваврик, ЧСВВ: НАРИС РОЗВИТКУ І СТАНУ ВАСИЛІАНСЬКОГО ЧИНА XVII-XX СТОЛ., топографічно-статистична розвідка. Записки ЧСВВ. Рим, Італія, 1979 р., стор. 217, м'яка обкл.

Св. Василій Великий: ГОМІЛІЇ НА ПСАЛМИ. З грецької мови переклав о. Сергій Фединак ЧСВВ. В-во оо. Василіян, Нью-Йорк, 1979 р., стор. 240, м'яка обкладинка.

Любомир Госейко: ЗАВТРА АБО ПІСЛЯЗАВТРА. Збірка поезій. Видано приватними заходами. Торонто-Лондон 1979 р., стор. 72, м'яка обкладинка.

Докія Гуменна: МИНУЛЕ ПЛИВЕ В ПРИЙДЕШНЄ. Розповідь про Трипілля. Видання УВАН у США, Нью-Йорк, 1978 р., стор. 384, тверда обкладинка.

Іван Гриньків: КОЛИ В ЖИЛАХ КРОВ ХОЛОНЕ. Фрагменти спогадів повстанця в 25-ліття УПА. Офсетна репродукція з газет «Вільний Світ» і «Канадійський Фармер», стор. 36, 1968 р., м'яка обкл.

ДМИТРО ЛЕВЧУК, ЖИТТЯ І ПРАЦЯ. Накладом Ірини Левчук і ласкавих жертвodawців. Філадельфія, США, 1978 р., стор. 186, м'яка обкладинка. Сл. п. Дмитро Левчук це колишній співробітник «Визвольного Шляху».

Дмитро Нитченко: ЕЛЕМЕНТИ ТЕОРІЇ ЛІТЕРАТУРИ І СТИЛІСТИКИ. Друге доповнене видання. В-во «Ластівка», Мельбурн, Австралія, 1979 р., 136 стор., м'яка обкладинка.

Леонід Полтава: ІЗ ЕСПАНСЬКОГО ЗШИТКА. Збірка поезій. На-

кладом Української Народної Помочі в Америці і Канаді, Нью-Йорк, 1978 р., стор. 31, м'яка обкладинка.

Леонід Полтава: ОБРАЗ СТЕПАНА БАНДЕРИ В ЛІТЕРАТУРІ І МИСТЕЦТВІ. Накладом Головної Управи ООЧСУ, Нью-Йорк, 1979 р., стор. 44, м'яка обкладинка.

Мелетій М. Соловій, ЧСВВ: МЕЛЕТІЙ СМОТРИЦЬКИЙ ЯК ПИСЬМЕННИК. І-ша частина. Записки ЧСВВ, Рим-Торонто 1977 р., стор. 275, м'яка обкладинка.

Дмитро Чуб: БОРИС АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ, ЖИТТЯ І ТВОРЧІСТЬ. В-во «Ластівка», Мельборн, Австралія, 1979 р., стор. 32, м'яка обкладинка.

Павло Йонатан Федюк: СВЯТИЙ ВАСИЛІЙ ВЕЛИКИЙ І ХРИСТИЯНСЬКЕ АСКЕТИЧНЕ ЖИТТЯ. Записки ЧСВВ, Рим-Торонто 1978 р., стор. 230, м'яка обкладинка.

Тетяна Шевчук: НА ПРЕСТІЛ МАЙБУТНІХ ДНІВ. Двомовна збірка поезій. Друге доповнене видання. Видання АДУК, Нью-Йорк 1978 р., стор. 94, м'яка обкладинка.

МИ ЙДЕМО В БІЙ, ПІСНІ РОМАНА КУПЧИНСЬКОГО. Записав, упорядкував і зредагував Ігор Соневицький. В-во «Червона Калина», Нью-Йорк 1977 р., 144 стор., тверда обкладинка.

ДО ПИТАННЯ ПРАВНОЇ ТЯГЛОСТІ І ПЕРЕЄМНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВ. Видало Товариство Українських Правників в США, Нью-Йорк 1976 р., стор. 16, м'яка обкладинка.

НА ХРИСТОВІЙ НИВІ. Збірка споминів. В-во оо. Василиян, Нью-Йорк, 1978 р., стор. 208, м'яка обкладинка.

»INDEX LECTIUM«. Програма викладів у літньому семестрі на Українському Вільному Університеті. Мюнхен, 1979 р., 79 стор., м'яка обкладинка.

І-ша УКРАЇНСЬКА ДИВІЗІЯ УНА. Збірка матеріалів у 35-річчя постанови І УД УНА. Лондон 1979 р., стор. 14.

ЗОЛОТИЙ ЮВІЛЕЙ українських злучених організацій відділу Українського Конгресового Комітету Америки у Клівленді, Огайо, США, 1978 р., матеріали до святкування, стор. 16.

В 50-РІЧЧЯ УСС. 12 кольорових карток роботи Едварда Козака. В-во «Червона Калина», Нью-Йорк 1965 р.

БІБЛОС ч. 4, жовтень-грудень 1978 р. Журнал української бібліографії, Нью-Йорк, США.

БЮЛЕТЕНЬ місцевого Патріархального Комітету. Лондон. Числа до вересня 1979 р.

АВАНГАРД, журнал для молоді і студентства. Видання ЦУ СУМ. Нью-Йорк, числа 1, 2-3, 4 за 1979 р.

КРИЛАТІ, журнал українського юнацтва. Видання ЦУ СУМ. Брюксель. Всі числа до вересня 1979 р.

НОВІ СКРИЖАЛІ, орган Ради Ініціаторів Соборного Храму Рідної Віри. Квартальник, Вінніпег. Квітень-червень і липень-вересень за 1979 р.

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО, кварталник Українського Вільного Козацтва. Числа за жовтень-грудень 1977 р., жовтень-грудень 1978 р. і квітень-червень 1979 р.

НАШЕ ЖИТТЯ, видає Союз Українок Америки. Усі числа до серпня за 1979 р.

ПІСЛАНЕЦЬ ПРАВДИ, орган Українського Місійно-Біблійного Товариства та Об'єднання Українських Євангельсько-Баптистських Цер-

ков у США. Числа за листопад-грудень 1978 р., січень-лютий, березень-квітень 1979 р.

ВІДОМОСТІ, видає Генеральне Церковне Управління УАПЦ у Великій Британії. Ч. 2 за квітень 1979 р.

ВІСТІ Парафії Покрова Пресв. Богородиці Помісної Української Католицької Церкви, Клівленд-Парма, Огайо, США. Чч. 4-6 квітень-червень 1979 р.

ЖИТТЯ І ШКОЛА, незалежний орган українських педагогів та батьків у вільному світі. Чч. за травень-червень, листопад-грудень 1978 р., січень-лютий, березень-квітень і травень-червень 1979 р.

СВАНГЕЛЬСЬКИЙ РАНОК, український християнський кварталник. чч. 1151-1153 за січень-березень 1979 р.

НАШ ФРОНТ, суспільно-політичний журнал в Австралії. Видання Ліги Визволення України в Австралії. Усі числа до серпня 1979 р.

ВІСНИК, суспільно-політичний місячник. Орган Головної Управи ООЧСУ в США. Усі числа до червня 1979 р.

ПАТРІЯРХАТ, видає Управа УПСО, США. Чч. за лютий і липень-серпень 1979 р.

ЛЮБИСТОК, журнал літератури, мистецтва та літературознавства. Торонто. Чч. 13 за квітень і 14 за серпень 1979 р.

СУЧАСНІСТЬ, журнал літератури, мистецтва та суспільного життя, Мюнхен. Усі числа до липня-серпня за 1979 р.

ВІТРАЖ, кварталник (циклост. видання), Лондон. Усі числа до ч. 8 за 1979 р.

ПРОТИ ХВИЛЬ! Ідеологічно-політичний бюлетень ТУСМ, Нью-Йорк, 1978 р.

ЮНАЦЬКИЙ КЛИЧ. Журнал Виховно-відпочинкового табору СУМ, Тарасівка, Велика Британія, літо 1979 р.

БЮЛЕТЕНЬ Українського Вільного Університету. Неперіодичний орган Ректорату й Деканатів УВУ для внутрішнього вжитку та інформації. Ч. 1 за 1979 р.

БЮЛЕТЕНЬ, видає Комітет Українців Канади. Чч. 1 і 2 за 1979 р.

НАША ГРОМАДА, місячний інформативний листок управи Української Громади в південній Австралії, травень 1979 р.

ІНФОРМАТИВНИЙ ЛИСТОК відділу СУБ і братніх установ у Ноттінгемі, Велика Британія. Січень-квітень 1979 р.

Petrus Gudelis: JONISKELIO APSKRITIES PARTIZANINAI (по-литовському). The Partisans of Joniskelis County by Res. Major Petrus Gudelis, Brooklyn, N.Y., USA 1979, 220 pages, soft cover.

L'EST EUROPEEN, revue bimestrielle, No. 164 Mars-Avril, No. 165 Mai-Juin, No. 166 Juillet-Aout 1979.

THE UKRAINIAN REVIEW, a quarterly magazine devoted to the study of Ukraine, published by the Association of Ukrainians in Great Britain. Nos 1, 2 1979.

ABN-CORRESPONDENCE. Bulletin of the Antibolshevik Bloc of Nations, Munich, West Germany. All Nos for 1979 to July-August.

THE UKRAINIAN QUARTERLY, a journal of East European and Asian Affairs, published by the Ukrainian Congress Committee of America, No. 4 (1978), Nos 1 and 2 (1979).

NEWS FROM UKRAINE. A bulletin published by the Ukrainian Friends of ABN, Maryland, USA. No. 1, Spring 1979.

POTOMAC, a quarterly publication, Chicago, Illinois, USA. Nos 10 and 11, December, 1977.

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

Fokshan Library & Book Supply
16a, Prospect Street,
GLENROY, Vic. 3046. Australia.

ПАРАГВАЙ:

I. Lytwynowych
Casilla de Correo, 70,
Encarnation.

АВСТРІЯ:

M. Petruszczak
Watzmannstr. B. A/Z 2.
Salzburg-Aigen.

ФРАНЦІЯ:

Union des Ukrainiens de France
186, Bld. St. Germain
75 — Paris, 9^e

АРГЕНТИНА:

W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 — BS AIRES
Rep. ARGENTINA.

США:

Mr. H. Cebrij
136 - 2nd Ave.,
New York, N.Y. 10003,
U.S.A.

БЕЛЬГІЯ:

Omelan Kowal
Bd. Charlemagne, 72. Bruxelles, 4.

Чикаго і околиця:

Bohdan Kaszuba
6427 W. Forest Preserve Drive,
Harwood Heights, Ill. 60656.

КАНАДА:

The League for the Liberation
of Ukraine, 140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., Canada M5V 2R3.

Дітройт і околиця:

Mr. Ilko Rozak
5051, Sobieski
Detroit, Mich. 48212.

НІМЕЧЧИНА:

"Shlach Peremohy"
München, 8.
Zeppelinstr. 67.

Ціна цього числа в Кольпортерів і Заступників — £1.00 або 2.80 дол. Всіх Кольпортерів і Передплатників поза Великобританією просимо розраховуватися з нашими Заступниками. Про кожну зміну адреси просимо повідомляти головну Адміністрацію в Лондоні.

«ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ» — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ, СЛУЖИТЬ ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І ЙОГО БЕЗКОМПРОМІСОВІЙ БОРОТЬБИ ЗА УССД!

СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ, ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.